

**KALBOS
PRAKTIKOS
PROBLEMOS**

ISSN 2029-204X

LIETUVIŲ KALBOS DRAUGIJOS
KLAIPĖDOS SKYRIUS

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO
LIETUVIŲ KALBOS KATEDRA

KALBOS PRAKTIKOS

PROBLEMOS

13

Klaipėda, 2013

Sudarė A. Drukteinis
Redagavo S. Sirvidienė

Redakcinė kolegija:

Violeta Beniulienė
Albinas Drukteinis (ats. red.)
Vaida Drukteinytė
Daiva Pagojienė
Zita Šakienė

Lietuvių kalbos draugijos
Klaipėdos skyrius, 2013
Klaipėdos universiteto leidykla, 2013

ISSN 2029-204X

Pratarmė

„Kalbos praktikos problemų“ 13 numerį sudaro dvi dalys. Pirmoje dalyje – KALBOS VIENETŲ VARTOSENA IR KALBOS MOKYMAS – spausdinami straipsniai iš dviejų taikomosios kalbotyros sričių – jūreivystės terminijos ir kalbos vartosenos aktualijų. Jūreivystės terminijos tyrimai atlikti vykdant projektą „Jūreivystės terminų tyrimas ir žodyno rengimas“ pagal Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programą. Jūreivystės terminijos norminimo klausimai yra mažai aptarinėti, tad trys pateikiami straipsniai yra apie terminų variantiškumą. Sandros Sirvidienės straipsnyje *Jūreivystės leksika: norminimas ir vartosena* analizuojamas sinonimiškų lietuviškų ir nelietuviškų terminų santykis bei svetimųjų vertinimas norminimo praktikoje. Vitalija Kapsevičienė straipsnyje *Jūreivystės terminų kirčiavimas: variantai ar klaidos* aptaria jūrinių terminų žodynuose atrandamus kirčiavimo variantus, gretina juos su kirčiavimo normomis. Tam tikriems ortografiniams variantams aptarti skirtas Albino Drukteinio straipsnis *Ortografiniai dėmenų sandūros variantai jūreivystės terminų vartosenoje*.

Kiti trys pirmos dalies straipsniai yra skirti įvairiems kalbos vartosenos ir kalbos mokymo klausimams aptarti. Vaida Drukteinytė straipsniu *Mylėti: (ne)pagrįstas reikšmės platinimas* sprendžia ir praktinius, ir teorinius žodžio reikšmės plėtimo klausimus. Panašius, bet tarptautinio žodžio reikšmės vartosenos dalykus straipsnyje *Dėl termino rinkodara vartosenos* analizuoja Monika Spingytė. Laimutės Račkauskienės straipsnyje *Linksnių ir prielinksnių vartojimo klaidos 5–10 klasėse* peržvelgiamas vienos iš lietuvių kalbos temų mokymas skirtingose klasėse nelietuvių kalba dėstomoje mokykloje, pateikiama įvairių mokymo būdų.

Antrosios dalies – ASMENVARDŽIŲ VARTOSENOS AKTUALIJOS – publikacijos yra susijusios su 1912 m. rugsėjo 21 d. ir 2013 m. sausio 31 d. surengta konferencija-diskusija „Vardai, vardynas, vardynos: asmenvardžių ir kitų pavadinimų aktualijos“. Čia spausdinami diskusijos dalyvių pranešimai, parengti kaip publikacijos.

Albinas Drukteinis pavardžių vartojimo ir reglamentavimo istorijos apžvalgoje, parengtoje pagal Indrės Baltrušaitienės 2009 metais atliktą tyrimą, *Nelietuviškų asmenvardžių vartosenos ir reglamentavimo formavimosi apžvalga* pateikia svetimvardžių rašymo būdus nuo pirmųjų lietuviškų tekstų, taip pat pateikiamos įvairiu laiku formuluotos svetimvardžių rašymo taisyklės. To paties autoriaus atliktame tyrime, pavadintame *Autentiškų asmenvardžių vartosena ir reglamentavimas*, analizuojamas vienas

iš svetimvardžių pateikimo būdų – autentiškasis, ir svarstomos jų gramatinimo supaprastinimo galimybės.

Svetimvardžių vartosenos ir nustatytų normų atitikimą, vartosenos priežiūros bei konsultavimo darbą aprašo VKI inspektorė Sigita Sereikienė straipsnyje *Svetimvardžių vartojimas. Valstybinės kalbos inspekcijos patirtis* ir VLKK konsultacijų grupės vadovė Aurelija Dvylytė straipsnyje *Nelietuviški asmenvardžiai konsultacijose*. Latvijos latvių kalbos priežiūros institucijų atstovas Agris Timuška straipsnyje *Kitų kalbų tikrinių daiktavardžių perteikimas latvių kalba: teorija ir praktika* aprašo svetimųjų asmenvardžių, iš dalies ir vietovardžių vartosenos reglamentavimą Latvijoje, gretina su jų vartosenos reglamentavimu Lietuvoje.

Šios dalies pabaigoje pateikiamos konferencijos-diskusijos „Vardai, vardynas, vardynos: asmenvardžių ir kitų pavadinimų aktualijos“ baigiamosios išvados, kuriose suformuluoti įvairūs pasiūlymai, kaip skatinti rūpinimąsi lietuvių kalba, vartoti adaptuotus nelietuviškus asmenvardžius, keisti jų vartosenos reglamentavimą.

Sudarytojas Albinas Drukteinis

Turinys

I DALIS

A. Drukteinis. <i>Ortografiniai dėmenų sandūros variantai jūreivystės terminų vartosenoje</i>	7
V. Drukteinytė. Mylėti : (ne)pagrįstas reikšmės platinimas.....	15
V. Kapsevicienė. <i>Jūreivystės terminų kirčiavimas: variantai ar klaidos</i>	27
L. Račkauksienė. <i>Linksnių ir prielinksnių vartojimo klaidos 5-10 klasėse</i>	32
S. Sirvidienė. <i>Jūreivystės leksika: norminimas ir vartosena</i>	51
M. Spingytė. <i>Dėl termino rinkodara vartosenos</i>	78

II DALIS

A. Drukteinis. <i>Nelietuviškų asmenvardžių vartosenos ir reglamentavimo formavimosi apžvalga</i>	90
A. Drukteinis. <i>Autentiškų asmenvardžių vartosena ir reglamentavimas</i>	94
A. Dvylytė. <i>Nelietuviški asmenvardžiai konsultacijose</i>	101
S. Sereikienė. <i>Svetimvardžių vartojimas. Valstybinės kalbos inspekcijos patirtis</i>	106
A. Timuška. <i>Kitų kalbų tikrinių daiktavardžių perteikimas latvių kalba: teorija ir praktika</i>	115
Konferencijos-diskusijos „Vardai, vardynas, vardynos: asmenvardžių ir kitų pavadinimų aktualijos“ baigiamosios išvados.....	120

I. DALIS. KALBOS VIENETŲ VARTOSENA IR KALBOS MOKYMAS

Albinas Drukteinis

Klaipėdos universitetas

ORTOGRAFINIAI DĖMENŲ SANDŪROS VARIANTAI JŪREIVYSTĖS TERMINŲ VARTOSENOJE

Anotacija

Straipsnyje analizuojami sudurtiniai jūreivystės terminai dėmenų sandūros ortografinių variantų atžvilgiu. Rašytinėje vartosenoje randama ortografinių variantų su dviem tomis pačiomis priebalsėmis ir su susiliejusiomis (*kriuisstenga* ir *kriuiselšotas*), reta, bet pasitaiko sandūrų su iškritusiomis priebalsėmis (*fokbramstengvantas* ir *kriuisstenvantas*), yra variantų su galimu jungiamuoju balsiu, susidariusių greičiausiai iki ateinant į lietuvių kalbą (*grotgikas* ir *grotogikas*). Sudurtinių jūreivystės terminų rašymo variantiškumas aprašomas gretinant juos su kitų sričių terminų ir lietuviškų žodžių sudūrimo dėsniniais bei sudurtinių žodžių užrašymo būdais.

Taisyklingumo atžvilgiu daugelis variantų su susiliejusiais balsiais vertintini kaip vengtini, kadangi ir apskritai kalboje, ir kitų sričių terminuose, ir jūreivystės terminijoje susidūrę priebalsiai yra rašomi abu. Variantas su galimu jungiamuoju balsiu vertintinas taip pat kaip vengtinas dėl retos vartosenos, nors toks modelis tarptautiniuose žodžiuose yra.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: jūreivystės terminai, sudurtiniai terminai, ortografiniai variantai, taisyklingumas.

Abstract

The article analyses compound nautical terms and their orthographic variants at the juncture of the components. Orthographic variants with convergent consonants (*kriuisstenga* ir *kriuiselšotas*), with fall consonant *g* (*fokbramstengvantas* ir *kriuisstenvantas*), and with connective vowel (*grotgikas* ir *grotogikas*) are founded in the written usage. The orthographic variants are described according to compound international words and compound Lithuanian words.

Orthographic variants with convergent consonants and with fall consonant *g* are reputed like warning, variants with connective vowel reputed like lateral using, because they are infrequent in the written usage and this model is founded in corpus of international words.

KEY WORDS: nautical terms, compound terms, orthographic variants, regularity.

Įvadinės pastabos

Jūreivystės srities tekstuose (vadovėliuose, mokomosiose knygoje, dvikalbiuose ar keliakalbiuose žodynuose, o ypač periodikoje) ortografinių variantų itin gausu. Iš dalies

tai lemia nepakankamai sunorminta terminija (plg. Drukteinis 2011, 252), taip pat ryškus šios srities kalbos tarptautiškumas, sudarantis sąlygas kitoms kalboms paveikti lietuvišką jūreivystės kalbos vartoseną, susikurti variantų vartojimo tradicijoms. Kartu pati vartosenos prigimtis sąlygoja bet kokios srities terminų variantiškumą.

Pavieniai ortografinių variantų atvejai gali būti siejami su korektūros klaidomis, bet ortografinio varianto pasikartojimas arba sąsajos su kitų kalbų atitinkamo termino ortografiniais ypatumais leidžia atriboti termino ortografinį variavimą nuo atsitiktinių ortografinių nukrypimų.

Vieni ortografiniai aptariamųjų tekstų variantai yra grafinio pobūdžio, pavyzdžiui, mažosios ir didžiosios raidės: *ro ro laivas*, *Ro Ro laivas*, su brūkšneliais ir be brūkšnelių: *ro-ro laivas*, *ro ro laivas*; su kabutėmis ir be kabučių: *ledų inkaras*, „*ledų*“ *inkaras*, kiti – fonetinio pagrindo, pvz.: *derikfalas* ir *dirikfalas*, *števnis* ir *števenis*.

Šis tyrimas yra skirtas ortografiniams variantams, susijusiems su termino struktūros ar darybos ypatumais, pavyzdžiui, *kriuistenfordūnas* (*kriuīs-* + *steng-a* + *fordūnas*) ir *kriuīsstenvantas* (*kriuīs-* + *steng-a* + *vantas*). Tad jų aiškinimas yra siejamas su morfologinio rašybos pagrindo problemų aptarimu. Tyrimu **siekiama** nustatyti terminų sandūros rašymo dėsningumus jūreivystės terminijoje, gretinant juos su tarptautinių žodžių sandara bei lietuviškų sudurtinių žodžių rašymo dėsningumais, ir įvertinti variantus taisyklingumo atžvilgiu.

Tyrimo pagrindą sudaro apie 50 su dėmenų sandūra susijusių variantų. Gretinami ir to paties termino užrašymo variantai, pavyzdžiui, *gikšotas* ir *gikošotas*, ir to paties dėmens vartojimo su skirtingais kitais dėmenimis užrašymo skirtumai, pavyzdžiui, *grottopenantas* ir *grotriumo rėja*. Pastarųjų atvejų yra kur kas daugiau, ir jų analizė parodo gilesnes, sistemiškesnes dėmenų sandūros ir rašybos ypatybes. Sistemiškumo analizei pritraukiami kiti tam tikro dėmens vartosenos atvejai ir tai išplečia empirinę tyrimo bazę.

Tiriant taikoma žodžio struktūrinė analizė, remiamasi skirtingų sričių terminų gretinimu, pasitelkiamas analogijos principas.

Ortografiniai sandūros variantai

1. Analizuojami atvejai nėra vienodi žodžio sandaros atžvilgiu. Didžiąją dalį sudaro terminai, kurių vienas ar keli dėmenys laikytini nekaitomaisiais nelietuviškais dėmenimis, lietuvių kalboje turinčiais priešdėlio statusą (plg. LKRS 1992, 53–54¹), ir

¹ „Lietuvių kalbos rašyboje ir skyryboje“ tokie žodžiai yra pavadinti sudurtiniais žodžiais. Tai nėra tikslu: jei jie būtų sudurtiniai, jiems galiotų sudurtinių žodžių darybos reikalavimai – pakitusi galūnė, ir

paskutinis nelietuviškas dėmuo įforminamas morfologiškai – su tam tikra lietuvių kalbos galūne, pvz.: *grotstenbakštagas*, *kriuistriumštagas*, *fokbramstengvantas*. Jų užrašymo skirtumus galima analizuoti ieškant nekaitomųjų dėmenų vartosenos tarptautiniuose žodžiuose dėsningumų. Prie jų šliejasi terminai, kuriuose nekaitomas nelietuviškas dėmuo yra prisidėjęs prie lietuviško žodžio, pvz.: *kriuissstiebas*. Jiems taikomi tokie patys priešdėlio ir šaknies rašymo būdai, kaip ir lietuviškuose žodžiuose. Kitų terminų nelietuviškieji dėmenys yra pridėti prie lietuviškų žodžių kaip savarankiški žodžiai, pvz.: *bizanstiebis*. Juos, kaip sudurtinius žodžius, reikia komentuoti atsižvelgiant į sudurtinių žodžių rašybą. Kai kada sudurtinio žodžio sudarymas aktualus ir nelietuviškų dėmenų terminams, pavyzdžiui, terminų *fokovantas*, *gikošotas* ir pan. rašybos komentarai sietini su sudūrimo taisyklėmis (žr. toliau).

2. Nelietuviškų dėmenų terminuose sandūros užrašymas nepriklauso nuo to, ar nepagrindinis dėmuo yra vartojamas kaip savarankiškas žodis, ar yra tik priešdėlio statuso. Jų užrašymo variantų tinkamumą būtų galima įvertinti peržvelgus įvairių panašios sandaros tarptautinių žodžių užrašymo dėsningumus. Nors aptariamuose terminuose vyrauja priebalsių sandūros atvejai, tačiau patikimiau apibendrinti ir balsių, ir priebalsių susidūrimo atvejus tarptautiniuose žodžiuose, tiksliau – įvairių kitų sričių terminuose.

2.1. Dauguma svetimos kilmės žodžių išlaiko dėmenų balsius ar priebalsius ir jie rašomi abu, pvz.: *antiinfliacinis*, *astroorientacija*, *autooksidacija*, *izooktanis*; *arkkosinusas*, *hiperrealizmas*, *interrogatyvas*, *superregeneratorius*. Bet yra nemažai sandūrų su pakitusiais dėmenimis.

Gali susiliesti vienodi balsiai, pvz.: *akronimas* – *akros* (kraštinis) + *onyma* (vardas). Tokių atvejų negalėtume interpretuoti, kad pirmojo dėmens -os kaip kaitomoji dalis (galūnė) nukrito ir liko kito dėmens o, nes kitų tokios darybos žodžių, plg.: *akrofobija*, *akrometras*, antrasis dėmuo tokio balsio neturi, bet vis tiek yra o. Taigi pirmasis dėmuo visais atvejais yra *akro-* ir aptariamuoju – dvi o susilieja. Dar plg.: *antroponimas* – *antropo...* + *onyma*; *astronimas* – *astro...* + *onyma*; *autonimas* – *auto...* + *onyma*; *archeornis* (iškastinis jūros periodo paukštis) – *archeo...* + *ornis* (paukštis); *egzostozė* – *egzo...* + *osteon* (kaulas). Gali susiliesti artimo skambėjimo balsiai, pvz.: *androidas* – *andro...* + gr. *eidos* (pavidalas); *astroidė* – *astro...* + *eidos*.

Susilieja ir vienodi priebalsiai, pvz.: *amfora* (ąsotis su dviem ąsom) – lot. *amphora* < gr. *amphoreus* < *amphi* (iš abiejų pusių) + *phoreus* (nešikas).

būtų ne *aeroklubas*, o **aeroklubis*. Todėl juos būtų tiksliau vadinti žodžiais su nelietuviškaisiais dėmenimis, turint mintyje priešdėlinį nelietuviško dėmens statusą.

Gali išnykti net gana didelės žodžio dalys, pavyzdžiui: *distalinis* (esantis toliau nuo kūno centro) – lot. *dist(antia)* (atstumas) + *(centr)alis* (centrinis); *hiperonas* – *hiper...* + *(elektr)onas* (pavyzdžiai iš TŽŽ 2001).

Apibendrinant galima sakyti, kad apskritai tarptautiniuose žodžiuose yra nemažai dėmenų sandūros balsių ir priebalsių, net žodžių atkarpų pakitimų.

2.2. Lietuviškuose žodžiuose padėtis panaši. Vyrauja morfologinis rašymo principas – morfemos rašomos vienodai neatsižvelgiant į jų tarimo skirtumus, pavyzdžiui, šaknų sandūrose: *šlapdriba*, *sausšala*, *puoddangtis*, *tarppirštis*, *švarraštis*; priešdėlio ir šaknies sandūroje: *užšalti*, *iššluoti*; *paakys*, *praarti*; nesusilieja jungiamasis balsis su šaknies balsiu: *juodaakis*, *ilgaausis*.

Bet yra ne taip mažai sudurtinių žodžių su praleista pirmojo dėmens priebalse, pvz.: *kraugerys* (*krau(j)gerys*), *karkoabalis* (*kark(l)vabalis*), *kirvarpa* (*kir(m)varpa*), *rankogalis* (*ranko(v)galis*); *gyslapis* (*gys(l)lapis*), *kovarnis* (*ko(v)varnis*) (plg. LKRS, 1992, 35–36); su pakitusiais priešdėlio ir šaknies balsiais: *nėra* (*ne + yra*), *nesu* (*ne + esu*), *neina* (*ne + eina*) (ten pat, 27).

2.3. Vadinas, terminologijoje savarankiškai vartojamo dėmens ir dėmens sudurtiniame termine neatitikimas nėra neįprastas dalykas. Toks reiškinytis dažnas ir svetimuose, ir savos kalbos žodžiuose, taigi sudūrimo ortografiniai skirtumai dėsingumo atžvilgiu yra vertintini kaip toleruoti (konkretaus termino variantiškumas – kitas klausimas). Tarptautinių žodžių (terminų) pakitimai netgi įvairesni ir didesni negu lietuviškų žodžių. Bet visur pakitimai yra kaip nukrypimas nuo bendro dėsingumo, nes akivaizdžiai vyrauja dėmenų sandūros be pakitimų. Todėl terminai su pakitusių sandūros priebalsėmis vertintini kaip antriniai variantai, o jų tikslesnis statusas gali būti nustatytas tik konkrečiu atveju.

3. Didžiąjai daliai sudėtingesnės struktūros jūreivystės terminų aptariamasis variantiškumas nėra aktualus – dėmenų sandūra nėra kelianti ištarimo sunkumų, tad nėra palanki variantams susidaryti, plg. terminus su nekaitomaisiais dėmenimis: *bak-* (*bakštagas*), *bom-* (*bomkliveris*), *bram-* (*bramstenga*), *for-* (*formarselis*), *over-* (*overštagas*), neretai ir keliais: *bombramstenga*, *forbramrėja*, *kriuisbramfordūnas*, taip pat ir su savarankiškais šaknimis: *achterštevenis*, *achterpikas*, *bisanstakselis*, *bizanštagas*, *bizangikas*, *grotstenga*, *grotšotas*. Išlaikomi net artimos artikuliacijos priebalsių rašyba, plg. *štagkarnakas*.

3.1. Iš problemiškių aptariamuoju atžvilgiu terminų dažniausiai pasitaiko dėmenų sandūros priebalsių rašymo variantų. Kaip ir apskritai tiek tarptautiniuose, tiek

lietuviškuose žodžiuose, sandūros priebalsiai paprastai išlaikomi, pvz.: *kriuisstenga*, *kriuisstiebas*, *grottopenantas*, *grottriumštagas*. Pirmuose dviejuose pavyzdžiuose yra nekaitomasis dėmuo *kriuis-* ir tai matoma iš terminų *kriuisbramselis*, *kriuismarso rėja*, *kriuistriumo rėja*, o kitų pateiktų terminų pirmu dėmeniu eina savarankiškas terminas *grotas* „vidurinis burlaivio stiebas“ (kaip *grotstiebio* sinonimas) arba „didburė, grotstiebio apatinė burė“.

Iš pakitusių sandūrų daugiausiai yra su susiliejusiais vienodais priebalsiais, pvz.: *kriuiselšotas* (*kriuis-* ir *-sel-* yra savarankiški dėmenys, plg. *kriuisbramselšotas*), *kriuistenfordūnas*, *kriuistenštagas* (dėl dėmens *sten(g)-* plg. *bramstenga*, *forstenga*), *grottriumo rėja* (plg. ***grotmarsas*** ir ***kriuistriumo rėja***).

Dėl vyraujančių terminų su išlaikytomis sandūros priebalsėmis tokio tipo terminus kaip *kriuisstenga* reikėtų laikyti pagrindiniais variantais, bet dėl palyginti didelės dalies terminų su susiliejusiomis priebalsėmis tokio varianto kaip *grottriumas* ir kitų nereikėtų atmesti kaip negalimų; to neleidžia nei paplitimo vartosenoje kriterijus, nei analogija su kitų sričių terminais ar bendraisiais kalbos žodžiais.

To paties termino (o ne tipo) ar to paties dėmens variantai terminijoje nepageidaujami, todėl termino variantai su susiliejusiomis priebalsėmis žymėtini kaip vengtini: *kriuiselšotas* vngt. – *kriuisselšotas* (bet: *grottriumas* || *grottriumas*, nes varianto su *tt* nerasta²).

Abiejų variantų vartojimą viename šaltinyje reikia laikyti nenuoseklumu ir netinkamu redagavimu, parodančiu nebent realų variantų egzistavimą.

3.2. Atskirai minėtini terminai, kurių dėmuo yra *stenga*, beje, šis terminas toks vartojamas ir kaip atskiras. Absoliuti jų dauguma yra su išleista *g*: *kriuistenfordūnas*, *kriuisstenvantas*, *kriuistenštagas*, *forstenvantai*, *grotstenbakštagas*, *fokstenštagas*, *grotstenfordūnas*, *grotstenštagas* ir kt. Aptikti tik du terminai viename šaltinyje su neišleista *g*: *stengvantas*, *fokbramstengvantas*. Bet tame pačiame šaltinyje yra vartojami ir be *g*. Galima manyti, kad terminai be *g* buvo perimti iš rusų kalbos, plg. rus. *грот-стень-штаг* (*grotsten'štag*), *грот-стень-ванта* (*grotsten'vanta*) (Словари), nes kitose kalbose, turinčiose panašią termino sandarą, *g* rašoma, bet vartojama sandūroje su balsiu, todėl susilieti nėra ir galimybės, plg. vok. *Großstengestag*, ol. *voorstengestag*, *voorstengewant*, *grootstengestag*, *voorstengewindreep* ir pan., bet retai pavartojamas ir priebalsių sandūroje – *voorstengstag* (Woordenboek). Polinkį perimti iš rusų kalbos užrašymo variantus rodo ir, pavyzdžiui, rašytinėje kalboje pasitaikantis variantas

² Toks vertinimas gali pasikeisti ištyrus įmanomai visus vartosenos šaltinius.

galfindas greta tikrojo *halfoindas*, plg. rusų kalbos *галфвинд* (*galfvind*). Be abejo, toks variantas laikytinas neteiktinu.

Rusų kalboje tėra tik dėmuo *sten'*-, ir galbūt tai atsitiktinai išplitęs olandų termino *schoorsteenstag* variantas. Šis terminas reiškia štagus (*lynus*), laikančius laivo kaminą (ol. *schoorsteen* – kaminas), o *stengštagas* – štagas (*lynas*), laikantis stengas – viršutinės stiebų dalis (taip pat yra ir kiti štagai – lynai).

Taigi variantas *sten-* tėra tik vienoje – rusų kalboje, ten galėjo atsirasti klaidingai sutapatinus skirtingus olandų kalbos terminus, ir nors lietuviškų terminų vartosenoje aiškiai išplitęs variantas be *g*, vis dėlto pagrindiniu reikėtų laikyti *steng-*. Dėl dažnos kito varianto vartosenos, taip pat dėl bendros norminimo nuostatos retesnį, šiuo atveju vartosenoje naujesnį variantą diegti palaipsniui (plg. Pupkis 2005, 157), terminus su dėmeniu *sten-* būtų galima laikyti šalutiniu variantu, ilgainiui normą griežtinant.

4. Yra nedidelė grupė terminų, kurie turi balsę tarp dėmenų: *fokovantas*, *gikošotas*, *grotogafelis*, *grotogikas*, *gikotopenantas*. Greta vartojami ir variantai be jungiamosios balsės.

Kadangi dėmenys *fokas*, *gikas*, *grotas* vartojami lietuvių kalboje kaip savarankiški terminai, tokia daryba būtų įmanoma, bet turėtų pakisti antrojo dėmens galūnė į *-is* (plg. KPP 1985, 282–283; Paulauskienė 2000, 126; ir kt.). Taigi tokius variantus būtų galima atmesti griežtai. Tačiau nuo griežto vertinimo sulaiko tarptautiniai žodžiai *eksteroreceptorius* (lot. *exter* (išorinis) + *receptorius*), *interorecepcija*, *lizosomos* (*liz...* (gr. *lysis* – tirpdymas, atskyrimas) + *soma* (kūnas), taip pat *lizocimas*, *lizoformas*, *lizogebija*). Juose balsį *o* galima interpretuoti tik kaip jungiamąjį. Matyt, dėl graikų žodžių galūnės *-os* (plg. *odus* (kilm. *odontos*) – „dantis“ ir *odontologija*) yra labai išplitę dėmenys su *o*, plg. *termo-* (gr. *thermos* – šiltas, karštas) (*termochemija*, *termochromija*, *termodinamika* ir t. t.), *giro-* (gr. *gyros* – ratas) (*giroazimutas*, *girobusas*, *girokompasas*, *giroskopas* ir t. t.) ir pan. Galėtume manyti, kad modelis plinta ir į neturinčius ryšio su tokia galūne. Svarbu tai, jog tokie atvejai rodo, kad jungiamąjį balsį turintys, bet neatitinkantys lietuvių kalbos darybos dėsnių sudurtiniai žodžiai yra sudaryti ne lietuvių kalboje – atėjo jau turėdami atitinkamą sandarą. Taip reikėtų vertinti ir jūreivystės terminus.

Kad tokie terminai būtų lietuvių kalbos kilmininko ir kito žodžio dūriniai – mažai tikėtina, nes jūreivystės terminijoje junginiai vietoje aptariamų sudurtinių dvišaknių ar keliašaknių (keliadėmenių) yra mažai išplitę.

Tad minėti jūreivystės terminai (*gikošotas* ir kt.) galėtų būti laikomi ne netinkamos darybos sudurtiniais žodžiais, o žodžiais su nepageidaujamai išplitusiu klasikinių kalbų

kilmės tarptautiniams žodžiams būdingu dėmens ortografiniu variantu (*gik-* ir *giko-*, *grot-* ir *grot-* ir pan). Bet tokias plitimo ribas griežčiau nusakyti sunku. Galima vertinti ne didesniu kaip vengtino varianto lygiu, turint mintyje ir retoką jų vartoseną.

Išvados

1. Ortografiniai jūreivystės terminų dėmenų sandūros variantai mažai skiriasi nuo įprastinių lietuvių kalbos žodžių dėmenų sandūros variantų. O gretinant su tokios sandaros tarptautinių žodžių variantiškumu, jūreivystės terminų variantiškumas net nėra toks įvairus.

2. Jūreivystės terminijoje vyrauja priebalsių užrašymo variantai. Dažniausiai susilieja du vienodi priebalsiai, pvz.: *grotriumas* (plg. *grotriumas*), *kriuiselšotas* (plg. *kriuiselšotas*). Absoliučioje daugumoje tirtų terminų sandūroje išleidžiamas termino *stenga* paskutinis priebalsis, pvz.: *kriuistenfordūnas*, *kriuisstenvantas*, *fokstenštagas*. Pastarasis pakitimas nėra susijęs su artikuliaciniais sunkumais ir gali būti interpretuojamas kaip perėmimas iš rusų kalbos, nes tik rusų kalboje tokios sandaros terminai yra sudaryti be garso *g*, vokiečių, olandų kalbose vartojama visa šaknis.

3. Retai, bet pasitaiko variantų su jungiamuoju balsiu ir be jungiamojo balsio, pvz.: *fokovantas* (plg. *fokvantas*), *gikošotas* (plg. *gikšotas*), *grotogafelis* (plg. *grotgafelis*). Tam įtakos galėjo turėti jungiamojo balsio *o* paplitimas tarptautiniuose žodžiuose, t. y. kitų sričių terminuose, kilusiuose iš klasikinių kalbų, plg. *eksteroreceptorius*, *lizosomos*.

4. Pagrindiniais terminų variantais laikant terminus su išlaikytais susidūrusiais priebalsiais, terminai su susiliejusiais priebalsiais taisyklingumo atžvilgiu vertintini kaip vengtinai, kai vartosenoje randami abu variantai (plg. *kriuiselšotas* vngt. – *kriuiselšotas*). Jei vartosenoje randamas terminas tik su susiliejusiais priebalsiais, atsižvelgiant į bendrą tendenciją. Jis vis tiek vertinamas neigiamai, bet tik kaip šalutinis (plg. *grotriumas* || *grotriumas*). Terminai su sutrumpėjusiu dėmeniu *sten-* (iš *steng-a*) vertintini kaip vengtinai, nors ir paplitę, nes tikėtina, kad toks variantas perimtas iš rusų kalbos (*fokstenštagas* vngt. – *fokstengštagas*).

5. Terminams su galimu jungiamuoju balsiu *o* (*gikošotas*, *grotogafelis* ir pan.) netaikytinas sudurtinio žodžio darybos reikalavimas – linksniavimo tipo keitimas, nors atskirai šie terminai (*gikas* ir *šotas*, *grotas* ir *gafelis*) yra vartojami. Net ir pripažįstant juose jungiamąjį balsį, juos reikia laikyti sudarytais kitose kalbose pagal klasikinių kalbų kilmės terminų darybos modelį (plg. *interoreceptorius*) ir jau tokios darybos perėjusiais į

lietuvių kalbą. Tačiau dėl akivaizdaus variantų be jungiamojo balsio paplitimo, jie laikytini vengtiniais (*grotogafelis* vngt. – *grotgafelis*).

Literatūra

Drukteinis, A. 2011 – Sintaksiniai sudėtinių jūreivystės terminų modeliai. *Res humanitariae 10*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 234–255.

KPP 1985 – *Kalbos praktikos patarimai*. Sud. A. Pupkis. Vilnius: Mokslas.

LKRS 1992 – *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*. Parengė N. Sližienė, A. Valeckienė. Vilnius: Mokslas.

Paulauskienė, A. 2000 – *Lietuvių kalbos kultūra*. Kaunas: Technologija.

Pupkis, A. 2005 – *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis.

TŽŽ 2001 – Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera.

Woordenboek – *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. <http://gtb.inl.nl/iWDB> [žiūrėta 2012 12 15].

Словари – *Словари и энциклопедии на Академике*. <http://dic.academic.ru> [žiūrėta 2012 12 15].

Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (projektas „Jūreivystės terminų tyrimas ir žodyno rengimas“, sutarties Nr. LIT-2-5, 2010-04-22).

This research was funded by a grant (project “Investigation of Maritime Terms and preparing of Explanatory Maritime Dictionary” No. LIT-2-5, 2010-04-22) from the Research Council of Lithuania.

Vaida Drukteinytė

Klaipėdos universitetas

MYLĖTI: (NE)PAGRĮSTAS REIKŠMĖS PLATINIMAS

Anotacija

Straipsnyje aptariama dabartinė veiksmažodžio *mylėti* vartoseną remiantis *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* duomenimis, analizuojama, ar semantiškai pagrįsti tam tikri šio veiksmažodžio vartojimo atvejai „Iki“ prekybos tinklo ir kitų prekybininkų reklaminiuose tekstuose, aiškinamasi, koks šių atvejų santykis su kalbos normos reikalavimais. Svarstomas klausimas, ar netaisyklingi kalbos vienetai, ilgą laiką skelbiami viešai, neturėtų būti vertinami griežčiau, nei tai daroma dabar, kaip precedentiniai, norma klabinantys ir iš dalies kalbos vartotojų teises pažeidžiantys atvejai.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: veiksmažodis, žodžio reikšmė, semantinis komponentas, kalbos norma, kalbos kultūra, kalbinė reklamininkų kompetencija.

Abstract

In this article actual usage of the verb *mylėti* (“to love”) is described according the data collected from The Corpus of Modern Lithuanian Language. The semantical validity of some of the cases of its usage in the advertisement of the supermarket “Iki” and other sales entities is analyzed. In addition the correlation of these cases of usage and the requirements of the norms of language is discussed. The article argues that these incorrect forms used in public settings for a long time should be evaluated more strictly than it is done now. Such incorrect usage of the verb *mylėti* (“to love”) creates precedent and threatens the norms of language, and to some extent violates the rights of the costumers.

KEY WORDS: verb, meaning of the word, semantic component, norms of language usage, language usage, advertisers language competence.

Ne vienam kalbos vartotojui, tiesiogiai nesusijusiam su lingvistika, bet turinčiam normalų kalbos jausmą, nuostabą ar net pasipiktinimą sukėlė viešojoje erdvėje pasirodę „Iki“ prekybos tinklo reklamos tekstai, kuriuose vartojamas veiksmažodis *mylėti* (-i, -ėjo)³, pvz.: *Mes mylim maistą; Mes mylim maistą ir Jus jau 20 metų; Mes mylim maistą ir žemas kainas jau 20 metų; Mes mylim maistą ir gerus darbus; Pamilę maistą* ir pan. Nors netaisyklingų kalbos reiškinių sakytinėse ir rašytinėse reklamose pasitaiko nuolatos (Miliūnaitė 2004, 6; Urnėžiūtė 2004, 47–57), galima manyti, kad dėl trumpalaikio jų transliavimo neigiamas poveikis vartotojams nėra didelis. Tačiau aptariamoji „Iki“

³ Toliau straipsnyje patogumo dėlei įvairioms veiksmažodžio *mylėti* (-i, -ėjo) formoms nusakyti yra vartojama tik bendrasis *mylėti*.

reklama yra ne pavienė trumpalaikė, o metus trunkanti (prekybos tinklo 20-mečio proga sukurta), įvairiais kanalais ir būdais transliuojama reklamos kampanija.

Tokia visuotinė reklama yra ir įvairiškai paveiki, ir, kaip aktyviosios vartosenos atvejis, gali sukurti tam tikrą kalbinį precedentą. Dėl to natūralu, kad žmonės, viešuosius tekstus laikydami taisyklingais *a priori*, pradeda abejoti savo kalbos įgūdžiais ir ima vartoti šiuose tekstuose esančius kalbos vienetus. Kita vertus, viešųjų užrašų tekstai gali rodyti kalbos polinkius ar (ir) realiosios vartosenos pokyčius.

Tyrimu **siekama** išsiaiškinti, kokia yra realioji dabartinė veiksmažodžio *mylėti* vartoseną ir kaip taisyklingumo požiūriu vertintini veiksmažodžio *mylėti* vartojimo atvejai anksčiau minėtoje ar panašioje reklamoje. Norint tai padaryti, būtina išanalizuoti kuo daugiau dabartinės vartosenos pavyzdžių, nustatyti reikšmes, kuriomis vartojamas šis veiksmažodis, ir aptarti jų santykį su kalbos norma.

Atliekant tyrimą buvo taikomi substitucinis, analitinis aprašomasis, komponentinės analizės ir iš dalies statistinės analizės metodai. Medžiaga buvo renkama iš *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT) ir iš žiniasklaidos tekstų. Iš viso surinkta ir išanalizuota daugiau nei 8 tūkstančiai pavyzdžių⁴, kuriuose vartojamos įvairios veiksmažodžio *mylėti* formos.

Apie veiksmažodžio *mylėti* reikšmių „mėgti“, „branginti“, „vertinti“ **svetimumą** yra kalbėjęs ne vienas tyrėjas. Jų taisyms tradicija yra prasidėjusi daugiau nei prieš šimtą metų – 1912 m. J. Jablonskis *mylėti* kai kur keitė į *mėgti*, kai kur – į *branginti* ar *vaišinti* ir pan., šiuo klausimu vėliau diskutavo su J. Balčikoniu ir M. Gustaičiu (plačiau žr. Piročkinas 1986, 41–42). Apie poliarinių sąvokų problemą ir žodžių skyrimo kriterijų nebuvimą yra rašęs A. Piročkinas (1986, 41), palyginti nemažai bendrųjų pastabų dėl veiksmažodžio *mylėti* vartosenos yra pateikusias A. Paulauskienė ir D. Tarvydaitė (1998, 192–194). Tarp kitų reklamos kalboje pasitaikančių klaidų *mylėjimo* nuokrypius yra aptarusi D. Blažinskaitė (2004, 12), vieną kitą pastabą šiuo klausimu yra parašę Valstybinės lietuvių kalbos komisijos konsultacijų banko specialistai (KON) ir kai kurie kalbos kultūrai skirti šaltiniai (UAL, KK 120). Vis dėlto negalima sakyti, kad veiksmažodžio *mylėti* vartosenos klausimai yra svarstomi visuotinai, dažname kalbos leidinyje. Maža to, kalbos kultūrai (iš dalies ir specialybės kalbai) skirtų leidinių peržiūra parodė, jog veiksmažodžio *mylėti* vartoseną iš viso neaptariama

⁴ Tikslus skaičius (8349) yra sąlyginis dėl tos priežasties, kad retkarčiais DLKT tą patį pavyzdį teikia ne vieną kartą, be to, įtraukia sakinius iš kalbininkų straipsnių, kuriuose aptariama netinkama *mylėti* vartoseną.

(Paulauskienė 2000; Žukienė 2001; Griškevičienė ir kt. 2003; Murinienė 2003; Pečkuvienė, Žilinskienė 2006; Celiešienė, Džežulskienė 2009; Akelaitis, Pečkuvienė, Žilinskienė 2009) arba, plačiau nenagrinėjant, leksikos skyrelyje⁵ pateikiamas vienas kitas pavyzdys (Šukys 2006, 56; Truncienė ir kt. 2009, 58, 77, 97; Kazlauskienė, Rimkutė, Bielinskienė 2010, 94; Kaulakienė ir kt. 2010, 71). Tai gali būti susiję ne tik su veiksmažodžio *mylėti* vartojimo dalykiniuose tekstuose retumu, bet ir su netaisyklingų atvejų retumu apskritai (o gal ir su tokių atvejų atribojimo problemišku). Galimas daiktas, vėlyvučiu sovietmečiu ir po Nepriklausomybės atgavimo (greičiausiai – iki pat dabar, t. y. iki drastiškos „Iki“ kampanijos) aptariamasis veiksmažodis buvo vartojamas palyginti taisyklingai⁶, todėl į kalbos vartosenos aktualijų sąrašą aptariamasis atvejis paprastai nebuvo traukiamas.

Plačiau nesvarstant priežasčių, dėl ko keičiasi kalbos vienetų vartoseną, ir nelyginant senesnio lietuvių požiūrio į rusų kalbos įtaką su dabartiniu mūsų požiūriu į anglų kalbos poveikį, būtina paanalizuoti daugiau gyvosios kalbos pavyzdžių. Darytina prielaida, kad jei veiksmažodžio reikšmė iš esmės būtų linkusi kisti, tai ryškių pokyčių būtų matyti ir kituose įvairios paskirties, skirtingų funkcinių stilių tekstuose. Dėl šios priežasties pavyzdžiai buvo renkami iš gausiausio tokių tekstų šaltinio – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (iš viso – beveik 141 milijonas žodžių)⁷.

Prieš pradėdant analizuoti surinktus pavyzdžius, pravartu prisiminti, kokios veiksmažodžio *mylėti* reikšmės teikiamos žodynuose. ***Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*** (DŽe) nurodo tris šio žodžio reikšmes: 1. jausti meilę, prisirišimą, palankumą: *Tėvus, vaikus m. Merginą, vaikiną m. Mylimasis vaikelis. Myliu visa širdimi.* | sngr. *Jie broliškai mylisi*; 2. vertinti, branginti: *M. tėvynę, laisvę. Senų miškai ~ta*; 3. vaišinti: *Kuo svečius ~sime?* ***Lietuvių kalbos žodynas*** (LKŽe) dar prideda dvi reikšmes – vieną tinkamą, kitą – ne: 1. jausti kam prisirišimą, atsidavimą, palankumą; jausti traukimą, linkimą į priešingos lyties asmenį: *Jauni ir gražūs, abu mylėjo vienas antrą (...)*; 2. vertinti, branginti: *Žygiais, o ne žodžiais mes tėvynę mylim (...)*; 3. vaišinti: *Grapas mylėdavo arbata (...)*; 4. *mėgti: *Gyvuliai ir myli šilimą (...)*; 5. saugoti, gelbėti (nuo blogybės, nemalonumo) (prašant Dievą linkėjimuose, pageidavimuose): *Tegul Tamstą Viešpatį Dievas nuo viso blogo myli.*

Kaip matyti iš šio aprašo, ketvirtoji *mylėti* reikšmė – „mėgti“ – LKŽe laikoma neteiktina. Tiesa, A. Paulauskienė ir D. Tarvydaitė (1998, 193) teigia ją esant seną

⁵ Būtina pabrėžti, kad tik dalis šių pavyzdžių yra netaisyklingos vartosenos atvejai.

⁶ Tokią prielaidą paremia ir surinkti DLKT duomenys – žr. toliau.

⁷ Pabrėžtina tai, kad tik dalis šiame duomenyje teikiamų sakinių yra redaguota.

pietinių Lietuvos tarmių bendrybę su slavų kalbomis ir savotiškai ragina labai griežtai jos netaisyti, ypač kai yra reikšmės skirtumų. Pateikusios keletą tipišku atvejų, mokslininkės rašo, kad „čia dar yra apie ką pagalvoti. Tuo tarpu nereikėtų kategoriškai norminti. Sriubos, žinoma, nemylėkime⁸, bet, gal geriau pastudijavus, dar atsiras ir daugiau mūsų meilės vertų dalykų“ (Paulauskienė, Tarvydaitė 1998, 194). Su paskutine tyrėjų mintimi, be abejo, reikia sutikti, tačiau čia taip pat neatsakoma į sunkiausią klausimą: kokie yra skiriamieji mėgimo ir mylėjimo požymiai, galintys padėti pasirinkti tinkamą veiksmažodį? Tiesa, užsimenama, kad meilės verti dalykai yra tie, be kurių „negali gyventi“ (Paulauskienė, Tarvydaitė 1998, 194)⁹. Vis dėlto tokį semantinį požymį (tiesiogine reikšme) galima būtų priskirti tik žodžiams, reiškiantiems fizinio žmogaus išgyvenimo objektus (pvz., *oras, vanduo, maistas* ar pan.), o jie su meile nėra susiję. Tad siūlomas „negalėjimo gyventi“ komponentas greičiau klaidina, nei padeda atriboti nagrinėjamųjų veiksmažodžių reikšmes (apie kitas galimas skiriamąsias semas žr. toliau).

Išanalizavus surinktus DLKT duomenis, matyti, kad veiksmažodis *mylėti* dažniausiai vartojamas 1-ąja ir 2-ąja DŽe nurodyta reikšme. Be abejo, didžiojoje dalyje pavyzdžių šis veiksmažodis yra vienvalentis arba jungiasi su asmenų pavadinimais, pvz.: *Aš myliu savo vaikus* (DLKT); *Myliu, o tu?* (DLKT); *Mes mylime ne žmogaus užpildytą artimąją erdvę, o patį žmogų* (DLKT). Tokie pavyzdžiai sudaro absoliučią daugumą surinktų atvejų (apie 84,4 %).

Vertinant kitus atvejus pagal vartojimo dažnumą, matyti, kad išsiskiria meilė **Dievui** (Viešpačiui, Kūrėjui)¹⁰ ir **Tėvynei** (Lietuvai, savo kraštui)¹¹, pvz.: *O kas laikosi jo žodžių, tas iš tiesų tobulai myli Dievą* (DLKT); *Mes mylime savo tėvynę ir dauguma esame jos patriotai* (DLKT). Abiejų šių atvejų pavyzdžių yra maždaug po 150. Iš kitų šalių labiausiai mylimos Airija ir Amerika (minimos ir Anglija, Austrija, Indija, Ispanija, Palestina, Rusija, Šveicarija). Atskirą pavyzdžių grupelę sudaro atvejai, kuriais apibūdinama meilė **Jėzui Kristui**, Dievo Sūnui (apie 50 atvejų), pvz.: *(...) dėl to mes mylime Kristų, dėl to mes gailimės už savo nuodėmes...* (DLKT). Ypatingas santykis keletu atvejų reiškiamas Motinai Marijai, Laimai, Perkūnui, akmeniui (kaip dievybei), amžiniems dievams, troliams, striukumbukams ir pan.

⁸ Plg. „Iki“ junginius *mylėti maistą, mylėti žemas kainas* ir pan.

⁹ Ši sema, kaip skiriamoji, minima ir kai kuriuose kituose šaltiniuose (UAL; KPP 1985, 156).

¹⁰ Pastebėta, kad iš frazeologinių junginių kiek dažniau vartojamas posakis *kaip Dievą myliu*.

¹¹ Pavyzdžių analizė rodo, kad nepalyginamai dažniau linkstama kalbėti ne apie savo, o apie kitų žmonių meilę Tėvynei, t. y. atvejų su pirmojo asmens formomis yra gerokai mažiau.

Kitas gausenis kiekis yra tokių junginių, kuriuose veiksmažodis *mylėti* vartojamas su daiktavardžiais, reiškiančiais **gamta**¹² (mylime *miškus, girias, sodus, medį (medžius), gėles* ir pan.), **darbą** (profesiją), **gyvenimą** (likimą), **Bažnyčią**. Kaip meilės objektas neretai nurodoma **tėviškė** – namai, gimtasis miestas, kaimas ar kita brangi vieta, pvz.: *Aš myliu šitą šimtametį apsamanojusį pastatą su įlinkusiu stogu, mažais langais ir žemais kambariais, myliu parko alėjas ir altanas, myliu krioklį (...)* (DLKT). Iš vietovių, kurioms reiškiamą meilė, dažniausiai minimas Vilnius, po to Paryžius ir Panevėžys, taip pat Čikaga, Kaunas, Klaipėda, Kupiškis, Paalsys, Kuršių nerija.

Kiek mažiau (po keliolika) tokių pavyzdžių, kuriais nusakoma meilė **menui** (teatrui, kinui, kūrybai, scenai, tautodailei ir pan.), **žemei, laisvei, knygoms** ir **pasauliui**. Įdomu tai, kad tarp surinktų duomenų panašiu santykiu reiškiamą meilė **tiesai** (teisingumui), **muzikai**, (lietuvių) **literatūrai, gyvybei** ir tiksliai neapibrėžiamiems **daiktams** (dalykams)¹³. Yra po keletą sakinių, kuriuose veiksmažodis *mylėti* jungiasi su tokiais daiktavardžiais kaip (*lietuvių kalba, (Tarybų) valdžia, pinigai (užsienio valiuta), taika, matematika, partija, mokykla, mirtis* ir pan. Kai kas myli *nepriklausomybę, mokslą, papročius, Eucharistiją, kunigystę, laiką, jūrą, pavasarį, rudeni, kultūrą, dusulį, vienatvę* ir kt.

Atskirą grupelę sudaro atvejai, kai apibūdinama meilė gyvūnams. Dažniausiai tai daroma bendresnės reikšmės žodžiu **gyvuliai** (*gyvulėliai*), pvz.: *Merkelis (...) myli labiausiai tuos kruopščius, naminius gyvulėlius* (DLKT). Iš konkrečiai minimų gyvūnų, kaip galima tikėtis, paprastai minimi tie, kurie tampa kone šeimos nariais ir todėl nusipelno ypatingo jausmo, t. y. **arkliai** (*arkliukai*), **šunys** (*šuneliai, šunėkai*), **katės** (*kačiukai*). Kalbama ir apie meilę bitėms (bitelėms), avytėms (ėriukams), kiaulėms (paršiukams), minima meilė gandrums, balandžiams, karvutei, vėžliukui, beždžionėlei.

Visiškai motyvuotai vartojamas veiksmažodis *mylėti* sakiniuose, kuriuose gyvūnai ar kokie nors negyvi daiktai, reiškiniai yra suąsmeninami, pvz.: *Saulė ir Mėnulis labai mylėjo savo dukrą Žemę* (DLKT); *girdėjai, varna myli tik švarius žaisliukus ir vaikučius* (DLKT); *višta yra viščiukų mamytė, ir juos labai myli* (DLKT). Ne vienu tokiu atveju perteikiamos kreipimosi situacijos, pvz.: *Mielas šunyti, tik tu vienas čia mane taip mylėjai!* (DLKT); *Mylėjau tave, kaip ir tu mane. Sudie, pone žiurkėne* (DLKT); *Žavioji naktie... Nuostabioji naktie!.. Aš myliu tave! Noriu apkabinti tave!* (DLKT).

¹² Čia ir toliau pavyzdžiai teikiami dažnumo mažėjimo tvarka.

¹³ Paprastai daiktavardis *daiktai* neturi tikslios reikšmės, dažniau vartojamas apibūdinti kokiems nors materialiams dalykams, kurie priklauso artimiems žmonėms ar yra susiję su brangintina vieta, pvz.: *Štai mano namas – aš myliu kiekvieną jo kampelį, kiekvieną daiktėlį* (DLKT).

Tarp pavyzdžių pasitaiko ir labai bendrų apibūdinimų, pvz.: *Mes mylime tai, ko nesame visiškai užvaldę* (DLKT); *Mes mylime tai, kas nepasiekiamo* (DLKT); *Paslaptingus dalykus mes mylime su baimė* (DLKT). Tiesioginis meilės objekto įvardijimas kartais švelninamas palyginimu ar tam tikrais, dalinį atsiribojimą rodančiais žodžiais *savotiškai*, *savitai* ir pan., pvz.: *myli kaip menininkas instrumentą* (DLKT); *sakydavo, kad myli ją taip, kaip mėsininkas myli baikščias telyčaitės akis* (DLKT); *savitai mylėjo banalius valdžios namų koridorius* (DLKT); *savotiškai mylėjo virusus, nors šie ir buvo negailestingi žudikai* (DLKT).

Vis dėlto tokių ir panašių atvejų, kaip minėta, yra mažuma, o daugiausia kalbama apie meilę žmogui. Tiesa, kartais žmogus, kaip meilės objektas, įvardijamas ne tiesiogiai, o metonimiškai ar metaforiškai, pvz., mylimas yra *veidas, kūnas, kojos, krūtys, balsas, spindesys, tobulybė, puikumas, elegancija, jėga, išsigandusio veido išraiška, artimajam mūsų pačių užmaukšlinta ideologinė kaukė, kuilys* ir pan. Pasitaiko, kad perkeltinio vartojimo atvejai yra nepagrįsti, pertekliniai ar net netaisyklingi, pvz.: *Abi baigia tą patį institutą, abi myli Eilertą Lioborgą* (DLKT); *Myli juk tu poetus, filosofus, turkus su graikais* (DLKT); *kas myli Tolstojų, mieliausiai nusigręžia ten* (DLKT); *Stendhalis myli ir jausmo perteklių, savo begalinį jautrumą* (DLKT); *moteriškai mylime tą jėgą* (DLKT) ir pan. Tarp ypatybių, kurios deklaruojamos kaip mylimos, dažniausiai minima išmintis, gerumas ir grožis; dar kalbama apie piktumą, gryną sąžinę, garbę, šlovę, žmogiškumą, paprastumą, kentėjimą, rūstumą, geismą, aistras ir t. t.

Apibendrinant Tekstyno duomenis, galima sakyti, kad pavyzdžių, kuriuose būtų kalbama ne apie ypatingos svarbos ir vertės dalykus, yra labai mažai, tiksliau sakant, tai greičiau pavieniai nei sisteminiai atvejai. Tarp analizuotų pavyzdžių tokių, kuriuose be papildomų kontekstinių elementų būtų kalbama apie meilę **maistui**, galima sakyti, nėra. Buvo rasti du sarkastiški pasakymai apie meilę degtinei ir šašlykams, tik vargu ar jie vertintini rimtai, nes vienas yra sakinės kalbos fragmentas: *Aš labai myliu degtinę* (DLKT), o kitas – iš grožinio kūrinio ir stilistiškai motyvuotas: kalbėtojas – greičiausiai ne lietuvis ir (arba) iš žemųjų visuomenės sluoksnių (pasakęs *Šašlykus myli?* priduria: *Šašlyki liubiš, blia?* (DLKT)).

Taigi Tekstyno duomenys neabejotinai patvirtina, jog **realioji mylėti vartosena** anaipol **nėra pakitusi**. Tiksliau būtų sakyti, kad „Iki“ ir kiti panašūs „kūrėjai“ bando ją drastiškai keisti, primesdama ne lietuvių kalbos modelius. Kalbinės tokios vartosenos priešastys aiškios – kitų kalbų įtaka. Pirmiausia minėtina rusų kalba, kuri šiuo atveju veiksmų nediferencijuoja: veiksmožodžiu *любить* apibūdinama ir meilė žmogui, ir

maisto mėgimas (*люблю жену, люблю суп*). Įtakos turi ir anglų kalba: ji veiksmus diferencijuoja, bet ne pagal moralinių vertybių skalę, o pagal jausmo stiprumą – mylėti (*to love*) galima ir negyvą dalyką, jei santykis su juo yra ypatingas ir jausmui apibūdinti nepakanka veiksmožodžio *to like* ar pan. (*I love you, I love French food*). Taigi derėtų nepamiršti, kad tie patys žodžiai skirtingų tautų žmonėms kelia skirtingas asociacijas, nes „tie dalykai būna skirtingai susiję su tautos kultūra, istorija, gyvenimo būdu, religija, filosofija“ (Gudavičius 2000, 160–161).

Akivaizdu, kad „Iki“ prekybos tinklo reklamininkai ne tik nemoka tos valstybės, kurioje jau 20 metų veikia ši kompanija, kalbės, neišmano elementarių reklamos kūrimo dėsnių, bet ir nepasižymi skoningų dalykų pajauta. Maža to, kai kuriuos tekstus patys „Iki“ savininkai turėtų vertinti kaip asmeninį įžeidimą ir stiprią savo antireklamą, nes jie klientams pristatomi kaip pastarųjų visiškai nevertinantys žmonės. Bene ryškiausias tokių pavyzdžių yra teiginys *Mes mylim maistą ir Jus jau 20 metų*: kaip vienuose sakinio dalis pateikus *klientus* ir *maistą*, pabrėžiama tokia pati šių dalykų vertė – vaizdžiai sakant, ir klientą, ir dešrigalį „Iki“ vertina vienodai. Bandymas šį santykį švelninti didžiąja raide (*Jus*) yra neutralizuojamas eiliškumo (pirma – maistas, paskui – klientas):

Be abejo, vienas reklamos principų yra šokiruoti suvokėją. Tačiau, kaip žinoma, šis principas labiau tinka socialinėms reklamoms, o ne prekybos organizacijų šūkiams. Neigiamas stubbinimas prekybininkų tekstuose tampa jų antireklama¹⁴. Deja, į aptariamą nelietuviškos meilės kampaniją jau įsitraukė ne tik „Iki“, bet ir „Senukai“, „Statoil“, „Gintarinė“ vaistinė, „Čili“ restoranai, SEB bankas ir kt. „Gardėsis“, priklausantis UAB „Fazer Lietuva“, pradėjo kepti *Mylimą duoną* ir *Mylimą batoną* (FAZ)... Taigi negalima nesutikti su J. Klimavičiumi (2004, 30), kad „aiškiai matoma didelių pinigų gaivališkai papildos reklamos strateginė klaida – nežiūrėti lietuviybės, lygiuotis į svetimybę“.

¹⁴ Apie kalba kuriamo įvaizdžio ir įvairius kitus reklamos aspektus žr. Janeliauskas 2004; Urnėžiūtė 2004; Miliūnaitė 2005; Pupkis 2005, 322–325; Župerka 2008 (ir lit.).

Tiesa, Valstybinė kalbos inspekcija buvo išpėjusi UAB „Palink“ dėl šūkyje *Mes mylim maistą* esančios kalbos klaidos, tačiau bendrovė teigė šį šūkį įregistravusi kaip prekių ženklą ir su VKI reikalavimu ištaisyti klaidą nesutiko (VKI). Žinoma, keista, kad tokie netaisyklingi šūkių (beje, skirti tik Lietuvos rinkai) gali būti laikomi prekių ženklais, ir akivaizdu, kad esama teisinių spragų, leidžiančių, dangstantis prekių ženklo statusu, platinti kalbos klaidas.

Kita vertus, negalima vienodai vertinti visų viešojoje erdvėje pasitaikančių reklamų ar kitokių užrašų, kuriuose vartojamas veiksmažodis *mylėti*. Kitokią kalbinę kompetenciją rodo, sakysime, ši „MacDonaldo“ reklama:

Palyginti su „Iki“ *meile maistui*, čia matyti keli skirtumai. Pirma, „meilės kampanija“ pradedama Valentino dienos proga, antra, svarbus personažas yra paršelis, galintis siųsti atviruką, trečia, šūkio formuluotė leidžia numatyti jauniklio kreipimosi į suaugėlių situaciją. Žinoma, šmėkšteli ir meilės kiaulienos mėsainiui tema, tačiau tiesiogiai tai nepasakoma. Vadinasi, skaitant tokį plakatą galima išvelgti ir personifikaciją, ir meilės gyvūnui galimybę, ir kiaulienos mėgimo deklaraciją. Galimumas keleriopai interpretuoti tekstą rodo jo sudarytojų kūrybiškumą, be to, yra vienas svarbiausių „ribinės“ reklamos tinkamumo požymių.

Kartu norėtusi pasidžiaugti, kad didžioji dalis prekybininkų aptariamąsios klaidos nedaro, gerai išmano įvaizdžio reikšmę ir pagarbą (meilę) klientams rodo savo elgesiu, o ne svertimais šūkių. Tiesa, yra firmų, kurios suklydusios geba pasitaisyti, o ne slėptis už „prekių ženklų“. Sakysime, „The Body Shop Lietuva“ 2012 m. rudenį savo interneto svetainėje reklamavo *daugiau mylimų produktų*, tačiau vėliau šį junginį ištaisė ir dabar iš šios kompanijos galima įsigyti tik *mėgstamiausių produktų* (BO). Deja, vėliau čia atsiradusi *Karšta meilė spalvai* (BO) rodo, kad pavienių gerų norų nepakanka – reikia iš esmės ugdyti kalbinę įmonės reklamininkų kompetenciją.

Apibendrinant galima bandyti nustatyti svarbiausius lietuvių kalbos **veiksmazodžio mylėti objekto požymius**. Kaip rodo apžvelgta medžiaga, šis objektas paprastai reiškia žmogų arba ypatingos svarbos, sudvasintą dalyką (*mylėti tėvus, vaikus, tėvynę, laisvę, miškus* (DŽe))¹⁵. Kai santykis nėra toks ypatingas, vartojami veiksmazodžiai *mėgti, patikti* ar pan., plg. *myliu Antaną* ir *patinka Antanas; myliu Klaipėdą* ir *patinka Klaipėda*. Patyrinėjus matyti, kad bendroji *mylėti* ir *mėgti* (*patikti*) sema yra 'būti teigiamai nusiteikusiam objekto atžvilgiu', tik *mylėti* dažniau jungiasi su žmonių, *mėgti* – su ne žmonių pavadinimais. Skiriamosios *mylėti* semos yra susijusios su meilės jausmu ('išgyventi meilę'), moraliniu išskirtinumu ('pripažinti objektą kaip išskirtinę dvasinę vertybę') ir su jausmo stiprumu ('stiprus teigiamas santykis su objektu'). Ypač reikėtų atkreipti dėmesį į komponentą 'meilė' – jis pirmiausia sietinas su moraliniu išskirtinumu, etiniu vertingumu. Veiksmazodis *mėgti* (*patikti*) šių semų neturi.

Taigi kalbant apie meilės objektą visada galvoje reikia turėti jo – dvasinės vertybės – statusą¹⁶. Todėl lietuviškai šnekant visiškai nenormalu sakyti *mylėti maistą, šokoladą, žemas kainas, jausmo perteklių* ar tokias neigiamas emocijas kaip *melagystę, tuštybę ir blogį* (DLKT) ir pan. Pagal semantinės dermės dėsnį šie žodžiai negali tarpusavyje jungtis, nes turi priešingų semantinių komponentų ('teigiama' : 'neigiama', 'vertybė' : 'ýda' ir pan.) ir yra stilistiškai nemotyvuoti.

Netoleruoti ir tokie stilistiškai nemotyvuoti atvejai, kai objektas – žmogus, o subjektas yra reiškiny, nesusijęs su gebėjimu jausti, pvz.: *Etika myli didvyrius* (DLKT); „Smilė“ *myli tavo odą* (TAU); *Teisingumas myli tave* (DLKT). DLKT duomenys rodo, kad dažniausiai, be žmogaus, **meilės subjektas** yra Dievas, Jėzus ir šuo. Taip pat gali būti įvairios mitinės ir suąsmeninotos būtybės: *myli angelai, Kalėdų Senelis, vėjas, pavasaris, pasaulis, Šventasis Raštas, vilkai, liūtai ir kiti gyvūnai (savo mažylius)* ir pan. Pvz.: *Dievas myli sielą, o ne išorinį darbą* (DLKT); *angelai jį myli, nes jis vienas iš jų* (DLKT); *reiškia tą, kuris myli pavasarį, arba tą, kurį myli pavasaris* (DLKT); *ši epocha mėgsta protą, ji mus myli ir mes jai reikalingi* (DLKT).

Taisyklingumo požiūriu patikros būdas galėtų būti toks: jei nekalbama apie meilę, išskirtinumą ir dvasinę vertę bei tinka kuris nors kitas veiksmazodis (*patikti, mėgti, branginti, vertinti, mėgautis; gardžiuotis* ir pan.), tai ir turi būti šis, o ne veiksmazodis *mylėti*.

¹⁵ Trečiąja reikšme – „vaišinti“ – veiksmazodis beveik nevartojamas, bet jį atskirti būtų nesunku: turi būti įnagininkas ir, J. Jablonskio teigimu (Piročkinas 1986, 41), svečią reiškiantis daiktavardis (saviškiai nevaišinami).

¹⁶ Dar plg. įvairius daiktavardžio *mylimukas* vartojimo atvejus (NAU).

Kiekvienam kalbėtojai, tarp kitų, žinoma, ir reklamininkui, reikėtų suvokti, jog, L. Weisgerberio žodžiais tariant, kalba yra pirmiausia dvasinis veiksnys, kuriantis tikrovę, ir tik paskui – minties perteikimo įrankis (Ehlen 2011, 11). Kita vertus, jei tokios kompanijos kaip „Iki“ tikrai būtų šiuolaikinės ir save gerbtų, jos prieš kurdamos (anti)reklamą pagalvotų apie savo įvaizdį, kuris pirmiausia yra susijęs su pagarba (panieka?) klientams ir visai valstybei, kurioje veikia.

Išvados

DLKT sakinių, kuriuose vartojamas veiksmažodis *mylėti*, analizė rodo, kad realioji vartoseną iš esmės atitinka kodifikuotąją normą. Nustatyta, kad lietuvių kalbos veiksmažodis *mylėti* turi semantinius komponentus 'išgyventi meilę', 'pripažinti objektą kaip išskirtinę dvasinę vertybę', 'stiprus teigiamas santykis su objektu'. Šių skiriamųjų semų rinkiniu *mylėti* skiriasi nuo kitų kontekstinių konkurentų, pvz., veiksmažodžio *mėgti* (bendroji *mylėti* ir *mėgti* sema yra 'būti teigiamai nusiteikusiam objekto atžvilgiu'; *mylėti* dažniau jungiasi su žmonių, *mėgti* – su ne žmonių pavadinimais).

Tokie junginiai kaip *mylėti maistą*, *mylėti žemas kainas* yra semantiniai vertiniai. Kalbos požiūriu jie yra netaisyklingi, etikos požiūriu visiškai nevykę (ypač sudėti į vienarūšių sakinio dalių junginį *mylim maistą ir Jus*). Tokiam reikšmės platinimui jokių – kalbinių, sociolingvistinių ar kokių nors kitų rimtų – argumentų nėra. Aptariamieji atvejai greičiausiai yra atsiradę dėl reklamos rengėjų bendrojo išsilavinimo, kalbinės kompetencijos ir atsakingumo stokos.

Dėl šių netaisyklingų junginių kartojimo dažnio ir visuotinio žala, daroma kalbos vartotojams, yra labai didelė. Tokie ir panašūs kalbos faktai vertintini griežtai – kaip precedentiniai, agresyvūs, moralines tautos vertybes ignoruojantys reklamininkų tekstai.

Galimas daiktas, Valstybinei lietuvių kalbos inspekcijai trūksta teisinių priemonių, leidžiančių bausti už pavienes, bet visuotinai ilgą laiką platinamas kalbos klaidas. Nors baudų skyrimas yra paskiausias žingsnis, griežčiau ir viešiau reikėtų vertinti netaisyklingus aktyviosios vartosenos atvejus, tampančius (galinčius tapti) precedentiniais modeliais.

Rengiant *Bendrinės lietuvių kalbos žodyną*, būtina daugiau dėmesio skirti „jautriesiems“ žodžiams, t. y. tiems, kurie susiję su tradicine vertybių sistema. Jų reikšmes reikėtų ne apibūdinti daliniais sinonimais (kaip paprastai DŽe daroma dabar), o

apibrėžti tiksliau, išryškinti svarbiausius semantinius komponentus, o kartais numatyti ir vieną kitą saugiklį, t. y. parašyti, kokiomis reikšmėmis žodis nevartotinas.

Literatūra ir šaltiniai

- Akelaitis, G., Pečkuvienė, L., Žilinskienė, V. 2009 – *Specialybės kalba. Administracinės kalbos vadovėlis*. Vilnius: M. Romerio universiteto Leidybos centras.
- Blažinskaitė, D. 2004 – Kalbinės manipuliacijos reklamoje. *Reklamos kalba*. Sud. R. Miliūnaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 8–13.
- BO – <http://www.thebodyshop.lt/lt/titulinis/> [žiūrėta 2012-10-10, 2013-01-05].
- Celiešienė, V., Džežulskienė, J. 2009 – *Profesinės kalbos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
- DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>.
- Dže – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. Stasys Keinys. 2006. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas; taip pat <http://dz.lki.lt/>.
- Ehlen, K. 2011 – *The Relativity Principle in Language – Wilhelm von Humboldt and Leo Weisgerber*. GRIN Verlag.
- FAZ – <http://www.fazer.lt/Prekiniai-zenklai/Mylima/> [žiūrėta 2012-10-25].
- Griškevičienė, J., Lapkuvienė, C., Navalinskienė, G., Šmulkšytė, R. 2003 – *Lietuvių kalbos kultūros vadovėlis*. Vilnius: Homo liber.
- Gudavičius, A. 2000 – *Etnolingvistika*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko įm.
- Janeliauskas, E. 2004 – *Reklaminis skelbimas: komunikacija ir efektyvumas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Kaulakienė, A., Petrėtienė, A., Rutkienė, L., Žukienė, R. 2010 – *Kalbininkų patarimai studentams: teorija ir praktika*. Vilnius: Technika.
- Kazlauskienė, A., Rimkutė, E., Bielinskienė, A. 2010 – *Bendroji ir specialybės kalbos kultūra*. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras.
- KK – *Kalbos konsultacijos*. Vilnius: LKI leidykla, 2003.
- Klimavičius, J. 2004 – Tarptautiniai žodžiai lietuviškoje reklamoje. *Reklamos kalba*. Sud. R. Miliūnaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 14–32.
- KON – *Konsultacijų bankas*. <http://www.vlkk.lt/lit/2053>.
- KPP – *Kalbos praktikos patarimai*. Vilnius: Mokslo, 1985.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*. <http://www.lkz.lt>.
- Miliūnaitė, R. 2005 – Kaip žiniasklaida kalbos priemonėmis kuria žmogaus įvaizdį. *Gimtoji kalba*, 5, 3–11.
- Murininė, L. 2003 – *Kalbos kultūros pratybų užduotys ir tekstai*. Vilnius: Presvika.
- NAU – *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas*. <http://naujazodziai.lki.lt> [žiūrėta 2012-10-25].
- Paulauskienė, A. 2000 – *Lietuvių kalbos kultūra*. Kaunas: Technologija.
- Paulauskienė, A., Tarvydaitė, D. 1998 – *Žodyno normos ir dabartinė vartosena*. Kaunas: Šviesa.
- Pečkuvienė, L., Žilinskienė, V. 2006 – *Kalbos patarimai studentams*. Vilnius: M. Romerio universiteto Leidybos centras.
- Piročkinas, A. 1986 – *Jono Jablonskio kalbos taisyrai*. Kaunas: Šviesa.
- Pupkis, A. 2005 – *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis.

- Šukys, J. 2006 – *Kalbos kultūra visiems*. Kaunas: Šviesa.
- TAU – <http://www.taurageszinios.lt/lt/verslas/item/1529> [žiūrėta 2012-11-20].
- Truncienė, R., Girdenienė, L., Griškevičienė, J., Trimonytė, E., Trinkauskienė, S., Žėkienė, D. 2009 – *Specialybės kalbos pratimai*. Vilnius: Vilniaus kolegijos leidykla.
- UAL – <http://ualgiman.dtiltas.lt/m.html> [žiūrėta 2012-11-10].
- Urnėžiūtė, R. 2004 – Reklamos verslas ir kalbos taisyklingumas. *Reklamos kalba*. Sud. R. Miliūnaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 46–57.
- VKI – *Valstybinės kalbos inspekcijos 2011 m. veiklos ataskaita*.
<http://www3.lrs.lt/docs2/DTRBHKLC.PDF>.
- Žukienė, R. 2001 – *Savarankiško darbo užduotys ir testai kalbos kultūrai ugdyti*. Kaunas: Technologija.
- Župerka, K. 2008 – *Reklamos tekstas: pragmatika, stilius, kalba*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Vitalija Kapsevicienė

Klaipėdos universitetas

JŪREIVYSTĖS TERMINŲ KIRČIAVIMAS: VARIANTAI AR KLAIDOS?

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas jūreivystės terminų kirčiavimas taisyklingumo aspektu. Aptariamas pasitaikiusių kirčiavimo klaidų ir variantų pobūdis. Rasta kirčio vietos, priegaidės klaidų. Užfiksuota sudurtinių būdvardžių ir su priesaga *-inis* bei dalyvių įvardžiuotinių formų kirčiavimo variantų.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: jūreivystės terminai, klaidos, kirčiavimo variantai, taisyklingumas.

Abstract

The paper deals with the regularity of accentuation of the maritime terms. A diverse character of typical mistakes in accentuation has been studied. Mistakes of the stressed syllable in a word and mistakes of pitch accent have been examined. Variations in the accentuation of adjectival compounds with the suffix *-inis* and the pronominal forms of participles have been observed.

KEY WORDS: maritime terms, mistakes in accentuation, variations in accentuation, regularity.

Klaipėdos universiteto Lietuvių kalbos katedros iniciatyva buvo vykdomas mokslinių tyrimų projektas „Jūreivystės terminų tyrimas ir žodyno rengimas“ (2010–2012 m.). Renkant žodynui medžiagą susidurta su įvairiomis problemomis, viena jų – daugelio šaltinių medžiaga nėra kirčiuota. Terminų žodyną vertinimo taisyklėse, be kitų, yra toks punktas: „3. Žodyne turi būti nurodyti leksikografiniai šaltiniai, **visi lietuviški terminai – sukirčiuoti** (paryškinta aut.). Rengėjai taip pat prideda sąrašą terminų, nesutampančių su teikiama Kalbos komisijos įvertintuose tos srities žodynuose, ir motyvuotą paaiškinimą, kodėl siūlomi kitokie terminai.“ Kirčiuoti jūreivystės terminai pateikiami tik dviejuose šaltiniuose (iš daugiau nei 40) – *Tarptautinių žodžių žodyne* (toliau – TŽŽ) ir Jurgio Banaičio *Lietuvių–anglų kalbų jūriniame žodyne* (toliau – LAJŽ). Pastarasis nėra aprobuotas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, taigi remtis galima tik TŽŽ ir vadovautis bendrosiomis lietuvių kalbos kirčiavimo taisyklėmis. Patiems žodyno sudarytojams (tarp kitų ir šio straipsnio autorei) tenka spręsti, kaip kirčiuoti daugelį terminų, nustatyti jų kirčiuotes.

Jūreivystės terminų kirčiavimas, kirčiuočių nustatymas nėra lengvas uždavinys. Pasitaikė skirtingai sukirčiuotų terminų, pavyzdžiui, *rėja* ir *rèjà*, *cólis* ir *còlis*. Kai varžosi

keli kalbos reiškiniai ir reikia spręsti, kuris jų laikytinas norminiu, reikia vadovautis universaliu *tikslingumo* (kitaip – *funkcinio* arba *visuomeninio tikslingumo*) principu: rinktis tai, ką vartoti tikslinga. Sprendžiant, ką vartoti tikslinga, ką atmesti, reikia remtis tam tikrais kalbos norminimo kriterijais (kitaip – pagrindais). Iš jų svarbiausias yra *taisyklingumo* kriterijus.

Tyrimo **objektas** – jūreivystės terminai.

Tyrimo **tikslas** – panagrinėti jūreivystės terminų kirčiavimą taisyklingumo atžvilgiu, t. y. nustatyti kirčiavimo klaidas ir variantus.

Tyrimo **uždaviniai**:

1) nustatyti kirčiavimo klaidas, sugrupuoti tiriamąją medžiagą pagal kirčiavimo klaidų tipus; nustatyti, kokios bendrinės kalbos kirčiavimo normos (ar atskiri dėsniai, konkrečios taisyklės) yra pažeidžiamos;

2) nustatyti kirčiavimo variantus, aptarti varijavimo pobūdį.

Tiriamąją **medžiagą** sudaro LAJŽ ir TŽŽ jūreivystės terminai. Atrinkti ir aptariami tie terminai, kurių kirčiavimas netaisyklingas ar keliantis abejonių, svarstyti. Taikomas lyginamasis tyrimo metodas (statistinis tyrimo metodas netaikomas).

Atrinkti terminai suskirstyti į dvi grupes: **klaidos** ir **variantai**.

I. Klaidingo kirčiavimo atvejų LAJŽ rasta nedaug. Šiai grupei priskirti terminų pavyzdžiai suskirstyti į du pogrupius pagal klaidingumo laipsnį – riktai ir klaidos.

Riktais laikomi tokie kirčiavimo atvejai, kai netinkamai (ne tuo ženklu) pažymėta priegaidė. Tokių priegaidės, būtent tvirtapradės, žymėjimo riktų rasta tik 3. Vietoje riestinio kirčio ženklo čia turėjo būti žymimas dešininis kirčio ženklas: *ānkerleinas* [= *ánkerleinas*], *āisbergas* [= *áisbergas*], *klampiōji amortizācija* (pastarąjį atvejį galima būtų laikyti ir klaida, nes skirti priegaidės skiemenyse, kurių pagrindą sudaro ilgieji balsiai nėra lengva, tačiau jis priskirtas prie riktų, kadangi rastas ir taisyklingas variantas *klampiōji alyvā*).

Klaidomis laikomi tokie kirčiavimo atvejai, kai pažeidžiami bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo dėsniai (taisyklės). Tokių pavyzdžių rasta keletas. Juos galima skirti į du pogrupius: klaidinga kirčio vieta ar klaidinga skiemens priegaidė (kirčiavimas).

Kirčio vietos klaidos. Prie didžiausių klaidų reikia priskirti kirčio vietos klaidą iliustruojantį atvejį *knìca* [= *knicà*]. Čia pažeidžiamas Sosiūro–Fortunatovo dėsnis. Rasta atvejų, kai pažeidžiama atskira taisyklė, pavyzdžiui, būdvardžių su priesaga *-inis*. Netinkama kirčio vieta nurodyta keliuose tokiuose būdvardžiuose. Būdvardžio

eskadrinis rastas tik netaisyklingai, būtent priesagoje, sukirčiuotas pavyzdys *eskadrinis* [= *eskādrinis*] *minininkas*. Taip pat ne priesagoje kirtį turi turėti ir būdvardis *ketvirtinis*. Šio būdvardžio rasta ir klaidingai, ir taisyklingai sukirčiuotų pavyzdžių: *ketvirtinis* (4x) *rumbas*, *núokrypis* (bet *ketviřtinis* *kliùzas*). Rasta dar vieno būdvardžio klaidingai ir taisyklingai sukirčiuotų pavyzdžių, tik čia taisyklingasis variantas yra su kirčiu priesagoje: *antdēninis* (bet *antdeninė* *sijà*).

Netaisyklingo kirčiavimo pavyzdžiu reikia laikyti (pagal dabar egzistuojančias taisykles) įvardžiuotines būdvardžio *dvigubas* formas su kirčiu galūnėje – *dvigubasis*, *-óji*. Rasta ir taisyklingai sukirčiuoto to paties būdvardžio pavyzdžių: *dvìgubasis* *paklòtas*, *dvìguboji* *traukà*.

Prie netaisyklingos kirčio vietos pavyzdžių reikia priskirti vieną iš rastųjų sudurtinio žodžio *falšbortas* kirčiavimo variantų. TŽŽ ir LAJŽ *fálšbortas* kirčiuojamas pirmajame sudurtinio žodžio dėmenyje, o netaisyklingu laikytinas kirčiavimas antrajame dėmenyje – *falšbòrto* *trāpas*.

Sudurtinio žodžio *hakabòrtas* kirčiavimas antrajame, *palyginus su fálšbortu* bei radus TŽŽ terminą *hākblokas* kelia abejonių. Ar neturėtų būti be jungiamojo balsio ir su kirčiu pirmajame dėmenyje? Būtent *hākbortas*¹⁷. Žinoma galimas variantas ir su jungiamuoju balsiu, tada įmanomas toks dvejetainis kirčiavimas: *hakābortas* ir *hākabortas*.

Priegaidės klaidos. Pasitaikė atvejų, kai vietoje tvirtagalės priegaidės nurodyta tvirtapradė. Būtent priesagos *-ainis, -ė* vedinyje – *įstrižainės* [= *įstrižainės*] *brėžinys*. Šiam pogrupiui priskirtini ir tokie kirčiavimo atvejai, kai vietoje trumpojo balsio, būtent o, nelietuviškos kilmės žodžiuose randamas tvirtapradiškas kirčiavimas: *špóras* [= *špòras*] (plg. *lòtas*, *šòtas*), *cinóberis* [= *cinòberis*]. Taip pat rastas vienas atvirkštinis netaisyklingo kirčiavimo atvejis, kai nelietuviškos kilmės žodis su balsiu o laikomas išimtimi (t. y. su ilguoju o) ir kirčiuotinas tvirtapradiškai – *còlis* [= *cólis*].

II. Kirčiavimo variantais laikomi norminamuosiuose leidiniuose nurodyti ar nenurodyti, bet galimi pagal galiojančias kirčiavimo taisykles sukirčiuoti žodžiai, šiuo atveju terminai. 20-ajame VLKK nutarime rašoma: „Kirčiavimo variantai teikiami Valstybinės lietuvių kalbos komisijos patvirtintose kirčiavimo rekomendacijose (žr. <http://www.vlkk.lt/lit/nutarimai/tartis-kirciavimas.html>), taip pat D. Mikulėnienės,

¹⁷ Rastas panašios sandaros terminas *bakbortas* nesukirčiuotas, matyt, priimtinausias variantas būtų *bākbortas*. Apskritai sudurtinių (pasak prof. A. Drukteinio, žodžių su nelietuviškais dėmenimis) jūreivystės terminų kirčiavimas kelia nemaža klausimų. Jie šiame straipsnyje plačiau neaptariami – rengiamas atskiras straipsnis.

A. Pakerio, B. Stundžios „Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinyne“ ir prie jo teikiamuose elektroniniuose „Bendrinių žodžių kirčiavimo žodyne“ ir „Tikrinių žodžių kirčiavimo žodyne“ (apsvarstytuose Valstybinės lietuvių kalbos komisijos; Vilnius, 2007 ir vėlesniuose leidimuose), vertintini kaip norminiai ir nė vieno iš jų vartojimas klaida nelaikytinas.“

Pirmiausia pateikiami užfiksuotieji variantai, po to aptariami nepateikti, bet galimi kirčiavimo variantai.

Iš užfiksuotųjų minėti šie 1) tos pačios leksemos du kirčiavimo variantai: **rėjà** ir **rėja**; **dvikòrpusis** tràleris ir **dvikorpùsė** bárža (plg. **dvikamėris** šliùzas); 2) skirtingų leksemų tų pačių formų (būtent esamojo laiko dalyvių įvardžiuotinių formų) du kirčiavimo variantai (pastovusis ir nepastovusis kirčiavimo tipai): **tėkantysis**, **ĩ-/ĩštekantysis** sraùtas; **kỹlantysis** pòtvynis, **kilnójamasis** fìltas ir **ištuštinamàsis**.

Dėl varianto **rėjà** abejotina, ar jis perspektyvus (gal net laikytinas klaida?). Variantas su kirčiu gale pateikiamas LAJŽ bei senesnio leidimo TŽŽ ir A. Pakerio leidinyje „Tarptautinių žodžių kirčiavimas“, bet TŽŽ (2005) ir eDLKŽ teikia **rėja**. Jis priimtinesnis pagal kirčiavimo analogiją (plg. **léja**, **fėja** ir daugybę priesagą **-ėja** turinčių žodžių, pavyzdžiui, **alėja**, **idėja**, **livrėja**).

Nemažai rasta žodžių, kurie gali turėti antrąjį kirčiavimo variantą (greta rastųjų). Dėl polinkio vartoti nepastovųjį įvardžiuotinių formų (tiek dalyvių, tiek kai kurių būdvardžių) kirčiavimą Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – VLKK) rekomenduoja leisti vartoti ne tik pastovųjį, bet nepastovųjį kirčiavimo variantą. Taigi greta rastojo pastoviojo kirčiavimo tipo varianto galimas nepastovusis, pavyzdžiui: **tėkantysis** ir **tekantỹsis**, **kỹlantysis** ir **kylantỹsis**, **kilnójamasis** ir **kilnojamàsis**; **ypatingasis** ir **ypatingàsis**, bei atvirkščiai, greta rastojo nepastoviojo kirčiavimo tipo varianto galimas pastovusis, pavyzdžiui: **ištuštinamàsis** ir **ištùštinamasis**.

Antrasis variantas taip pat galimas nelietuviškos kilmės žodžiuose, kurių kirčiuoto skiemens pagrindą sudaro mišrieji dvigarsiai su trumpuoju balsiu *e*, nes dėl nepatogaus lietuviams tvirtapradiško tarimo nepailginant *e* VLKK nutarimu leidžiamas ir tvirtagališkas tokių skiemenų tarimas (pirmasis nurodomas rastasis LAJŽ variantas, po to – galimasis: **ekspèrtinis** ir **ekspeřtinis**, **inèrcinis** ir **ineřcinis**, **enèrgija** ir **eneřgija**, **pertenèrsas** ir **perteneřsas**).

IŠVADOS

□ Klaidų pasitaikė nedaug. Rasta tokių kirčiavimo klaidų tipų: 1) netinkama kirčio vieta, 2) netinkama priegaidė (kirčiavimas, t. y. trumpojo balsio *o*

palaikymas ilguoju). Užfiksuota, kad pažeistas dėsnis (Sosiūro–Fortunatovo), pažeista atskira taisyklė (būdvardžių su priesaga *-inis*, *-ė* daiktavardžių su priesaga *-ainis*, *-ė*).

□ Variantiškų kirčiavimo atvejų užfiksuota nedaug. Daugiausia varijavo sudurtinių būdvardžių ir su priesaga *-inis* bei dalyvių įvardžiuotinių formų kirčiavimas.

□ Galimi variantiški kirčiavimo atvejai daugiausia dėl mišriųjų dvigarsių *èR/eĖ* tipo kirčiavimo nelietuviškos kilmės terminuose, kai kurių sudurtinių būdvardžių ir su priesaga *-inis*.

Literatūra

Banaitis, J. 2008 – *Lietuvių–anglų kalbų jūrinis žodynas*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.

<http://www.vlkk.lt/lit/nutarimai/tartis-kirciavimas.html>.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vyr. red. S. Keinys, Vilnius, 2003 [elektroninis leidimas].

Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius: Alma litera, 2005.

Pakerys, A. 1991 – *Tarptautinių žodžių kirčiavimas*. Kaunas: Šviesa.

VLKK nutarimas „Dėl terminų žodynų vertinimo taisyklių patvirtinimo“, 2004 m. birželio 3 d. Nr. N-8(97) Vilnius 2004-06-10, *Valstybės žinios*, 2004, Nr.: 92-3395.

Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (projektas „Jūreivystės terminų tyrimas ir žodyno rengimas“, sutarties Nr. LIT-2-5, 2010-04-22).

This research was funded by a grant (project “Investigation of Maritime Terms and preparing of Explanatory Maritime Dictionary” No. LIT-2-5, 2010-04-22) from the Research Council of Lithuania.

Laimutė Račkauskienė

Klaipėdos Maksimo Gorkio pagrindinė mokykla

LINKSNIŲ IR PRIELINKSNIŲ VARTOJIMO KLAIDOS 5-10 KLASĖSE

Anotacija

Kalbos kultūros pagrindas – rašytinė ir sakytinė kalba. Todėl mokinių kalbos kultūra sistemingai ugdoma per visas lietuvių kalbos ir literatūros pamokas. Straipsnyje aptariamos būdingiausios sintaksės klaidos – netaisyklingas linksnių ir prielinksnių vartojimas. Pateikiama įvairių gramatinių užduočių mokinių žinioms ir gebėjimams tobulinti.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: kalbos kultūra, linksniai, prielinksniai, derinimas.

Abstract

The basis of the language culture is written and spoken language. Therefore, students are systematically taught the language culture at the lessons of the Lithuanian language and Literature. The article contains the analysis of typical mistakes in syntax, incorrect usage of cases and prepositions. In the article there are also various grammatical tasks for developing students' knowledge and skills.

KEY WORD: language culture, cases, prepositions, sequence.

Kalba – esminis tautos požymis, bendravimo, mąstymo, minties reiškimo ir asmenybės ugdymo priemonė. Geras kalbos mokėjimas – kultūringo žmogaus požymis. Nuo jo priklauso visuomeninis ir profesinis aktyvumas. Todėl mokiniai mokomi kalbos sampratos, gebėti taisyklingai, stilingai ir sklandžiai reikšti mintis žodžiu ir raštu.

Mokinių kalbos kultūra sistemingai ugdoma per visas lietuvių kalbos ir literatūros pamokas, aptariant kiekvieno rašinio, atpasakojimo klaidas. Iš sintaksės kalbos kultūrai rūpi linksnių, prielinksnių, polinksnių ryšiai su kitais žodžiais, taip pat išplėstinės dalyvio, pusdalyvio ir padalyvio aplinkybės bei sudėtiniai sakiniai.

Linksnių vartojimo klaidų paprastai atsiranda tada, kai jie netinkamai vartojami žodžių junginyje. Jų būna keleriopų:

1. Valdymo klaidos, kai pasirenkamas žodis, reikalaujantis visai kito linksnio, pvz.: *atstovauti tautą* (= *tautai* (kam?)), *gabus muzikoje* (= *muzikai* (kam?));

2. Reikšmių painiojimo klaidos, kai linksnis vartojamas jam nebūdinga reikšme, pvz.: *knyga išleista anglų kalboje* (= *kalba*) – vietininkas nevertojamas daikto požymiui reikšti;

3. Neretai klaidų atsiranda dėl kitų kalbų įtakos (dažniausiai slavų ir germanų). Tokios klaidos griežtai taisytinos, nes ardo kalbos gramatinę sistemą.

Šiame straipsnyje aptariamos linksnių ir prielinksnių vartojimo klaidos ir būdai jų išvengti. Kalbos kultūros pradedama mokyti nuo 5 klasės ir palaipsniui tobulinamos bei gilinamos žinios plačiau mokantis sintaksės kurso.

Pagrindinis uždavinys mokant lietuvių kalbos yra:

1. Išmokyti taisyklingai vartoti dabartinę lietuvių kalbą;
2. Supažindinti su bendrosios kalbos normomis ir klaidomis, būdingomis įvairiems kalbos lygmenims: fonetikai, akcentologijai, žodžių darybai, morfologijai, leksikai ir sintaksei.

Mokydamiesi 5 klasėje mokiniai susipažįsta su kai kuriais linksnių ir prielinksnių bei žodžių junginių vartojimo ypatumais. Pradiniai parengiamieji darbai pradedami nuo daiktavardžio ir būdvardžio derinimo. Pateikiamos įvairios gramatinės užduotys, kūrybiniai darbai.

Užduotis. Suderinkite būdvardį su daiktavardžiu.

(Švarios) grindų _____, (griežta) mokytojai _____, (ilga) kelionėje _____, (trumpi) plaukuose _____, (švelni) ranką _____, (nauji) miestams _____, (pastabi) _____ mokiniai, (šalti) pirštuose _____, (mūrinė) piliai _____, (smarkus) kūryboje _____, (įdomi) knygoje _____.

Rašiniai pagal pateiktus svarbiausius žodžius.

1. Tėvelis, nupirkti, Rokas, kompiuteris, išmokti, jis, kviesti, draugus, visiems, įdomu.
2. Velykos, kiemas, vaikai, ridenti, margučiai, mažas, Virgutis, stovėti, žiūrėti, norėti, kiaušinis, paslysti, kristi, į margučių krūvą, žaidimas, baigtis, liūdni.

Kartojant ir tobulinant sintaksės žinias mokiniai supažindinami su veiksmažodžio valdomais linksniais. Iš pateiktų pavyzdžių mokiniai nustato, kokį linksnį valdo veiksmažodis, pvz.: *rašyti (kq?)*, *atstovauti klasei*, *atitikti sumanymą*, *pirmininkauti susirinkimui*, *kreiptis į direktorių*, *klausti kelio*, *gerti pieną*, *negerti pieno*, *dėkoti senelei*.

Užduotis. Pataisykite klaidingus žodžių junginius. Dirbkite poromis.

Paklausti pas senelę, kreipkis pas dantų gydytoją, eina ant namų, netikėk pažadais, atstovavo mokyklą, pasiskolink pas kaimyną, matau ažuolą, nematau ažuolą.

Prisiminkite: *Kreipti į kq* (o ne pas, kq); *klausti kq, ko* (o ne pas kq).

ĮSIMINK! *atstovauti* – kam? *tikėti* – kuo?/ ką? *kreiptis* – į ką? *rašo* – ką? *nerašo* – ko? *atitikti* – ką? *dėkoti* – kam? *skolinti* – iš ko?

5–6 klasėje mokiniai susipažįsta su linksnių vartojimo pradmenimis.

VARDININKAS (dažniausiai reiškia veikėją):

1. Nusako būvį, veikėją, jį įvardija;
2. Vardininkas netinka kreipiniui reikšti.

Užduotis. Pataisykite vardininko vartojimo klaidas.

1. Mokytojas, aš nesupratu. 2. Dėdė, kiek dabar valandų. 3. Senelė, pasek pasaką. 4. Vytukas, kur bėgi? 5. Audrius, ar žiūrėjai televizorių.

KILMININKAS (reiškia kam nors priklausymą, daikto dalį, neigimą)

Kilmininkas dažniausiai nusako požymį. Tas požymis gali būti priklausymas kam nors, nusako objektą, dažniausiai reiškia daikto dalį, neigimą. Su kai kuriais veiksmažodžiais (*eiti, važiuoti, vykti, siųsti...*) atidaryti.

Užduotis. Nurodykite netaisyklingai pavartotus linksnius. Sakinius pataisykite.

1. Nekišk pirštų į ugnį. 2. Eik duris atidaryti. 3. Ir tavo diktante yra klaidos. 4. Visi išjojo Tėvynę ginti. 5. Kodėl neišmokai pamokas? 6. Prie paminklo padėjome gėles. 7. Nebelinguoja savo žiedus bitutės. 8. Išvykstu atostogoms.

NAUDININKAS (reiškia paskirtį, laiką)

Naudininkas dažnai rodo objektą – kieno naudai arba nenaudai kas daroma, pvz.: *Senelė davė vaikams obuolių. Mes atstovaujame mokyklai.* Naudininkas vienas arba su bendratimi gali rodyti tikslą, paskirtį, pvz.: *Nusipirkome žaislą eglutei papuošti. Pasiimk pintinėlą grybams susidėti.*

Netinka sakyti: *Nupirkome žaislą eglutės papuošimui. Pasiimk pintinėlą grybus susidėti.*

Užduotis. Sudarykite taisyklingus žodžių junginius. Žodį, pavartotą netinkamu linksniu, išbraukite.

1. Atėjo (svečiai, svečių). 2. Gal įpilti (arbatą, arbatos)? 3. Nedrumsk (vandens, vandenį). 4. Dažnai virdavo (bulves, bulvių). 5. Konkurse atstovausi (mokyklą, mokyklai). 6. Kodėl nesikreipei (pas auklėtoją, į auklėtoją).

Užduotis. Pavartokite reikiamą linksnį.

1. Visi turime padėti (tėveliai) _____. 2. Jie atstovauja mūsų (miestas) _____. 3. Mama pirko krešį (pirkiniai) _____ nešioti. 4. Kiekvieną vakarą visai prie namo atbėga lapiukas (maistas) _____ ieškoti.

Užduotis. Klaidingai pavartotą naudininką pakeiskite bendratimi.

1. Televizorių atidavė taisymui. 2. Sustokime poilsio. 3. Tėtis nusipirko dažų stogo dažymui. 4. Greitai važiuosiu atostogoms pas senelius.

GALININKAS (reiškia visumos objektą (visą daiktą), laiką)

Galininkas dažniausiai reiškia objektą, į kurį krypsta veiksmas, pvz.: *Aš skaitau knygą. Atitiko kirvis kotą.* Laiką žyminčių daiktavardžių galininkas gali reikšti laiką, pvz.: *Vasarą ilsėsiuosi prie jūros. Antradienį nebus pamokų. Jis atostogaus mėnesį.*

Užduotis. Pavartokite reikiamus linksnius. (*Vardininko, kilmininko, naudininko, galininko linksnių vartojimo įtvirtinimo pratybos.*)

1. Vėtra nulaužė liepos (šakos) _____. 2. Atėjau (draugas) _____ aplankyti. 3. Baigsiu spręsti (uždavinys) _____ ir bėgsiu žaisti (futbolas) _____. 4. Tu atstovausi mūsų (klasė) _____. 5. Žodžiai turi atitikti (darbai) _____. 6. Gervės išskrenda (ruduo) _____. 7. Prašom (vanduo) _____ nelaistyti. 8. Senelis moka (įvairios pasakos) _____ ir žino (visokie atsitikimai) _____. 9. Kodėl tu (penkios minutės) pavėlavai į pamokas? 10. Atvyko visi (svečiai) _____. 11. Drožtukas (pieštukas) _____ drožti.

ĮNAGININKAS (reiškia priemonę (įnagį), vietą, būdą)

Įnagininkas dažnai rodo priemonę, kuria atliekamas veiksmas, pvz.: *Šaukštu jūros neišsemsi.* Rodo veiksmo vietą, būdą, priežastį, pvz.: *Ėjau keliais ir takeliais. Pakelėmis augo klevai. Grįžau pavakare. Ko šauki visa gerkle? Kokiu reikalu atėjai?*

Užduotis. Pavartokite reikiamus linksnius.

1. Nesigirk tėvo (turtai) _____ – pasigirk savo (darbai) _____. 2. Visos statinės buvo pripiltos (vanduo) _____. 3. Ar moki skambinti (pianinas) _____. 4. Ši gelė vadinasi (našlaitė) _____.

VIETININKAS (reiškia pastovią vietą, laiką)

Vietininkui būdingiausia rodyti vietą ir laiką. Kitomis reikšmėmis vartojamas vietininkas dažniausiai būna klaidingas. Pvz.: *Gyvename Lietuvoje. Kambaryje buvo šilta. Darbymetyje ir akmuo kruta.*

Užduotis. Pataisykite klaidingus vietininkus.

1. Mūsų klasėje daugumoje mergaitės. 2. Laike pamokos negalima triukšmauti. 3. Tikrumoje viskas buvo kitaip. 4. Jie žaidė gatvėje ir to išdavoje nukentėjo. 5. Mano tėtis skaito ir anglų kalboje. 6. Pirmoje eilėje išspręsiu uždavinį.

BŪDINGIAUSIOS SINTAKSĖS KLAIDOS

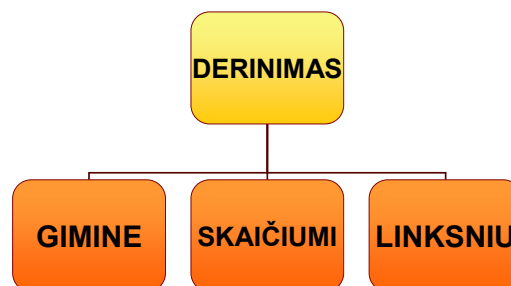
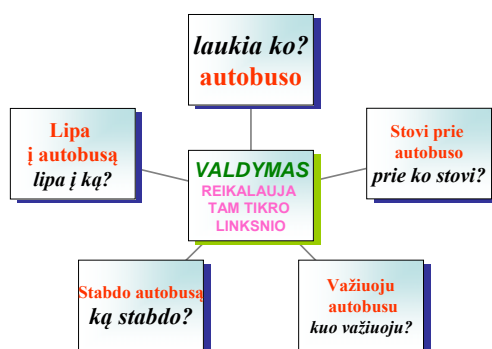
LINKSNIAI	
Vardininkas nevertotinas kreipiniui reikšti.	<i>Petras (= Petrai), užversk knyga. Julius (= Juliau.), iš klasės. Sveika, Danutė (= Danute).</i>
Kilmininkas nevertotinas mėnesio dienai nusakyti.	<i>Sausio trečio (= trečią) išvyksime. Kelinto (= kelintą) grįšime?</i>
Galininkas netinka: 1) po neiginio; 2) daikto daliai reikšti	<i>Nedarinėk duris (= durų). Negauk dvejetą (= dvejeta). Mokiniai dažnai daro klaidas (= klaidų). Man vieną kavą (= kavos). Paduok duoną (= duonos).</i>
Vietininkas tinka vietai nusakyti, kartais dar laikotarpiui. Visais kitais atvejais vietininkas netinka	<i>Lietuvių kalboje daug linksnių. Nesitikėjau, kad XXI amžiuje klestės smurtas. Knygą skaičiau vokiečių kalboje (= kalba). Ji gabi muzikoje (= muzikai). Tu amžinai ne nuotaikoje (= be nuotaikos). Knygos veikėjai pagrinde (= daugiausia) teigiami.</i>

Taisyklingai vartokite žodžių junginius

- Rašyti ką? (rašyti laišką)
- Nerašyti ko? (nerašyti rašinio)
- Atstovauti kam? (atstovauti mokyklai)
- Tikėti kuo? ką? (tikėti stebuklu)
- Kreiptis į ką? (kreiptis į gydytoją)
- Skolintis iš ko? (skolintis iš draugo)
- Atitikti ką? (atitiko visus reikalavimus)
- Pakenkti kam? (pakenkti sveikatai)
- Dosnus ko? (dosnus pažadų)

Kreipinys reiškiamas šauksmininku: *Onute, Stasy, Petrai, seserie, šalie, daina, sūnau.*

KALBOS KULTŪRA 8 klasėje

Abu žodžiai to paties linksnio

- atstovauti – kam? (*atstovauja mokyklai, miestui, Lietuvai...*),
- atitikti – ką? (*atitinka programų reikalavimus...*),
- atsiskaityti – kam? (*atsiskaito direktoriui, auklėtojui...*),
- nusimanyti – apie ką? (*nusimano apie krepšinį, meną...*),
- dėkoti – kam? (*dėkoja tėvams, jums...*),
- kreiptis – į ką? (*kreiptis į mokytoją, į mokinius...*),
- skolintis – iš ko? (*pasiskolino iš draugo, iš kaimynų...*),
- klausti ir prašyti – ko? arba ką? (*klausti auklėtojos, klausti auklėtoją, prašyti tėvų...*),
- turtingas – ko? (*turtingas pinigų, knygų...*),
- gabus – kam? (*gabus sportui, muzikai...*),
- godus, šykštus, dosnus – ko?
- preiti išvadą arba prie išvados.

Užduotis. Parašykite suskliaustus žodžius reikiamu linksniu.

1. Teisėjauti (rungtynės)_____ pavesta tarptautinės kategorijos teisėjui.
2. Stengiamės, kad mažėtų (nelaimingi atsitikimai) _____.
3. Kišenės prikimštos

(pinigai) _____. 4. Kiekvieną rudenį jis vyksta (atostogos) _____ prie jūros. 5. Tikslo žinojimas patį darbą daro (kilnesnis) _____. 6. Padaryk mane (turtingas) _____. 7. Jis gabus (matematika) _____. 8. Dabar ji mato pasaulį visai (kitoks) _____. 9. Juk mes ir patys darome (klaidos) _____. 10. Pažymys atitinka (žinios) _____.

Užduotis. Parašykite suskliaustus žodžius reikiamu linksniu.

1. Gal jūsų šeimoje yra (kokios problemos) _____. 2. Dokumento nuorašas atitinka (originalas) _____. 3. (Principe) _____ aš sutinku. 4. Pasiūla neatitinka (paklausa) _____. 5. Kraštas turtingas (miškai) _____. 6. Lengva žmogui būti (geras) _____. 7. Nenorėtume (tu) _____ barti. 8. Direktorius išėjo (pietūs) _____. 9. Pinigai nedaro (žmogus) _____ laimingas. 10. Kalbėjo delegatai, atstovaujantys (stambiausios politinės jėgos) _____.

Užduotis. Skliausteliuose parašytus žodžius ar skaitmenis (juos rašykite žodžiais) parašykite reikiama forma (jei reikia parinkite tinkamą prielinksni).

1. Gal jūsų šeimoje yra (kokios problemos) _____? 2. Dokumento nuorašas atitinka (originalas) _____. 3. Šokite valso (ritmas) _____. 4. Jis visada dosnus (pažadai) _____. 5. Prezidentas išvyko (oficialus vizitas) _____. 6. (Principas) _____ aš su jumis sutinku. 7. Lentynos prikrautos (knygos) _____. 8. Jis rengiasi (sportinis stilius) _____. 9. Lydekos svoris siekė (3 kilogramai) _____. 10. Sportininkas šiuo metu (prasta forma) _____. 11. Pripildyk šį katilą (vanduo) _____. 12. Lengva žmogui būti (geras) _____. 13. Svarbu vaikus įpratinti visada būti (tvarkingi) _____. 14. Nepadaryk savo artimų žmonių (nelaimingi) _____. 15. Spinta su (4 durys) _____.

Linksnių vartojimas 9–10 kl.

VARDININKAS

Supažindinant mokinius su vardininko linksnio vartojimu pateikiama užduotis:

1. Kokiomis sakinio dalimis eina vardininkas?
2. Kuo skiriasi vardininkas ir galininkas nuo dalies kilmininko? (naudojasi anksčiau įgytomis žiniomis).

➤ Vartojamas veiksmui reikšti: gali eiti vardine sudurtinio tarinio dalimi, pvz.: *Briedis yra miškų galiūnas.*

➤ Kartais vardininko linksniu reiškiamo vietą ir laiką, pvz.: *Keli kilometrai nuo miesto degė miškas (vieta). Jau metai čia jo nėra (laikas).*

- Daugiskaitos vardininko linksnio nepainioti su dalies kilmininku.
- Vardininko linksniu pasakome žinomą visumą, o kilmininko linksniu tos visumos dalį, pvz.: *Atėjo svečiai* (kiek kvietėme). *Atėjo svečių* (netikėtai užėjo arba ne visi kviesti).
- Vardininko linksnis nevartojamas kreipiniui reikšti.
- Nusakyti nuolatinę veiklą, verslą vartojame vardininko arba galininko, o nenuolatinę (laikiną, vienkartinę) – kilmininko linksnį, pvz.: *Senelės sode auginamos daržovės ir vaisiai. Senelė augina daržoves ir vaisius, bet sodina ir bulvių.*

Užduotis. Išanalizuokite vardininko linksnio vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartoseną yra norminė.

1. Linkiu laimingai nuvykti, **ponas Antanas / pone Antanai**. 2. Nulijus šiltam lietučiui, išdygsta **grybai / grybų**. 3. Dabar dažnai pasitaiko **atvejai / atvejų**, kai greitosios medicinos pagalbos automobilis vėluoja. 4. Pasitaiko **pavienių užteršimų / pavieniai užteršimai** nesaikingai arba nemokšišškai naudojant trąšas. 5. Kilo **minčių, norų / mintys, norai**, bet nauji kelionės vaizdai tildė buvusius samprotavimus. 6. Atsiranda **asmenų, tvirtinančių / asmenys, tvirtinantys**, kad gyvybe šiais laikais galima manipuliuoti. 7. Dieną pasijutau **prislėgtu / prislėgtas** kaip sliekas po akmeniu. 8. Petraitis jau daugelį metų buvo **geriausių mūsų ligoninės gydytoju / geriausias mūsų ligoninės gydytojas**. 9. Po trisdešimties gyvenimo metų kartu jie vis dar buvo **laimingais / laimingi**.

KILMININKAS

- Kilmininkas dažniausiai eina papildiniu, pažyminiu ir tikslo aplinkybe.
- Tiesiogiai valdomas kil.l.:
 - *Trūkti ko?* – pvz., *man trūksta sąsiuvinio*;
 - *Ieškoti ko?* – pvz., *ieško draugo, bet neranda*;
 - *Pilnas ko?* – pvz., *kiemas buvo pilnas žmonių*.
- Neiginio kilmininkas, pvz.: *Neturėjo gero draugo. Nerašysiu laiško*.
- Kiekio kilmininkas (neapibrėžto), pvz.: *Pasėjo morkų. Pirkau pieštukų, duonos*.
- Veiksmazodžiai **klausti, prašyti, maldauti** sinonimiškai vartojamas su kilmininko ir galininko linksniu, pvz.: *Klausk draugą / draugo. Prašė tėvo / tėvą*.
- Jei veiksmazodis valdo ne vieną linksnį, o prie jo prijungiami du linksniai, **asmuo nusakomas galininku, o objektas – kilmininku**, pvz.: *Klausk draugą kelio (ne draugo). Prašė tėvą pinigų (ne tėvo)*.

➤ Žodžiai **atgarsis, įtaka, pagrindas, proga, prasmė** ir kiti su veiksmožodžiais **turėti, daryti, rasti** sinonimiškai gali būti vartojami kilmininko ir galininko linksniu, pvz.: *Turėjo atgarsio / atgarsį. Darė įtakos / įtaką.*

➤ Jei papildinys turi apibrėžtos reikšmės pažyminį (**didelis, mažas, tam tikras**) vartojamas galininko linksnis, pvz.: *Turėjo tam tikrą atgarsį (ne tam tikro atgarsio). Darė didelį poveikį (ne didelio poveikio). Priėjome prie išvados / išvadą (ne išvados).*

➤ Tikslu kilmininkas reiškiamas su **slinkties, judėjimo veiksmožodžiais**, pvz.: ***Eisiu / važiuosiu*** aplankyti draugo / ***skrendu*** atostogų / ***atvyko*** gastrolių. ***Siuntė*** malkų pjauti.

➤ Pažyminio kilmininkas, pvz.: *klevo lapas, rytų šalėlė.*

➤ Prie tikslo **kilmininko** šliejasi ir veiksmožodis **siekti**, pvz.: *Siekiame taikos (bet pasiekėme pergalę).*

➤ Kilmininko linksnis nevartojamas su veiksmožodžiais **pasiekti, priėti**, pvz.: *pasiekti tikslą, priėjome išvadą.*

Užduotis. Išanalizuokite kilmininko linksnio vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartoseną yra norminė.

1. Kauno bendrovių vadovams nepavyko priėti **prie bendro susitarimo / bendro susitarimo**. 2. Išlaidos elektrai, šilumai, remontui, darbuotojų atlyginimams ir kitoms reikmėms siekia **dviejų milijonų / du milijonus** litų. 3. Sergamumas tuberkulioze kai kuriuose Lietuvos regionuose jau pasiekė epidemijos **lygio / lygį**. 4. Mes reikalavome **iš darbdavių / darbdavių** fabrikuose įvesti 8 valandų darbo dieną. 6 Jai **ne daugiau dvidešimties / ne daugiau kaip dvidešimt**. 7. Projektų tęstinumui **didelės reikšmės / didelę reikšmę** turėjo nepriklausomų ekspertų skaičiavimai ir išvados. 8. Kai kurie **pirmo būtinumo / būtiniausi** kompensuojamieji vaistai turėtų būti kompensuojami šimtu procentų. 9. **Birželio dvidešimt ketvirtą / birželio dvidešimt ketvirto** bus nedarbo diena.

Argumentuokite tinkamą atsakymą.

1. Panašūs netikslumai (= Panašių netikslumų) yra ir kituose pavyzdžiuose. 2. Ar yra sąsiuviniai (= sąsiuvinių) viena linija? 3. Jie rūpinasi, kad mažėtų nelaimingi atsitikimai (= nelaimingų atsitikimų). 4. Kasinėjant rasti turtingi kapai (= rasta turtingų kapų). Plg.: šie kapai pagaliau buvo surasti. 5. Mokytojas (= Mokytojau), ar galima paklausti? 6. Ponas vedėjas (= Pone vedėjau), noriu kreiptis į Jus.

Užduotis. Suskliaustus žodžius parašykite reikiamu linksniu keisdami jų skaičių.

1. Pasitaiko (nuotyčiai) _____, (kokie) _____ nė pasakose nebūna. 2. Ar gauni (laiškas) _____ iš klasės draugų. 3. Dailininkui įteikė (gėlė) _____. 4. (Pinigas) _____ jis renka kompiuteriui. 5. Pirkau dvi knygas ir (sąsiuvinis) _____. 6. Poetas taip pat parašė (eilėraštis) _____ apie tautos gimimą.

Užduotis. Suskliaustus žodžius pasakykite sintaksiškai būtinu linksniu. Atsakymą pagrįskite.

1. Jonas paklausė (vairuotojas, kelias) _____, padėkojo ir atsisveikino.
2. Jis prašė (brolis, sesuo) _____ duoti nors kokį patarimą. 3. Gretai pasuksime už (miškas) _____, kuris yra už šito kelio. 4. Visi siekiame (tikslas) _____, bet ar visi (jis) _____ pasiekiamo? 5. Priėjome (išvadas) _____, kad kaimynas buvo teisus.

Apibendrinkite kilmininko linksnio vartojimą.

1. Kokios sakinio dalys reiškiamos kilmininku?
2. Su kuriais linksniais vartojami veiksmažodžiai **klausti, prašyti**?
3. Kada vartojamas žodžių **atgarsis, įtaka, poveikis, proga, prasmė** kilmininkas?
4. Kokių daroma papildinio kilmininko klaidų.

NAUDININKAS

➤ Vartojamas papildinio ir tikslo aplinkybei reikšti, pvz.: *Pavyzdį visiems rodo. Nekask kitam duobės, pats įkrisi. Nebuvo jis tėvams nuolankus. Organizmo palankumas ligoms.*

➤ Nevartojamas:

- Atitikti ką? – *Atitiko reikalavimus (Atitiko kirvis kotą);*
- Prisitaikyti prie ko? – *Prisitaikyti prie gyvenimo;*
- Tikėti kuo? – *Tikime jaunimo entuziazmu;*
- Tikėti ką? – *Žmonės tiki Dievą;*
- Kreipti į ką? – *Kreipti dėmesį;*
- Įnešti ką? – *Įnešti indelį;*
- Kviesti ko? / ką? – *Kviečiu pietų, šokio;*
- Viešpatauti, vyrauti kur? – *Viešpatauti karalystėje.*

- Nevartojamas su būdvardžiais: **godus, šykštus, turtingas, gausus**, pvz.: *godus pinigų, šykštus žodžių, turtingas pinigų, gausus derliaus.*
- Veiksmažodžio forma **būti** reikalauja naudininko linksnio, pvz.: *gera būti turtingam* (ne *turtingu*), *laimingai* (ne *laiminga*), *geram* (ne *geru*).
- Naudininko linksniu reiškiamas beasmenių sakinių veikėjas, pvz.: *Derėjo tau būti atidesniam* (ne *atidesniu*).
- Tikslas naudininkas rodo paskirtį (kas kam skiriama, tinka, vartojama), pvz.: *rugiai duonelei, kviečiai pyragams.*
- Jei žodis reiškia tam tikrą priemonę, vartojamas naudininko linksnis, pvz.: *Pinigai paminklui statyti*, bet *Davė įsakymą statyti tiltą* (įsakymas ne priemonė).
- Naudininkas nevartojamas laiko ribai žymėti: *birželio 20-tai* (= *iki birželio 20-tos*), pvz.: *Pusmečio pabaigoje klasėje buvo 28 mokiniai* (ne *pabaigai*). *Metų pabaigoje...* (ne *pabaigai*).
- Visur, kur tik tikslo naudininkas turi paskirties reikšmę, jis yra taisyklingas, pvz.: *Pasilikau uogienės pavasariui. Išėjau penkioms minutėms.*
- Kur paskirties neįaučiame, vartojamas kitas linksnis, pvz.: *Amžinai tavo atminsiu. Palaukit valandėlę.*

Užduotis. Išanalizuokite naudininko linksnio vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartoseną yra norminė.

1. Individualios įmonės savininkės veikla atitinka **nurodytoms sąlygoms / nurodytas sąlygas**. 2. Buvo sutelktas dėmesys **į smulkiųjų verslininkų kontrolę / smulkiųjų verslininkų kontrolei**. 3. Nuostolis įvertintas **šimtu litų / šimtui litų**. 4. Tėvai jau seniai pastebėjo vaiko polinkį **į blogį / blogiui**. 5. Paslaugų kontrolės viršininkė ragina klientus būti **atidesnius / atidesniems** ir nebijoti reikšti pretenzijų. 6. Materialiai atsakingos L. Petraitienės skaičiavimuose nustatytas **trūkumas 14428 Lt sumai / 14428 Lt trūkumas**. 7. Notaro konsultacijos telefonas **pasiteirauti / pasiteiravimui**: 8-682 56278. 8. Pasibaigus galiojimo terminui, druska tinkama **vartojimui / vartoti**, bet jau ne kaip joduota. 9. Užsienio reikalų ministras buvo pakviestas **į derybas / deryboms**. 10. **Šiai dienai / Iki šios dienos** turime užsirašiusių 30 žmonių.

Užduotis. Suskliaustus žodžius pasakykite sintaksiškai būtinu linksniu. Atsakymą pagrįskite.

1. Pagalando dalgį (žolė)_____ pjauti. 2. Nėr man močiutės (kraitelis)_____ krauti.
3. Ar lengva būti (dosnus) _____.
4. Nedera tau būti (apsileidęs) _____.
5. Mums ten reikėtų būti (pirmi) _____.
6. Jums privalu būti (stropus)_____.

GALININKAS

- Galininko linksniu reiškiamas papildinys ir laiko aplinkybė.
- Laiko galininko linksniu pasakoma, kada vyko, kiek truko veiksmas, pvz.:
Vasarą mes atostogaujame. Visą naktį akių nesudėjau. Palaukim kelias minutes.
- Tiesioginio papildinio galininkas, pvz.: *pirkti knygą, rašyti atpasakojimą, duoti patarimą, nušalti rankas; nešti krepšį, virti pietus, mokytis pamoką.*
- Su galininko linksniu nevartojame: **Atstovauti, dėkoti teisėjauti – kam?** (*teisėjauti mokyklai, atstovauti rungtynėms, o ne – atstovauti rungtynes, mokyklą, tautą*); norėti ko? (*ko norite? o ne ką norite?*).
- Netaisyklingai yra vartojamas galininkas **su _____ neigiamais veiksmožodžiais**, norma reikalauja **kilmininko**, pvz.: *Nedarinėk durų (ne duris). Neklausinėk manęs (ne mane). Žaviuosi tais, kurių (ne kuriuos) nepalaužia gyvenimo audros.*
- Jei prisišliejusi teigiama bendratis, galima vartoti pasirinktinai kilmininko ir galininko linksnį, pvz.: *Nenorėjo rašyti laišką / laiško.*
- Daugiausia daroma klaidų nuskant **neapibrėžtą kiekį – vartojamas kilmininko linksnis**, pvz.: *Ar yra parduotuvėje raudonų pieštukų (ne raudoni pieštukai)? Draugo gimtadieniui pirsime gėlių (ne gėles).*
- Nebūdingas tikslo galininkas **su slinkties, judėjimo veiksmožodžiais. Jie reikalauja kilmininko**, pvz.: *Jie išėjo ginti tėvų žemės (ne tėvų žemę), bet – gina tėvų žemę. Nuėik atidaryti durų (ne duris), bet – atidaryk duris.*
- Nevartotinas galininkas tiesioginio veiksmo objekto paskirčiai reikšti, čia reikia paskiries naudininko, pvz.: *Kur čia radus peiliuką pieštukui padrožti (ne pieštuką).*

Užduotis. Išanalizuokite galininko linksnio vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartosena yra norminė.

1. Lietuvos rinktinei / Lietuvos rinktinę atstovavo aštuoni Kauno plaukimo mokyklos sportininkai.
2. Aš dėkoju mamai / mamą už tai, kad ji mane užaugino geru žmogumi.
3. Paskubėk, aš tave / tavęs laukiu.
4. Šįmet miesto medžius / medžiams pakenkė sausra – jie ėmė džiūti.
5. Motina klausė vaiko / vaiką, ar jis tai padarė.
6. Visi susirinkome pasveikinti direktoriaus / direktorių.
7. Buvome sukviesti išklaudyti instruktažo / instruktažą.

8. Nusipirkau trąšų **tręšti daržą** / **daržui tręšti**. 9. Šis žolelių preparatas skirtas **numesti svorį** / **svoriui numesti**. 10. Mokytojau, aš norėčiau **jūsų** / **jus** paklausti.

Užduotis. Suskliaustus žodžius parašykite reikiamu linksniu.

1. Tie atsitikimai verčia mus būti (atsargūs)_____. 2. Darbas ir kūryba daro žmogų (laimingas) _____. 3. Sunkumai privertė juos būti (taupesni) _____. 4. Mokykla stengiasi padaryti mus (raštingi) _____.

ĮNAGININKAS

➤ Vartojamas papildiniui, pažyminiui, būdo, vietos, priežasties aplinkybėms tariniui reikšti:

▪ Papildinio įnagininką gali valdyti veiksmažodžiai ir būdvardžiai: **didžiuotis** tėvais, **rūpintis** gerove, **girtis** niekais; **naudotis** prietaisais, **šerti** šieną, **vaišinti** saldainiais; **kvėpėti** uogiene, **vilkintis** paltu, **sirgti** gripu; **laikyti** draugu, **vadinti** nesubrendėliu, **įkyrus** kalbėjimu; **vertingas** išvadomis, **panašus** išvaizda, **pripažinti** / **skelbti** didvyriu.

▪ Tam tikrais atvejais papildinio įnagininku pasakoma priemonė; čia taisyklingas įnagininkas su prielinksniu **su**, pvz.: *rašyti pieštuku – rašyti su pieštuku; automobilį pakrovė rankomis (kranu), bet tomis rankomis pakrovė šieno, prekių.*

➤ Kai kalbama apie kieno nors **pildymą, gausinimą, vartojame tarinio objekto kilmininką**, pvz.: *Prikimšo kuprinę knygų (ne knygomis). Gatvėje knibždėjo vaikų. Gausu miškų. Sotus tavo žodžių (ne žodžiais). Salė pripildyta žiūrovų (ne žiūrovais).*

➤ Būdvardžiai **stiprus, silpnas, geras, mandagus** – įnagininko nevaldo, pvz.: *Jis stiprios valios (ne stiprus valia). Mokinys gero elgesio (ne geras elgesiu).*

➤ Aplinkybės:

▪ Vietos apl.: *bėgti keliu, plaukti upe, eiti paupiu* (atkreipkite dėmesį – tai slinkties veiksmažodžiai, bet vartojame įnagininko linksnį);

▪ Laiko apl.: *ateiti laiku, gyventi tuo laikotarpiu, atsilikti vienais metais* (ne *vienus metus*);

▪ Priežasties apl.: *mirti badu, važiuoti kieno nors įsakymu;*

▪ Būdo apl.: *laimėti rezultatu, obelis pražydo žiedais.*

➤ Įnagininkas eina sudurtinio tarinio antruoju nariu:

1) Kai vardinė tarinio dalis išreikšta **daiktavardžiu**, linksnio parinkimas priklauso nuo jungties reikšmės:

- būsenos pasikeitimo veiksmažodžiai: *tapti studentu, pasidaryti sportininku*;
- kai sakoma tik pati būseną, bet ne jos pasikeitimas, **vartojame vardininko linksnį**: *aš esu optimistas, jis atrodo gudruolis*;
- esamojo laiko forma **yra** reikalauja vardininko linksnio: *Jis yra mokytojas, bet Ten jis dirba mokytoju*.
- Įnagininko linksnis galimas su būtojo kartinio ir būsimojo laiko formomis: *Jis buvo ir bus mokytoju* (galima ir vardininko linksniu – *mokytojas*).

2) Kai vardinė tarinio dalis išreikšta **būdvardžiu ar dalyviu įnagininką vartoti netinka** – vardinės tarinio dalies linksnis derinamas su **veiksniu ar papildinio linksniu (dvejybiniai linksniai)**.

➤ **Vardininkas**: *Jis yra protingas. Jis tapo sąžiningas (ne sąžiningu), bet jis tapo mokiniu (mokinys yra daiktavardis). Mokėk būti gudrus (ne gudriu). Pasirodė esąs lemiamas (ne lemiamu).*

Atsimink! *Dalyvis ir būdvardis yra derinamas prie veiksnio arba papildinio.*

➤ **Kilmininkas** – prie neigiamo veiksmažodžio vartojamas papildinio kilmininkas ir su juo suderintas būdvardis ar dalyvis (pažyminio ar vardinės dalies kilmininkas, pvz.: *Niekada nemačiau jo nusiminusio (bet ne nusiminusiu). Vien pinigai nepadarą žmogaus laimingo (ne laimingu). Derėjo tau būti įžvalgesnei (ne įžvalgesne).*

➤ **Galininkas** – prie veiksmažodžio valdomo galininko priderintos vardinės dalies arba pažyminio galininkas, pvz.: *Jis padarė tave laimingą (ką padarė?) – tave, kokią tave padarė? – laimingą. Matė jus išsiblaškičius (ne išsiblaškičiusiais).*

Išimtis: *laikyti* – visi jį laiko protingu; *vadinti* – jį vadina išmintingu.

Visada taisyтина: *Treneris prašė būti juos atidesnius (nes juos ir atidesnius, ne atidesniais). Tai leis Amerikos ir Lietuvos moksleiviams geriau suprasti vieniems (ne vieni) kitų siekimus.*

Išanalizuokite įnagininko linksnio vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartosena yra norminė.

1. Jie vežėsi gana daug mantos: dvi dideles rankines ir kuprinę, prigrūstas **drabužiais, negendančiais maisto produktais, buitinėmis smulkmenomis / drabužių,**

negendančių maisto produktų, buitinių smulkmenų. 2. Paslaptingo išėjimo iš šio pasaulio akimirka sutaikė visus, širdis pripildė **meile, atlaidumu ar bent laime / meilės, atlaidumo ar bent laimės.** 3. Pajūrio oras prisotintas **jodo / jodu** ir tai teigiamai veikia nervų sistemą. 4. Dubenį pripildžiau **vandens / vandeniu** ir pastačiau pasienyje. 5. Greitai jis praturtėjo **pinigais / pinigų.** 6. UAB „Vilkyškių pieninės“ sviestas „Jūra“ **praturtintas jodu / papildytas jodu.** 7. Sportininkas turėjo būti **antras / antru**, bet dėl teisėjų klaidos jam atiteko trečioji vieta. 8. **Mielu noru / Su mielu noru** aš tau patarsiu. 9. Aklieji gatvėje orientuojasi **lazdele / lazdelės pagalba.** 10. Lietuvos ūkio būklę **daugiausia / didžiaja dalimi** lems išoriniai veiksniai.

VIETININKAS

➤ Vartojamas vietos, būdo aplinkybėms reikšti: vietos aplinkybė – *snausti krėsle, turėti galvoje.*

➤ Vietininko linksnis nevartojamas gyvo padaro vidui reikšti, pvz.: *Žmogaus turi būti viskas gražu (ne žmoguje). Skiepyti mokiniams atsakomybės jausmą (ne mokiniuose). Mums kilo sumanymas (ne mumyse).*

➤ Abstrakčių veiksmažodinių daiktavardžių **-umas, -imas, -ymas** vediniai vietininko linksniu nevartojami, pvz.: *Dalyvavau pietų valgyme (= valgiau pietus). Laimėjo 100 metrų bėgimo varžybose (ne varžybas 100 metrų bėgime). Jis geriausiai pasirodė sprendamas uždavinius (ne uždavinių sprendime). Čia yra esmė visa (ne tame). Susirinkime dalyvavo visi mokiniai, taip pat tie, kurių nekvietėme.*

➤ Vietininko linksnis nevartojamas junginiuose **nusimanyti (apie ką?)**, pvz.: *Nusimanyti apie matematiką (ne matematikoje). Tobulintis (iš ko?) iš matematikos, matematikos srityje (ne matematikoje).*

➤ Laiko vietininkas: *vakare, darbymetyje*, pvz.: *Darbymetyje ir akmuo kruta.*

➤ Laikui reikšti vietininko linksnis nevartojamas, pvz.: *Pirmoje eilėje **(ne!)** – pirmiausia; vasaros laike **(ne!)** – vasaros laiku, vasarą; viso semestro eigoje **(ne!)** – visą semestrą.*

➤ Dažnai būdo vietininkas esti verstinis ir taisomas lietuvių kalbos sistemoje, pvz.: *Kūrinyms parašytas įmantriu stiliumi (ne stiliuje). Knygą skaičiau rusų kalba (ne rusų kalboje). Dirbu meistru (ne meistro pareigose). Darbas atliktas gerai (aukštu lygiu) (ne aukštame lygyje). Išspausdino dviem egzemplioriais (ne egzemplioriuose).*

➤ **Nevartojame:**

Daugumoje – daugiausia;

Esmėje – iš esmės

Pilnumoje – visai, visas

Principe – iš principo

Visumoje – **apskritai, bemaž** Kame reikalas – **koks reikalas**

Atsikėliau žvalioje nuotaikoje – **žvalia, žvalios nuotaikos**

Ligonis sunkioje būklėje – **sunkios būklės**

➤ Lietuvių kalboje vietininkas niekada negali reikšti priežasties. Jai nusakyti dažniausiai vartojami žodžiai: **todėl, dėl to, dėl ko**, o ne vietininko junginiai: **Dėl ligos** (ne sąryšyje su liga) *praleidau dvi dienas. Plano neįvykdė, todėl* (ne dėl to rezultato) gavo mažai atlyginimo.

Išanalizuokite vietininko linksnio vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartosena yra norminė.

1. **Man / Manyje** užgimė nauja mintis – padaryti ką nors naudinga žmonėms.
2. Problema yra žmonių **abejingumas / glūdi žmonių abejingume**. 3. Ar tu ką nors nusimanai **kompiuteriuose / apie kompiuterius**? 4. Ši komanda užėmė pirmąją vietą **virvės traukime / virvės traukimo varžybose**. 5. Užaugome **krikščioniškai auklėjami / krikščioniškoje dvasioje**. 6. Ligonis **sunkios būklės / yra sunkioje būklėje**. 7. Jį rado **neblaiviam stovyje / neblaivų**. 8. Situoktiniams nusigręžti vienam nuo kito reiškia nebebūti kartu pirmiausia **dvasiškai / dvasinėje plotmėje**. 9. Visa tai atsitiko **valandos bėgyje / per valandą**.

DVEJYBINIAI LINKSNIAI

Užduotis. Išanalizuokite dvejetainių linksnių vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartosena yra norminė.

1. Širdyje nusprendžiau tapti **ryžtingu / ryžtingas**. 2. Vaikas iš pirmo žvilgsnio pasirodė **prižiūrėtas ir išauklėtas / prižiūrėtu ir išauklėtu**. 3. Jam reikėtų būti **atidesniam / atidesniu** įvairiose situacijose. 4. Nebūk man **tokiu žiauriu / toks žiaurus**. 5. Jis pasidarė visiškai **nenuovokus ir išsiblaškęs / nenuovokiu ir išsiblaškiusiu**. 6. Jauniklis gimė **bjaurusis ančiukas / bjauriuoju ančiuku**, tačiau išaugo tikra gulbe. 7. Ar tu laikai mane **kvailu / kvailą**? 8. Jis pasijuto **atstumtas ir niekieno nemylimas / atstumtu ir niekieno nemylimu**. 9. Aš dar niekad nemačiau jos **laiminga ir besišypsančia / laimingos ir besišypsančios**. 10. Nors ir senas, bet būdamas **stipriu / stiprus**, nuveikė tiek, kiek jaunas nenuveiktų.

PRIELINSKNIŲ IR POLINKSNIŲ VARTOJIMO KLAIDOS

Prielinksnių vartojimo klaidos atsiranda dėl kelių priežasčių:

1) pirmiausia bendrinei kalbai gali būti netinkamas pats prielinksnis, pvz.: *apart, vedlug* ir kt. Tokie prielinksniai keičiami savais atitikmenimis: atitinkamai *pasak, pagal, išskyrus, be*;

2) kartais prielinksnis (dažniau polinksnis) pavartojamas ne toje vietoje, pvz.: *Dėka gydytojų (= gydytojų dėka) pasveikau per mėnesį*;

3) prielinksnis gali būti pavartotas ne su tuo linksniu, pvz.: *Eisiu pas draugų (= pas draugus)*, arba *pas mane yra (= aš turiu)*;

4) Gana dažnai prielinksnis pavartojamas ne ta (skolinta) reikšme arba pridedamas ten, kur jo visai nereikia. Tuomet taisant parenkamas tinkamas prielinksnis arba jo visai atsisakoma, pvz.: *Šiandien pavėlavau ant autobuso (= į autobusą)*. *Knygą pasiskolinau pas kaimynę (= iš kaimynės)*. *Visi atsiprašėme prieš direktorių (= direktoriaus)*.

Užduotis. Išanalizuokite prielinksnio ant vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartoseną yra norminė.

1. Vaikams nerekomenduojama ilgai būti **saulėje** / **ant saulės**. 2. Bėgu **ant susirinkimo** / **į susirinkimą**. 3. Šis maišas sveria **30 kilogramų** / **ant 30 kilogramų** mažiau. 4. Man pasiūlė savo akcijas Vakarų banke išmainyti **ant pelningesnių** / **į pelningesnes**. 5. Mano gera draugė skambina **fortepijonu** / **ant fortepijono**. 6. Duok man litą **duonai** / **ant duonos**. 7. Jis **taip** / **ant tiek** nieko neišmano, kad net sunku įsivaizduoti, kaip dar čia dirba. 8. Išvažiuoju **trims dienoms** / **ant trijų dienų** į Rygą. 9. Naują šukuoseną išbandėme **ant sesers** / **pabandėme padaryti seseriai**.

Išanalizuokite prielinksnio dėl vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartoseną yra norminė.

1. Pasilikau bulvių **dėl sėklos** / **sėklai**. 2. Šis konkursas surengtas **mokiniam** / **dėl mokinių**. 3. Apsisprendėme **dėl naujų patalpų biurui pirkimo** / **pirkti naujas patalpas biurui**. 4. Kilo nesusipratimas **dėl telefono sąskaitų apmokėjimo** / **apmokant telefono sąskaitas**. 5. Reikėtų sužinoti, **ar vyksime** / **dėl vykimo** į konferenciją. 6. Ligonį ilgus metus gydė **nuo** / **dėl** reumato. 7. Biudžetinių įstaigų vartotojams buvo leista atsiskaityti **už suvartotą energiją** / **dėl suvartotos energijos** pavėluotai. 8. Pastaraisiais metais mirštamumas **dėl** / **nuo** onkologinių ligų auga. 9. Kilo ginčas, **kaip įvykdyti sveikatos reformą** / **dėl sveikatos reformos vykdymo**. 10. Norėčiau pasiteirauti **dėl autobuso į Austriją išvykimo laiko** / **kada išvyksta autobusas į Austriją**.

Užduotis. Išanalizuokite prielinksnių iki, lig(i) vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartoseną yra norminė.

1. Esu labai užsiėmęs, man dabar **ne iki tavo problemų / ne tavo problemos galvoje**.
2. **Gruodžio 25 dienai / Iki gruodžio 25 dienos** turi būti baigti visi darbai. 3. Nešuliai turėtų sverti **iki 30 kilogramų / 30 kilogramų svorio**. 4. Nenieikink savęs **iki tokio laipsnio / tiek**, kad nuvertintum savo galimybes. 5. Dirbau **netekdamas jėgų / iki jėgų netekimo**, kad tik negalvočiau apie nenusisekusį gyvenimą. 6. Darbas turi būti padarytas **rugsėjo mėnesiui / iki rugsėjo mėnesio**. 7. Naktį temperatūra **nukrito iki normos / normalizavosi**. 8. Sportininkas pasiryžo bėgti, **kol neteks jėgų / iki nukritimo**. 9. Jonui dabar **ne iki žaidimų / Jonas dabar nenusiteikęs žaisti**. 10. Jis nusigyveno **iki tiek / taip**, kad pradėjo raustis šiukšlių konteineriuose.

Užduotis. Išanalizuokite prielinksnio prie vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartosena yra norminė.

1. **Tokiomis kenksmingomis sąlygomis / Prie tokių kenksmingų sąlygų** kai kurie darbininkai įmonėje išdirbo apie 15 metų. 2. **Pasitarimas vyko prie uždarytų durų / Vyko uždaras pasitarimas**. 3. Seimo pirmininkas pasidžiaugė, kad **esant dabartinėms ekonominėms sąlygoms / prie dabartinių ekonominių sąlygų** šių metų infliacija buvo mažesnė nei pernai. 4. **Prie ko čia aš / Kuo aš čia dėtas**, aš juk nemačiau, kaip įvyko avarija. 5. **Esant tokiam šalčiui / Prie tokio šalčio** technika neveiks. 6. Tol ginčijomės, kol priėjome **prie bendros nuomonės / bendros nuomonės**. 7. Užsienyje dauguma jaunų vyrų nelegaliai dirba **statybose / prie statybų**. 8. **Vytauto Didžiojo universiteto buhalterija / Buhalterija prie Vytauto Didžiojo universiteto** tvarko net ir tokius reikalus. 9. Ši palaidinė jai labai **prie veido / tinka**. 10. **Prie progos / Pasitaikius progai** užsuksime ir pas jus į Laukuvą.

Užduotis. Išanalizuokite prielinksnio į vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartosena yra norminė.

1. Netaisyklinga mityba anksčiau ar vėliau atsiliepia **sveikatai / į sveikatą**. 2. Prezidento užmojai daryti įtaką **į vykdomosios valdžios sprendimus / vykdomosios valdžios sprendimams** kėlė rūpestį. 3. Ligoniiui buvo paskirti skausmą malšinantys vaistai, kuriuos reikėjo gerti tris kartus **į / per** dieną. 4. Per atostogas nusprendėme vykti **ant kelionės / į kelionę**. 5. Šie vaistai tiesiogiai veikia **skaudamą vietą / į skaudamą vietą**. 6. Psichologai pataria šeimai daugiau skirti dėmesio **į bendravimą ir laiko leidimą kartu / bendravimui ir laiko leidimui kartu**. 7. Būdami maži tikėjome **į vaiduoklius / vaiduokliais**. 8. Išmainiau katę **ant gaidžio / į gaidį**. 9. Nors tai tikslųjų mokslų licėjus, bet nė kiek ne mažiau dėmesio skiriama **literatūrai ir kalboms / į literatūrą ir kalbas**. 10. Jis įsimylėjo **į gražiausią klasės mergaitę / gražiausią klasės mergaitę**.

Užduotis. Išanalizuokite prielinksnio pas vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartosena yra norminė.

1. Turėjau atsiprašyti **mokytojo / pas mokytoją** už parodytą nepagarbą. 2. Direktorius dabar **pas save / savo** kabinete. 3. Dėl dalyvių registracijos galima teirautis **pas sekretorę / sekretorės**. 4. Užjaučiu Danutę, **ji dabar turi / pas ją dabar** tiek problemų, kad kažin, ar ištvėrs. 5. Butą išsinuomojau **pas vieną gerą pažįstamą / iš vieno gero pažįstamo**. 6. Šiomet bulvių galima pigiau nusipirkti **iš ūkininkų / pas ūkininkus**. 7. Knygą pasiskolinau **iš klasės draugo / pas klasės draugą**. 8. **Pas vaiką / Vaikui** paraudo akys. 9. Darbuotojai kreipėsi **į / pas** įmonės direktorių dėl pablogėjusių darbo sąlygų.

Užduotis. Išanalizuokite prielinksnių ir polinksnių vartojimo atvejus ir pažymėkite, kuri vartosena yra norminė.

1. **Man / Iš mano** pusės taip pasielgti būtų geriausia. 2. Kadangi **neperėjau atrankos / nepraėjau pro atranką**, nepatekau į konkursą. 3. Kadangi policija buvo viską užtvėrusi, tai neleido man pereiti **per / pro** gatvę. 4. Ligonis paguldytas į ligoninę **dėl kraujuojančios skrandžio opos / su kraujuojančia skrandžio opa**. 5. Tik **dėka kaimynės / kaimynės dėka** išvengiau vagystės. 6. Tėvas trenkė **kumščiu / iš kumščio** į stalą ir pagrasino diržu. 7. Jis perdavė 250 ar 300 litų ir po savaitės iš jo gavo kvitą **po / su** parašu ir antspaudu. 8. **Pavasario link / Artėjant pavasariui** dienos ilgėja ir ilgėja. 9. **Iš mano pusės pageidavimų nėra / aš pageidavimų neturiu**.

Išvados

1. Nuosekliai ir sistemingai dirbant, taikant įvairius mokymo metodus formas pasiekama teigiamų rezultatų.

2. Mokomoji medžiaga turi nuolat stiprinti taisyklingos lietuvių kalbos vartojimo motyvaciją, ugdyti lingvistines ir komunikacines kompetencijas.

Literatūra

Džežulskienė, J., Kazlauskienė, A. 1997 – *Kalbos kultūros pratimai*. Kaunas: Aesti.

Iešmantienė, A. 2004 – *Taisyklės žodžiui kelią*. Vilnius: Vilniaus knyga.

KPP – *Kalbos praktikos patarimai*. Vilnius: Mokslas, 1985.

Liutkevičienė, A. 2002 – *Lietuvių kalbos kultūros testai*. Vilnius: Arlila.

LŽ – *Lietuvių kalbos žinynas*. Vilnius: Šviesa, 1998.

Mikalajūnienė, H. 2002 – *Kartojimas – mokslų motina*. Vilnius: Vilniaus knyga.

Pikčilingis, J., Pupkis, A., Župerka, K. 1991 – *Lietuvių kalba 11–12 kl.* Kaunas: Šviesa.

Pupkis, A. 1980 – *Kalbos kultūros pagrindai*. Vilnius: Mokslas.

Šukys, J. 2001 – *Kalbos patarimai pradinių klasių mokytojams ir mokinių tėvams*. Vilnius: Gimtasis žodis.

Sandra Sirvidienė

Klaipėdos universitetas

JŪREIVYSTĖS LEKSIKA: NORMINIMAS IR VARTOSENĄ

Anotacija

Straipsnyje analizuojami leidinyje *Kalbos patarimai 4: Lexika 1. Skolinių vartojimas* (KP(L1)) įvertinti normos požiūriu jūreivystės terminai, aptariamas jų norminimas ir pateikimas įvairiuose norminamuosiuose leidiniuose bei jūreivystės žodynuose, remiantis skirtingų funkcinių stilijų medžiaga, tiriama šių terminų norminių ir nenorminių variantų vartoseną, nustatomos norminimo problemos.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: jūreivystės leksika, kalbos norma, normos ir vartosenos santykis.

Abstract

This article analyzes and assesses maritime terms in aspect of standardization, published in the *Language advises 4: Lexis 1. Barbarism use* (LA (L1)), discusses their standardization and publishing in various standardization articles and maritime dictionaries, based on different functional styles material, investigates use of these terms in standard and nonstandard manner, sets the problems of standardization.

KEY WORDS: marine vocabulary, speech standard, standard and usage proportion.

Lietuvių kalbotyroje ilgą laiką vyravo preskriptyvinė norminimo tradicija – „vieno kurio nors varianto parinkimas tinkamesniu, arba pranašesniu, kodifikavimas ir diegimas, reikalaujant sąmoningų kalbos vartotojo pastangų vartoti norminį variantą“ (Vaicekauskienė 2008, 37), tačiau daugėjant skaitmeninių lingvistinių išteklių bei vartosenos duomenynų ir tyrimų, vis labiau linkstama norminant remtis deskriptyviniu principu, kurio esmė – nustatant kalbos normas iširti ir norminamojo kalbos fakto vartoseną. Sukūrus KU *Jūreivystės terminų vartosenos duomenyną*¹⁸ su lingvistinių požymių atrankos sistema, atsirado galimybių sistemaiškai analizuoti jūreivystės terminus, iširti, kaip kalbos normintojų siūlomi svetimžodžių lietuviškieji atitikmenys prigija vartosenoje.

Nors jūreivystės terminija nėra naujas leksikos sluoksnis, tačiau dėl šios srities specifikos, t. y. tarptautiškumo¹⁹ ir palyginti siauros vartosenos, vis dar nedaug

¹⁸ JTVD – *Jūreivystės terminų vartosenos duomenynas* (<http://is.ku.lt/zodynas>) parengtas pagal Lietuvos mokslo tarybos „Nacionalinės lituanistikos plėtros 2009–2015 m. programos“ remiamą projektą „Jūreivystės terminų tyrimas ir žodyno rengimas“ (sut. nr. LIT-2-5, 2010-04-22).

¹⁹ Lietuvos jūrų laivininkystė ir uostas kūrėsi daugiausiai jame dirbant nelietuvių kilmės specialistams, terminija buvo kuriama nemažą jos dalį perimant tiesiog iš rusų kalbos, kurioje gausu olandų kilmės žodžių, didžioji dalis jūreivystės specialistų dirba laivuose, nepriklausančiuose Lietuvos Respublikai, kuriuose kalbama daugiausiai anglų ar rusų kalbomis, per ilgą laiką susiklostė nelietuvių kalbos jūreivystės terminų vartojimo tradicija.

norminta. Vis dėlto reikia paminėti, kad pastebimos lietuvių jūreivystės žodynų autorių bei jų redaktorių pastangos kurti savą lietuvišką jūreivystės terminiją. Tai matyti ir iš bandymų sukurti naujus lietuviškus, pvz., *laivavarýba* vietoj *laivų mechánika* (PakLSA), ir iš siekio atgaivinti senuosius ar tarminius žodžius, pvz., *lùdė* vietoj *triùmas* (PakLSA), bei keisti svetimą leksiką savąja, pvz., *bāgeris* žr. *žémsemė* (LAJŽ). Nemažas kiekis jūreivystės žodynuose ir studijų leidiniuose esančių leksinių ir gramatinių variantų taip pat rodo terminų lietuvinimo, norminimo tendencijas: pvz., iš viso į JTVD pateko daugiau nei 400 terminų variantų, iš kurių net 150 leksikos: 30 lietuvių kalbos variantų (pvz., *bangórašis* / *bangómatis*, *stovùmas* / *plūdrùmas*), 120 svetimos kilmės ir lietuvių kalbos sinonimų (pvz., *bujà* / *plūduras*, *pasvirìmas* / *krènas* / *pósvyris*). Esant variantų įvairovei, vartotojui nėra lengva įvertinti juos normos požiūriu, nes žodynų autoriai tokios informacijos nepateikia. Tik J. Banaičio žodynuose prie kai kurių nelietuviškų terminų yra pateikiama nuoroda žr. su lietuviškais atitikmenimis – taip parodant, kad reikėtų vartoti lietuviškąjį žodį (pvz., *bāgeris* žr. *žémsemė* (LAJŽ)).

Kalbinių tyrimų, kuriuose būtų analizuojamas jūreivystės terminų taisyklingumas, nėra daug. Minėtini tik A. Trumpickaitės, D. Milašausko straipsniai (Trumpickaitė 2004, 377–383, Milašauskas 1998, 42–46), kuriuose analizuojamas jūreivystės terminijos formavimasis, kilmė, būtinybė terminus tirti ir norminti. Dar vienas kitas terminas minimas kitų kalbininkų tyrimuose ar metodinėse priemonėse: pvz., R. Stunžino straipsnyje „Statybos terminų sinonimija“ (Stunžinas 2005) minimas *farvāteris* ir *laivākelis*; A. Kaulakienės, A. Petrėtienės, L. Rutkienės, R. Žukienės metodinėje knygoje „Kalbininkų patarimai studentams: teorija ir praktika“ (KPS) minimi kaip neteiktinos svetimybės: *buksýras* (= 1. *vilkikas*; 2. *vilkītis*), *farvāteris* (= *laivākelis*), kiti technikos terminai. Kaip siauros srities jūreivystės terminai į Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą nepateko, todėl iki šiol daugiausiai normos požiūriu reglamentuotų jūreivystės terminų yra pateikta knygelėje *Kalbos patarimai 4. Leksika 1. Skolinių vartojimas* (KP(L1)). Joje šalia bendrosios vartosenos žodžių pateikiama ir įvairių sričių terminų. Iš pateikiamo sąrašo rasti 55 žodžiai, kurie minimi ir jūreivystės žodynuose, dalis iš jų yra bendrieji technikos terminai, o su laivyba susijusių yra 22²⁰: **17 neteiktinų svetimybių**: *buksyras* svet. ntk. = *vilkikas*, *vilkītis*, *buksyruoti* svet. ntk. = *vilkti*; *baidokas* svet. ntk. = *bárža*; *bakbortas* svet. ntk. = jūr. *kairýsis bòrtas*; *bliktis* svet. ntk. = jūr. *dēnis*; *botdekas* svet. ntk. = jūr. (*laivo*) *válčių dēnis*; *capas* svet. ntk. = jūr. *sánkybis*;

²⁰ Sinonimiškas lietuviškam terminui *kruizas* tarpt. / *keliōnė laivù* šiame straipsnyje netiriamas dėl abiejų variantų vienodai galimo vartojimo. Galima tik paminėti, kad terminas *kruizas* išplitęs kaip vedinys ir sudėtinių terminų dėmuo, dėl to ne visada lietuviškas pakaitas *keliōnė laivù* tinka, pvz., *kruizinė laivýba*.

falas svet. ntk. = jūr. *bùrvilkas*; *grotas* svet. ntk. = jūr. *dìdburè*; *kìlsonas* svet. ntk. = jūr. *añtkilis*; *matrosas* svet. ntk. = *jūreivis*; *matroska*, *matroskè* svet. ntk. = prek. *jūrinikè*; *pirsas* svet. ntk. = jūr. *prìeplauka*; *švartfalas* svet. ntk. = jūr. *švartāvimo(si) lýnas*, *grandìnè*; *švartovas* svet. ntk. = ↑ *švartfalas*; *vachta* svet. ntk. = jūr. *budėjimas*; *vertliūgas* svet. ntk. = jūr. *sukùtis*; *žėglis* svet. ntk. = 1. *bùrè*, 2. *stíebas*; **2 vengtini:** *farvāteris* svet. vngt. – jūr. *laivākelis*; *trāpas* svet. vngt. – (*keleivų*) *laipteliai*; **3 šalutiniai normos variantai:** *kabotāžas* šltn. // *pakrāncių laivýba*; *armadà* šltn. // *laivų junginýs*; *vaterlinija* šltn. // jūr. *vandénžymè*.

Naujausioje 2013 metais planuojamoje išleisti papildytoje antrojoje *Kalbos patarimų* leksikos skolinių knygelėje specifinės vartosenos žodžių, specialiųjų terminų ketinama atsisakyti, todėl yra aktualu ištirti, kaip kodifikuoti jūreivystės terminai vertinami vartotojų.

Tyrimo tikslas – ištirti normos požiūriu *Kalbos patarimuose 4* (KP(L1)) įvertintų jūreivystės terminų norminių ir nenorminių variantų vartoseną bei nustatyti šios jūreivystės leksikos norminimo problemas.

Uždaviniai: 1) apžvelgti jūreivystės terminų norminimą lingvistiniuose šaltiniuose; 2) ištirti analizuojamosios leksikos vartoseną; 3) nustatyti analizuojamosios leksikos norminimo problemas.

Objektas – svetimos ir lietuviškos kilmės jūreivystės terminai, įvertinti normos požiūriu (KP(L1)).

Metodai: deskriptyvusis, analitinis, lyginamasis, empirinis.

Medžiagos atrankos ir tyrimo metodika

Analizuojamosios jūreivystės leksikos norminimas tiriamas apžvelgiant jų pateikimą lingvistiniuose šaltiniuose: TŽŽ, DLKŽe, LKŽe, LR terminų banke, kalbos kultūros vadovėliuose, kituose leidiniuose, kur yra nurodomas šių terminų vertinimo laipsnis.

Kaip svarbūs vartosenos aspektai iš keliolikos kriterijų minimi tokie vartosenos požymiai kaip dažnumas, paplitimas (Miliūnaitė 2006, 51). Žodžių vartosenai tirti dažniausiai naudojamosi *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynu*, tačiau su jūreivyste susijusių tekstų jame yra per mažai, kad būtų galima nustatyti terminų vartosenos dažnumą, todėl analizuojamųjų leksikos variantų paplitimas tiriamas šiuose šaltiniuose:

- internetiniame *Jūreivystės terminų vartosenos duomenyne* (JTVD), kuriame surinkta medžiaga iš visų lietuvių jūreivystės žodynų ir daugelio jūreivystės studijų leidinių;

- Lietuvos saugios laivybos administracijos tinklalapyje pateiktuose ir kituose su laivyba susijusiuose teisės aktuose;

- su jūreivyste susijusiuose tinklalapiuose (buriuotojų tinklalapiuose ir publicistikoje, ypač išleistoje po 2005), netiriant analizuojamosios leksikos statistinio vartosenos dažnumo²¹, o tiesiog žiūrint, kokių variantų apskritai pasitaiko;

- siekiant išsiaiškinti šnekamosios kalbos, neoficialiąją vartoseną bei vartotojų nuomonę, t.y. vieno ar kito varianto pasirinkimo priežastis, apklausti 83 KU Jūreivystės instituto ir Lietuvos aukštosios jūreivystės mokyklos nuolatinių ir išstęstinių studijų laivavedybos, laivų mechanikos, laivų energetinių įrenginių eksploatacijos specialybių studentai (didžioji dalis yra 3–4 kurso studentai, iki 30 metų, daugiau nei trečdalis iš jų dirba darbus, susijusius su laivyba, uosto veikla, yra jūreiviai), pateikiant jiems pasirinkti ir pažymėti analizuojamųjų žodžių norminį ar nenorminį variantą, kurį vartoja arba kuris yra priimtinas vartoti, bei prašant argumentuoti, kodėl jį pasirinko.

Tiriant KP(L1) normos požiūriu įvertintą svetimos kilmės jūreivystės leksiką ir jos atitikmenis, atsižvelgiama į šiuos vartosenos aspektus²² (plg. Vaicekauskienė 2008a, 73):

- 1) paplitimą ir įsigalėjimą vartosenoje (pvz., keliose srityse skolinys vartojamas);
- 2) įsitvirtinimą lietuvių kalbos leksikos sistemoje (kiek skolinta šaknis išplitusi per lietuviškus darinius);
- 3) įsitvirtinimą lietuvių kalbos leksikos tarptautinių ar svetimų žodžių posistemyje (kiek bendrašaknių skolinių ir jų lizdų yra pasiskolinta).

Norminimo problemoms nustatyti taip pat tiriama skolinio ir jo norminio atitikmens semantika.

Jūreivystės terminų vertinimas normos požiūriu lingvistiniuose šaltiniuose

Apžvelgus analizuojamuosius žodžius lingvistiniuose šaltiniuose: TŽŽ, DLKŽe, LKŽe, LR terminų banke, kalbos kultūros vadovėliuose, matyti, jog dalis tiriamųjų KP(L1) normos požiūriu neteiktinų, vengtinų ar šalutinių normos variantų čia pateikiami kaip vartotini, dalies – skiriasi vertinimo laipsniai (žr. 1 lentelę).

²¹ Statistinis norminių ir nenorminių analizuojamųjų terminų vartosenos dažnumas naudojantis „Google“ programa, į paieškos eilutę įvedant viso tiriamo žodžio linksniavimo paradigmą (Aleksandravičiūtė 2008), netiriamas dėl nemažos dalies terminų sutapimo su kitos reikšmės žodžiais ar svetimžodžiais: pvz., *matroska* „Google“ suprantamas kaip *matrioška*, *buksyras* dažniausiai pateikiamas kaip mašina, *baidokas*, *capas* kaip žmogaus pavardės *Baidokas*, *Čapas*, *Capas*, sunku atskirti ir žodžio *budėjimas* kaip jūrinio termino vartoseną, t.t.

²² Kadangi tiriamieji jūreivystės terminai yra seniai įsigalėję lietuvių kalbos sistemoje ir visi vartojami adaptuoti, jų lietuvių kalbos rašybos ir morfologijos normų atitikties neanalizuojama.

1 lentelė. Jūreivystės leksikos pateikimas lingvistiniuose šaltiniuose

KP(L1)	DLKŽe	TB	TŽŽ	LKŽe	Kalbos kultūros vadovėliai
<i>buksyras</i> svet. ntk. = <i>vilkikas, vilktis, buksyruoti</i> svet. ntk. = <i>vilkti</i>	<i>buksyras buksyruoti, ~avimas vilkikas vilkti, ~imas</i>	<i>vilkikas</i> – teikt. gynybos terminas	<i>buksyras, vilkikas, vilktis; buksyruoti</i>	<i>buksyras; buksyruoti; vilkikas; vilkti</i>	<i>buksyras</i> svet. ntk. = <i>vilkikas, vilktis</i> KPS
<i>baidokas</i> svet. ntk. = <i>bárža</i>	<i>baidōkas</i> ntk. = <i>b a r ž a bárža</i>	<i>bárža</i> – teikt. gynybos terminas	<i>bárža</i>	<i>baidōkas</i> (sl.); <i>bárža</i>	
<i>bakbortas</i> svet. ntk. = jūr. <i>kaivysis bortas</i>	plg. <i>bòrtas</i>	plg. <i>bòrtas</i> – teikt. kūno kultūros ir sporto terminas	plg. <i>bòrtas</i>	plg. <i>bòrtas</i>	
<i>blīkis</i> svet. ntk. = jūr. <i>dēnis</i>	<i>dēnis</i>	<i>dēnis</i> – teikt. gynybos terminas		<i>blīkis</i> (germ.?.); <i>dēnis</i> (vok. dial. <i>dene</i>)	
<i>botdekas</i> svet. ntk. = jūr. (<i>laivo</i>) <i>valčių denis;</i>			<i>bòtdekas, vālcīų dēnis</i>		
<i>capas</i> svet. ntk. = jūr. <i>sánkybis</i>		plg. <i>sánkybis</i> – teikt. geležinkelių transporto terminas		<i>cāpas</i> (vok. dial. <i>zape</i> , l. <i>cap</i>); <i>sánkybis</i> žr. <i>sankaba</i> 9	
<i>falas</i> svet. ntk. = jūr. <i>būvilkas</i>			<i>fālas</i>	<i>būvilkas</i>	
<i>grotas</i> svet. ntk. = jūr. <i>dīdburė</i>	<i>dīdburė</i>		<i>gròtas; dīdburė</i>		
<i>kīlsonas</i> svet. ntk. = jūr. <i>aītkīlis</i>			<i>kīlsonas</i>		
<i>matrosas</i> svet. ntk. = <i>jūreivis</i>	<i>matrōsas</i> ntk. = <i>jūreivis; jūreivis, ~ė</i>	<i>jūreivis</i> – teikt. gynybos bei kūno kultūros ir sporto terminas		<i>matrōsas</i> (sl.); <i>jūreivis, ~ė</i>	
<i>matroska, matroskė</i> svet. ntk. = prek. <i>jūrinikė</i>		<i>jūrinikė</i> – teikt. gynybos terminas		<i>jūrinikė</i>	
<i>pīrsas</i> svet. ntk. = jūr. <i>prīeplauka</i>	<i>pīrsas prīeplauka</i>	<i>pīrsas</i> – teikt. ekologijos ir aplinkotyros terminas	<i>pīrsas</i>	<i>prīeplauka</i>	
<i>švartfals</i> svet. ntk. = jūr. <i>švartāvimo(si) līnas, grandinė</i>	plg. 2 <i>līnas</i>	plg. <i>līnas</i> – teikt. gynybos terminas	<i>švartfals, prīrīšamāsīs līnas, švartovas</i>	plg. <i>līnas</i> (l. <i>lina</i>)	
<i>švartovas</i> svet. ntk. = ↑ <i>švartfals</i>			<i>švartova</i> s↑ <i>švartfals</i>		
<i>vachta</i> svet. ntk. = jūr. <i>budėjimas</i>	<i>budėti, būdi, ~jo ~jimas</i>			<i>budėjima</i> s; <i>budėti</i>	
<i>vertliūgas</i> svet. ntk. = jūr. <i>sukūtis</i>	<i>sukūtis</i>			<i>sukūtis</i>	
<i>žėglis</i> svet. ntk. = 1. <i>būrė</i> , 2. <i>Stiebas</i>	<i>žėglis</i> ntk. 1. = <i>b u r ė</i> . 2. = <i>s t i e b a s būrė, stiebas</i>	<i>būrė</i> – teikt. kūno kultūros ir sporto terminas; <i>stiebas</i> – teikt. kūno kultūros ir sporto terminas		<i>žėglis</i> (vok. <i>Segel</i>); 2 <i>būrė; stiebas</i>	
<i>farvāteris</i> svet. vngt. – jūr. <i>laivākelis</i>	<i>farvāteris</i> žr. <i>laivākelis; laivākelis</i>	<i>farvāteris</i> – teikt. kūno kultūros ir sporto terminas su nuoroda žr. <i>laivākelis; laivākelis</i> – teikt.	<i>farvāteris, laivākelis</i>		<i>farvāteris</i> svet. ntk. – <i>laivākelis</i> KPS

		gynybos, kūno kultūros ir sporto terminas			
<i>trapas</i> svet. vngt. – (<i>keleivių</i>) <i>laipteliai</i>	<i>trāpas</i>		<i>trāpas</i>	<i>trāpas</i>	
<i>kabotāžas</i> šltn. // <i>pakrančių laivoya</i>	plg. <i>laivóba</i>	<i>kabotāžas</i> – teikt. gynybos terminas; plg. <i>laivóba</i> – teikt. gynybos terminas	<i>kabotāža</i> s	plg. <i>laivóba</i>	
<i>armadà</i> šltn. // <i>laivų junginys</i>	<i>armadà</i>		<i>armadà</i>	<i>armadà</i>	
<i>vaterlinija</i> šltn. // jūr. <i>vandénžymė</i>		<i>vaterlinija</i> – teikt. gynybos terminas	<i>vaterlinij</i> a		

Iš 1 lentelės matyti, kad nuosekliai vienodai lietuvių kalbos ar tarptautinių žodžių žodynuose kaip nevartotini pateikiami: *baidōkas*, *bliktis*, *cāpas*, *matrōsas*, *žėglis*. Žodynuose iš viso nepateikiami profesinės kalbos svetimžodžiai: *bakbòrtas*, *vertliūgas*.

Kitų tiriamųjų terminų pateikimas lietuvių kalbos ir tarptautinių žodžių žodynuose įvairuoja:

- skiriasi analizuojamųjų svetimžodžių vertinimo laipsniai: pvz., KP(L1) neteiktini, vengtini ar šalutiniai normos variantai DLKŽe, LKŽe pateikiami kaip vartotini lietuvių kalbos žodžiai, nenurodant jų vertinimo ar nepateikiant nuorodų į kitus žodžius: *buksýras*, *pìrsas*, *trāpas*, *armadà*. Taip pat skiriasi KP(L1) ir kalbos kultūros vadovėlyje pateikto žodžio *farvāteris* vertinimas: KP(L1) jis yra vengtinas, o KPS – neteiktinas;

- KP(L1) vengtini ir šalutiniai svetimžodžiai LR terminų banke pateikti kaip teiktini kitų sričių terminai: *pìrsas*, *kabotāžas*, *vaterlìnija*. Tik terminas *farvāteris* pateikiamas kaip teiktinas su nuoroda žr. *laivākelis*, parodant pastarojo pirmenybę;

- KP(L1) neteiktini, vengtini ar šalutiniai normos variantai yra įtraukti į *Tarptautinių žodžių žodyną* (TŽŽ), pvz., *fālas*, *kilsonas*, *pìrsas*, *vaterlìnija*, *trāpas*, *kabotāžas*, *armadà* pateikiami kaip vartotini tarptautiniai žodžiai, nepateikiant šalia jų lietuvių kalbos atitikmenų, plg. su lietuvišku atitikmeniu pateikiami *buksýras* (bet *buksyrúoti* be lietuviško atitikmens), *vilkikas*; *bòtdekas*, *válčių dēnis*; *gròtas*, *dìdburė*; *švārtfālas*, *pririšamàsis lýnas*, *švārtovas*; *farvāteris*, *laivākelis* (TŽŽ);

- nesutampa *Tarptautinių žodžių žodyne* ir *Kalbos patarimuose 4* teikiamų žodžio *švārtfālas* lietuviškieji atitikmenys: *švartāvimo(si) lýnas*, *grandinė* (KP(L1) ir *pririšamàsis lýnas*, *švārtovas* (TŽŽ). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad *švārtovas* KP(L1) yra neteiktinas.

Kodifikacijos šaltinių nesutikimai ir prieštaros (kai tas pats reiškinys į vienus šaltinius patenka, į kitus – ne, kai kodifikuojant neišlaikomas vertinimo laipsnių kaitos nuoseklumas ir kai tas pats kalbos reiškinys kodifikuojamas skirtingai), sunkina

kodifikacijos ir vartosenos santykius (Miliūnaitė 2006, 57). Dėl nevienodo normos požiūriu žodžių vertinimo skirtinguose lingvistiniuose šaltiniuose gali įvairuoti jų vartoseną.

Jūreivystės svetimžodžių ir jų norminių atitikmenų vartoseną

Kadangi jūreivystės žodynuose terminų vertinimo laipsnis normos požiūriu neteikiamas, analizuojamųjų žodžių paplitimas juose aptiriamas vartosenos skyriuje (žr. 2 lentelę). Jūreivystės žodynuose šalia kai kurių analizuojamųjų svetimžodžių pateikiama nuoroda žr. ir lietuviškas atitikmuo, kuris dažniausiai sutampa su KP(L1) pateiktais atitikmenimis: pvz., *buksyras* žr. *vilkikas* (LAJŽ), *bliktis* žr. *dėnis* (TLŽŽ), *gròtas* žr. *dìdburė* (TLŽŽ), *matròsas* žr. *jūreivis* (LAJŽ, TLŽŽ), *vachtà* žr. *budėjimas* (LAJŽ), kartais atitikmenys skiriasi nuo KP(L1) siūlomų atitikmenų: *trāpas* – (*keleiviu*) *laipteliai* (KP(L1) ir *kópėčios* (TLŽŽ). Esama ir priešingų nuorodų: pvz., *laivākelis* žr. *farvāteris* (TLŽŽ), *būrvilkis* žr. *fālas* (TLŽŽ), taip pat įvairių neatitikimų: pvz., *švārtfālas* žr. *švārtlynis* (TLŽŽ), o LAJŽ jau siūloma atvirkščiai: *švārtlynis* žr. *švārtfālas*, arba LAJŽ pateikiama *vachtà* žr. *budėjimas* (LAJŽ), tačiau taip pat yra be jokios nuorodos *vāchtos laīkas* (LAJŽ). Dažnai pasitaiko, kad viename žodyne pateikiama su nuoroda, kitame – be nuorodos: pvz., *gròtas* žr. *dìdburė* (TLŽŽ) ir *gròtas* (LAJŽ), *trāpas* žr. *kópėčios* (TLŽŽ) ir *trāpas* (LAJŽ). Taip pat skiriasi žodynuose pateikiami svetimžodžių lietuviški atitikmenys: pvz., *bakbòrtas*, *kairỹsis bòrtas* (JŽ, JŽPŽ, TLŽŽ); *laīvo šónas* (PakLSA); *švārtfālas* žr. *švārtlynis* (TLŽŽ), *raīštas* (PakLSA); *vaterlīnija*, *vandēns līnija* (JŽPŽ), *vandénžyma* (PakLSA), t. t. Variantų įvairovė rodo pastangas kurti savos kalbos terminus, tačiau ir nenusistovėjusį norminimą bei nenuoseklią vartoseną.

2 lentelė. KP(L1) pateiktų jūreivystės terminų norminių ir nenorminių variantų vartoseną

L1)	KP(2005 m.)	Jūreivystės žodynai (iki 2005 m.)	Jūreivystės žodynai (po 2005 m.)	Studijų leidiniai (iki 2005)	Studijų leidiniai (po 2005)	Teisės aktai	Publicistika	Buriuotojų ir uosto įmonių tinklalapiai
<i>bukšyras</i> svet. ntk. = <i>vilkikas, vilkītis, buksyruoti</i> svet. ntk. = <i>vilkiti</i>	<i>bukšyrāvimas; buksyrāvimo sutartis; buksyrinis įrenginys; buksyruojančių laivų žiburiai (JŽ); vilkikas, buksyras; vilkimo lynas, vilkītis; vilkimas, buksyrāvimas; buksyrāvimo vilkti, buksyruoti; velkamasis, buksyruojamas (JŽPŽ); buksyras (11 sudėt. terminų); buksyrāvimas (8 sudėt. terminai); buksyrāvimo qsà; buksyrāvimo bañdymas; buksyrāvimo gėrovė; buksyrāvimo įrenginys; buksyrāvimo kañpas; buksyruoti; buksyruojamas; vilkikas (4 sudėt. terminai); vilkiko kapitonas; vilkikų laivynas; vilkimas; vilkti (1 sudėt. terminas) (TLŽŽ); vilkikas, vilkimas (PakLSA); vilkti, vilkikas (StJ)</i>	<i>bukšyras</i> žr. <i>vilkikas; vilkikas</i> (12 sudėt. terminų); <i>qsà; laivo vilkimo bañdymas; vilkimo gėrovė; vilkimo įrenginys; vilkimo kañpas; vilkti (5 sudėt. terminai), vilkītis (LAJŽ)</i>	<i>bukšyravimo kreivė; buksyravimo pasipriešinimas; buksyravimo įranga; buksyras; jūrinis buksyras (J.ČerLT97); vilkiko ilgis; vilkimo linija; vilkikas; laivų vilkimas (bukšyravimas) (V.PaulUT); vilkikai; vilkimo lynas (V.PaulUTP); vilkikas (J.ČerLE)</i>	<i>vilkikas (J.T, V.StonLT, A.Val); vilkti; buksyrinis (vilkimo) žibintas; buksyrinis žiburys; vilkimo žibintas; vilkimo linija; vilkimo lynas (V.PaulTLPT); buksyras-stūmikas; buksyruoti; buksyravimo jėga (V.StonLT); buksyras, uosto vilkikas (A.Val); buksiruotojas; buksyruojamas tralas; buksyruoti (A.Man); buksyravimo galingumas; buksyras (J.ČerLH); vilkimo įranga; vilkimo gėrovė; vilkimo kablys; vilkimo lankas, vilkimo knechtai; vilkti; laivų vilkimas; vilkimo žibintas (J.T); buksyruoti (A.Dov, A.DovPL)</i>	<i>bukšyra vimas, buksyruoti, buksyruojantis laivas, buksyruojamas laivas (1996-09-12, Nr. I-1513)¹; buksyruoti (1996-07-30, Nr. 914); vilkimas (bukšyravimas) (2000-08-29, Nr. VIII-1897); vilkikai (2000-11-16, Nr. X-910)</i>	<i>bukšyras, vilkikas, buksyravimas (16)²; buksyras (16; 78; 79; 80); buksyruoja (37); vilkikas (16; 35; 43; 56; 81; 83); laivas-vilkikas (44; 56); vilkti laivą (35)</i>	<i>bukšyras (2; 8; 24; 52; 67); buksyravimas (24; 70; 88); vilkimas (88; 89); vilkikai (70; 88; 104)</i>	
<i>baidokas</i> svet. ntk. = <i>bárža</i>	<i>bárža (JŽ); bárža (7 sudėt. terminai) (JŽPŽ); baidokas; bárža (26 sudėt. terminai); baržovežis (TLŽŽ); bárža, baidokas (StJ)</i>	<i>bárža (30 sudėt. terminų) (LAJŽ)</i>		<i>barža (V.StonLT); baidokas; bárža (A.Val)</i>		<i>barža (55; 57; 95)</i>	<i>baidokas (22); barža (20; 51; 86)</i>	
<i>bakbortas</i> svet. ntk. = jūr. <i>kairysis</i>	<i>bakbortas, kairysis bortas (JŽ; JŽPŽ; TLŽŽ); laivo šonas (PakLSA);</i>	<i>kairysis bortas (LAJŽ)</i>		<i>kairysis bortas (J.ČerLH, V.StonLT, A.DovPL)</i>			<i>bakbortas (18); kairysis bortas (2; 18; 26; 27)</i>	

¹ Teisės aktai, kurių nurodytas tik numeris ir data, pateikti Lietuvos saugios laivybos administracijos tinklalapyje <http://www.msa.lt/lt/teisine-informacija.html> [žr. 2012-12-18].

² Prie publicistikos ir buriuotojų tinklalapių pavyzdžių skliaustuose pateikti skaičiukai reiškia internetinės nuorodos, kuri pateikta interneto šaltinių sąrašė, eilės numerį.

<i>bòrtas</i>						
<i>blikt</i> is svet. ntk. = jūr. <i>dēnis</i>	<i>dēnis</i> (14 sudēt. terminu) (JŽPŽ); <i>bliktis</i> žr. <i>dēnis</i> (40 sudēt. terminu) TLŽŽ); <i>bliktis, dēnis</i> (PakLSA); <i>dēnis, bliktis</i> (StJl)	<i>dēnis</i> (56 sudēt. terminai) (LAJŽ)	<i>denis</i> (J.ČerLT97, J.ČerLE)	<i>denis</i> (JT; J.ČerLH, A.Val, V.StonLT, A.Dov, A.DovPL)		<i>denis</i> (40; 56; 101) <i>denis</i> (2; 3; 8; 19; 23; 54); <i>bliktis</i> (63)
<i>botd</i> <i>ekas</i> svet. ntk. = jūr. (<i>laivo</i>) <i>vālčiu dēnis</i>	<i>vālčiu dēnis</i> (JŽPŽ); <i>bòtdekas, vālčiu dēnis</i> (TLŽŽ); <i>vālčiu dēnis</i> (StJl)	<i>vālčiu</i> <i>dēnis</i> (LAJŽ)				
<i>capa</i> s svet. ntk. = jūr. <i>sánkybis</i>	<i>sánkabas</i> (PakLSA); <i>cāpas</i> (StJl)					
<i>falas</i> svet. ntk. =jūr. <i>būrvilkas</i>	<i>fālas</i> (JŽ); <i>fālas</i> (9 sudēt. terminai); <i>būrvilkis</i> žr. <i>fālas</i> (TLŽŽ); <i>būrvilkis</i> (PakLSA); <i>būrvilkas</i> (2 sudēt. terminai) (StJl)	<i>fālas</i> (12 sudēt. terminu); <i>būrvilkis</i> (1 sudēt. terminas) (LAJŽ)		<i>falas</i> (JT, A.Val); <i>falas, falinē</i> <i>lentelē, falinis kampas, groto-falas,</i> <i>staksel-falas</i> (A.Dov); <i>falas, signalinis</i> <i>falas</i> (A.DovPL)		<i>spinakerio</i> <i>falas, groto falas,</i> <i>stakselio falas</i> (87); <i>falinis burēs kampas</i> (8; 11; 52); <i>staksel-falio falas</i> (101), <i>falas</i> (11, 19; 27; 29; 54 101; 106); <i>falinē lentelē</i> (52); <i>fala</i> (<i>burvilka</i>) (48; 91); <i>falo lynas</i> (11; 54); <i>burvilkis</i> (29)
<i>grot</i> as svet. ntk. = jūr. <i>didburė</i>	<i>gròtas, gròtburės,</i> <i>gròtstiebis</i> (JŽ); <i>gròtas, gròtstiebis,</i> <i>didburė</i> (JŽPŽ); <i>didburė; gròtas</i> žr. <i>didburė; gròt-brāmselio</i> <i>bakštāgas; gròt-brāmselio brāsai;</i> <i>gròt-steņgos bakštāgas; gròtstiebis;</i> <i>grotsengà, gròšotas</i> (TLŽŽ); <i>didburė</i> (PakLSA); <i>didburė,</i> <i>didžburė</i> (plg. <i>didstiebis</i>) (StJl)	<i>didburė;</i> <i>gròtas</i> (1 sudēt. terminas); <i>grotbrāmselio</i> <i>bakštāgas;</i> <i>grotsteņgos</i> <i>bakštāgas;</i> <i>grotbramštāgas;</i> <i>gròtstiebis,</i> kt. (LAJŽ)		<i>grotstiebis; grotstenkontrštagas;</i> <i>grotstenfordūnas; grotvantos</i> (JT); <i>grotas</i> (A.Val); <i>grotas, groto-falas, grotstiebis,</i> <i>štorminis grotas</i> (A.Dov); <i>grotstiebis</i> (A.DovPL)	<i>grotas</i> (<i>pagrindinė</i> <i>burė</i>) (43)	<i>grotas</i> (<i>pagrindinė burė</i>)(1); <i>groto gikas</i> (11); <i>grotstiebis</i> (2; 52); <i>grotas</i> (5; 8; 9; 11; 19; 21; 26; 45; 51; 52; 53; 54; 68; 71; 76; 81; 107); <i>groto</i> (<i>didburės</i>) (5); <i>didburė, grotas</i> (17; 30); <i>pagrindinė</i> <i>didburė</i> (17); <i>pagrindinė burė</i> (<i>didburė</i>) (31); <i>didžioji</i> <i>burė, didžburė</i> (71)
<i>kilso</i> nas svet. ntk. = jūr.	<i>kilsonas</i> (JŽ); <i>kilsonas,</i> <i>añtkilis</i> (JŽPŽ); <i>kilsonas</i> (7 sudēt. terminai), <i>añtkilis</i> (TLŽŽ)	<i>kilsonas</i> (1 sudēt. terminas); <i>añtkilis</i> (6		<i>kilsonas</i> (JT, A.Dov)		<i>kilsonas</i> (46; 103)

<i>añtkilis</i>		sudēt. terminai) (LAJŽ)					
<i>matrosas</i> svet. ntk. = <i>jūreivis</i>	<i>jūrininkas, matrōsas</i> (JŽPŽ); <i>matrōsas</i> žr. <i>jūreivis</i> (18 sudēt. terminų) (TLŽŽ); <i>jūreivis</i> (PakLSA);	<i>matrōsas</i> žr. <i>jūreivis</i> ; <i>jūreivis</i> (28 sudēt. terminai) (LAJŽ)		<i>jūreivis</i> (JT, A.Val)		<i>jūreivis</i> (58, 100)	<i>jūreivis</i> (5; 72; 105); <i>matrosas</i> (105)
<i>matroska, matroskė</i> svet. ntk. = prek. <i>jūrinikė</i>	<i>jūrinikė, jūreiviški marškinėliai</i> (JŽ); <i>jūrinikė</i> (TLŽŽ)	<i>jūrinikė</i> (LAJŽ)					<i>jūrinikė</i> (69); <i>jūreiviška palaidinė</i> (17); <i>jūrinukė</i> (25)
<i>pirsas</i> svet. ntk. = jūr. <i>prieplauka</i>	<i>pirsas</i> (3 sudēt. terminai) (JŽPŽ); <i>pirsas</i> (6 sudēt. terminai); <i>prieplauka</i> (14 sudēt. terminų) (TLŽŽ); <i>prieplauka</i> (PakLSA)	<i>pirsas</i> (6 sudēt. terminai); <i>prieplauka</i> (22 sudēt. terminai) (LAJŽ)	<i>pirsas</i> (V.PaulUVL); <i>pirsas</i> ; <i>pirsinė krantinė</i> (V.PaulUTP)	<i>pirsas, prieplauka</i> (A.Dov, A.DovPL)	<i>pirsas</i> (2000-11-16, Nr. X-910); <i>prieplauka</i> (2005-10-03, Nr. 1057)	<i>pirsas</i> (96); <i>prieplauka</i> (41, 62)	<i>pirsas</i> (49; 50; 74); <i>prieplauka</i> (33; 74; 93)
<i>švartfala</i> svet. ntk. = jūr. <i>švartavimo (si) lynas, grandinė</i>	<i>švartfala</i> žr. <i>švartlynis</i> ; <i>švartavimo lynas</i> (TLŽŽ); <i>raištas</i> (PakLSA)	<i>švartfala</i> ; <i>švartlynis</i> žr. <i>švartfala</i> (LAJŽ)	<i>švartavimo lynas</i> (V.PaulUTP)	<i>švartavimosi lynas</i> (V.StonLT, JT, A.Val.); <i>švartfala</i> (A.Dov, A.DovPL)		<i>švartfala</i> (47); <i>švartavimo lynas</i> (83); <i>lynas</i> (57)	<i>švartfala</i> (84; 90; 108)
<i>švartovas</i> svet. ntk. = ↑ <i>švartfala</i>	<i>švartfala</i> žr. <i>švartlynis</i> (TLŽŽ); <i>raištas</i> (PakLSA)	<i>švartovas</i> žr. <i>švartfala</i> (LAJŽ)		<i>švartovai</i> (A.Dov, A.DovPL)			<i>švartavimo virvė</i> (<i>švartovas</i>) (34); <i>švartovas</i> (2; 7; 8; 21; 27; 32; 52; 107); <i>raištis</i> (32)
<i>vachta</i> svet. ntk. = jūr. <i>budėjimas</i>	<i>sargyba, budėjimas, būdinti pamainà, sargybos pamainà</i> (JŽPŽ); <i>budėjimo laikas; budėjimas</i> (14 sudēt. terminų) (TLŽŽ); <i>budėjimai laivė</i> (PakLSA); <i>budėjimas</i> (1 sudēt. terminas) (StJl)	<i>vachta</i> žr. <i>budėjimas</i> ; <i>budėjimas</i> (19 sudēt. terminų); <i>vachtos laikas</i> (LAJŽ)		<i>budėjimas; budėti pamainose</i> (JT)	<i>budėjimai</i> (2000-09-29, Nr. VIII-1897)	<i>vachta</i> (14); <i>budėjimas</i> (62; 84); <i>budėti</i> (62; 98)	<i>pamainos</i> (<i>budėjimai, vachtos</i>); <i>jachtos vachtų žurnalas</i> (34); <i>vachta, budėjimas</i> (45); <i>vachta</i> (5; 28; 54); <i>budėjimo vachtos</i> (<i>budėjimo pamaina</i>) (1); <i>vachtos</i> (<i>pamainos</i>) <i>vyresnysis</i> (5); <i>budėjimas</i> (5); <i>vachta</i> (<i>budėjimas</i>) (5); <i>budėti eigos vachtoje</i> (73); <i>budėti</i>

							<i>vachtoje</i> (25)
<i>vertl</i> <i>iūgas</i> svet. ntk. = jūr. <i>sukūtis</i>	<i>sukūtis</i> (1 sudėt. terminas) (JŽPŽ); <i>sukūtis</i> (3 sudėt. terminai) (TLŽŽ)	<i>sukūtis</i> (7 sudėt. terminai) (LAJŽ)		<i>pentino sukutis, sukutis</i> (A.Val); <i>sukutis, vertliūgas</i> (A.Dov, A.DovPL)			
<i>žegli</i> s svet. ntk. = 1. <i>būrė</i> , 2. <i>stiebas</i>	<i>būrė; stiebas</i> (JŽ; JŽPŽ); <i>būrė</i> (18 sudėt. terminų); <i>stiebas</i> (12 sudėt. terminų) (TLŽŽ); <i>būrė, stiebas</i> (PakLSA); <i>būrė, stiebas</i> (StJ)	<i>būrė</i> (39 sudėt. terminai); <i>stiebas</i> (16 sudėt. terminų) (LAJŽ)		<i>būrė; stiebas</i> (JT, A.Val, A.Dov, A.DovPL)		<i>būrė</i> (15; 43); <i>stiebas</i> (81)	<i>būrė</i> (2, 5; 6; 11; 19; 24; 26; 53; 66; 92; 107); <i>stiebas</i> (1; 3; 18; 19; 24; 45; 76; 92)
<i>farv</i> <i>āteris</i> vngt. – jūr. <i>laivākelis;</i>	<i>farvāteris; laivākelis; laivākelių atitvarai</i> (JŽ); <i>farvāteris</i> (13 sudėt. terminų); <i>farvāterio apšvietimas; farvāterio āptvaras; farvāterio ašis; farvāterio bujā</i> ir kt., <i>laivākelis</i> žr. <i>farvāteris</i> (TLŽŽ); <i>laivākelis</i> (PakLSA); <i>palankūs laivākelis</i> (StJ)	<i>farvāteris</i> (13 sudėt. terminų); <i>farvāterio apšvietimas; laivākelio apšvietimas; farvāterio āptvaras; farvāterio ašis; farvāterio bujā</i> , kt. <i>laivākelis</i> (2 sudėt. terminai); <i>laivākelių aprāšymas</i> (LAJŽ)	<i>farvateriai</i> (V.PaulUVL)	<i>vandenkelis (farvateris)</i> (V.PaulTLPT); <i>laivakelis</i> (JT); <i>farvateris, farvaterio ašis, farvaterio kraštas, farvaterio kryptis</i> (A.Dov, A.DovPL); <i>pagrindinis farvateris, papildomas farvateris</i> (A.DovPL)	<i>plaukio jimo vaga (farva-teris)</i> (64); <i>farvaterio (laivakelio)</i> (65); <i>vandenkelis</i> (1994-01-25, Nr.37)	<i>farvate ris</i> (97); <i>laivakelis</i> (55; 62)	<i>farvateris</i> (4; 19; 24; 33; 51; 75; 93); <i>laivakelis</i> (92); <i>vandens kelias</i> (63)
<i>trap</i> as svet. vngt. – (<i>keleiviu</i>) <i>laipteliai</i>	<i>trāpas</i> žr. <i>kopėčios (laivo); kopėčios</i> (23 sudėt. terminai); <i>laiptėliai</i> (išlipti iš laivo) (TLŽŽ); <i>kopėčios</i> (PakLSA)	<i>trāpas</i> (26 sudėt. terminai); <i>kopėčios</i> (6 sudėt. terminai); <i>aiptėliai</i> (išlipti iš laivo) (LAJŽ)		<i>trapas</i> (JT), <i>trapas, išorinis trapas, nuožulnūs trapas, paradinis trapas, skabtrapas, užbortinis trapas, vertikalusis trapas</i> (A.Val); <i>užbortinis trapas</i> (A.StonLT); <i>trapas</i> (A.Dov, A.DovPL)		<i>trapas</i> (13; 99); <i>štormpapas (virvinės kopėčios)</i> (99); <i>kopėčios</i> (59)	<i>trapas</i> (28; 89); <i>kopėčios</i> (85); <i>tilteliai</i> (33)
<i>kabo</i> <i>tāžas</i> šltn. // <i>pakrānčių</i> <i>laivōba</i>	<i>kabotāžas</i> (2 sudėt. terminai); <i>priekrantinė laivoyba; kabotažinis laivas</i> (JŽPŽ); <i>kabotāžas</i> (2 sudėt. terminai); <i>pakrāntės laivōba</i> (TLŽŽ)	<i>kabotāžas</i> (2 sudėt. terminai); <i>kabotāžininkas; kabotāžinis; pakrānčių laivōba</i> (LAJŽ)		<i>kabotāžas</i> (A.Dov); <i>kabotažas, kabotažinis plaukiojimas</i> (A.DovPL)	<i>jūrų kabotažas</i> (65)	<i>pakrančių laivoyba</i> (47)	
<i>arm</i> <i>adā</i> šltn. // <i>laivū</i> <i>junginys;</i>	<i>armadā, didelės laivōnas</i> (JŽPŽ); <i>armadā</i> (TLŽŽ); <i>laivū junginys</i> (PakLSA)	<i>armadā</i> (LAJŽ)				<i>laivū junginys</i> (36); <i>armada</i> (60)	<i>armada</i> (102); <i>laivū junginys</i> (12)
<i>vate</i>	<i>vaterlinija</i> (2 sudėt. terminai)	<i>vaterlinija</i>	<i>vaterlinijos plotas;</i>	<i>vaterlinijos pilnumo koeficientas</i>		<i>vanden</i>	<i>vaterlinija</i> (2);

<i>rlinija</i> šltn. // jūr. <i>vandénžymė</i>	terminai), <i>vandens linija</i> (JŽPŽ); <i>vaterlinija</i> (26 sudėt. terminai) (TLŽŽ); <i>vandénžyma</i> (PakLSA)	(31 sudėt. terminas); <i>vandénžymė</i> (<i>krovininė</i>) (LAJŽ)	<i>teorinė vaterlinija</i> ; <i>konstrukcinė vaterlinija</i> ; <i>vaterlinijos ordinatė</i> ; <i>vaterlinijos pilnumo</i> <i>koeficientas</i> ; <i>vaterlinijos</i> <i>ilgis</i> (J.ČerLT97, J.ČerLE); <i>vasaros vaterlinija</i> (V.PaulUVL)	(JT, J.ČerLH, V.StonLT); <i>vaterlinija</i> (V.StonLT, J.ČerLH, A.Val, A.Dov, A.DovPL); <i>vaterlinijos</i> <i>plotas</i> (V. StonLT, J.ČerLH); <i>vaterlinijos centro abscisė</i> ; <i>vaterlinijos</i> <i>ploto inercijos momentas</i> (V.StonLT); <i>konstrukcinės vaterlinijos plokštuma</i> ; <i>statinio stovumo vaterlinija</i> ; <i>kintama</i> <i>vaterlinija</i> (JT)		<i>žymė</i> (38), <i>vaterli</i> <i>nija</i> (42)	8; 53)
--	---	---	---	---	--	---	--------

Iš 2 lentelės matyti, kad tiriamosios jūreivystės leksikos norminių ir nenorminių variantų vartoseną rašytiniuose šaltiniuose, kaip ir pateikimas lingvistiniuose šaltiniuose, įvairuoja:

• dalies KP(L1) nenorminių variantų **nuosekliai vartojami lietuviški atitikmenys:**

1) svetimžodis *matròsas* vartosenoje labai retas (nėra nei sudėtinių terminų, nei vedinių), o žodis *jūreivis* paplitęs (rasti 28 sudėtiniai terminai, jis įeina į kitų terminų lizdus, pvz., *jūreivio pãsas*, *jūreivių kajùtė*, jūreivystės terminijoje yra kitų tos pačios šaknies terminų: *jūreivystė*, *jūreiviškasis*);

2) LKŽe duomenimis, iš vokiečių kalbos kilęs *žėglis* žinomas tik pajūrio tarmėse ir dabartinėje vartosenoje nėra aktualus, nes daugelio nežinomas (JTVD nepaminėtas nė karto), o jo lietuviškieji atitikmenys plačiai vartojami ir prigiję: termino *bùrė* lizdą sudaro 39 sudėtiniai terminai, jūreivystės terminų sistemoje yra daug šios šaknies vedinių: *huriúotojas*, *bùrlaivis*, *buriãvimas*, kt.; termino *stiebas* lizdą sudaro 16 sudėtinių terminų, jo vediniai įeina į kitų terminų lizdus, pvz., *stiebìnė antenà*;

3) nors neoficialiojoje vartosenoje, buriuotojų tinklalapiuose, senesniuose leidiniuose pasitaiko svetimžodžiai *baidòkas*, *bakbòrtas*, *bliktis*, dominuoja KP(L1) siūlomi jų atitikmenys *bárža* (apie 30 sudėtinių terminų, yra vedinių, pvz., *baržóvežis*, žodis *bárža* įeina į kitų terminų lizdus: *báržų laivynas*, *báržų krovumas*, *báržos škipėris*), *kairỹsis bòrtas* (įeina į kitų terminų lizdus: *kairiojo bòrto láipsnis*, *kairiojo bòrto variklis*, *kairiojo bòrto briaunà*), *dėnis* (apie 40 sudėtinių terminų, yra vedinių, pvz., *dėninis budėjimas*, įeina į kitų terminų lizdus: *dėnio gėrovė*, *dėnio kajùtė*, *dėnio krovinỹs*, kt.);

4) žodis *vertliūgas* rastas tik A. Dovydeno vadovėliuose (A.Dov, A.DovPL, čia pateikiami abu – ir *vertliūgas*, ir *sukùtis* – kaip skirtingi terminai), o visur kitur pateikiamas *sukùtis* (jo lizdą sudaro 7 sudėtiniai terminai).

Pateikti svetimžodžiai daugiausia seniau jūrininkų vartoti profesionalizmai, žargonai, rašytinėje kalboje nepaplitę. Visų šių neteiktinų svetimybų norminiai atitikmenys plačiai vartojami, todėl jų norminimas problemų nekeltų;

• **kai kurie KP(L1) pateikti svetimžodžiai ir jų lietuviški atitikmenys yra labai reti:** *cãpas* paminėtas tik viename žodyne (StJ), tačiau ir *sánkybio* iš viso nepasitaikė, tik *sánkabas* (PakLSA); lietuviškasis terminas *jūrinikė* irgi nepaplitęs (paminėtas tik 3 žodynuose ir LR krašto apsaugos ministerijos dokumentuose), taip pat yra ir kitokių variantų: *jūreiviški marškinėliai* (JŽ), *jūreiviška palaidinė* (17); *jūrinukė* (25), o žargoninė *matròska(-ė)* minima tik keleto internetinių forumų vartotojų; taip pat nedažnas yra *bòtdekas*, vartosenoje labiau paplitęs *válčių dėnis*, nors ir pastarasis kaip specialusis terminas gana retai šaltiniuose paminėtas. Šios grupės žodžių norminimas taip pat problemų nekeltų, nes retos vartosenos žodžius lengviau pakeisti;

• kai kurie KP(L1) pateikti **lietuviški atitikmenys retai vartojami, o vyrauja svetimžodžiai:**

• nors problemų nekyla dėl šalutinių normos variantų *kabotāžas* šltn. // *pakrānciū laivība; armadā* šltn. // *laivū junginīs* norminimo, nes jie gali būti vartojami laisviau, pasirinktinai pagal kontekstą, ir *kabotāžas* bei *armadā* yra specifiniai, siauros vartosenos, vis dėlto vartosenoje labiau paplitę tarptautiniai žodžiai, o ne lietuviškieji atitikmenys. Žodis *kabotāžas* paplitęs jūreivystės terminų sistemoje ir per sudėtinius terminus (2 sudėtiniai terminai LAJŽ), ir per vedinius (*kabotāžininkas, kabotāžinis* (LAJŽ));

• žodis *būrvilkis(-as)* paminėtas 4 žodynuose ir keliuose buriotojų tinklalapiuose, pateikiant jį skliaustuose, tačiau vyrauja *fālas* (naujesniuose žodynuose pateikiama 12 sudėtinių žodžio *fālas* terminų, taip pat yra vedinių, pvz., *fālinė lentėlė*, plg. žodžio *būrvilkis(-as)* pateikiamas tik 1 sudėtinis terminas naujesniuose ir 2 sudėtiniai terminai senesniuose žodynuose). TLŽŽ *būrvilkis* pateikiamas su nuoroda žr. *fālas*. Kaip matyti iš LKŽe, *būrvilkis* žinomas tik pajūrio tarmėse: *būrvilkis* sm. (1) Plng „virvė, kuria užtraukiamos į stiebą burės“ (LKŽe);

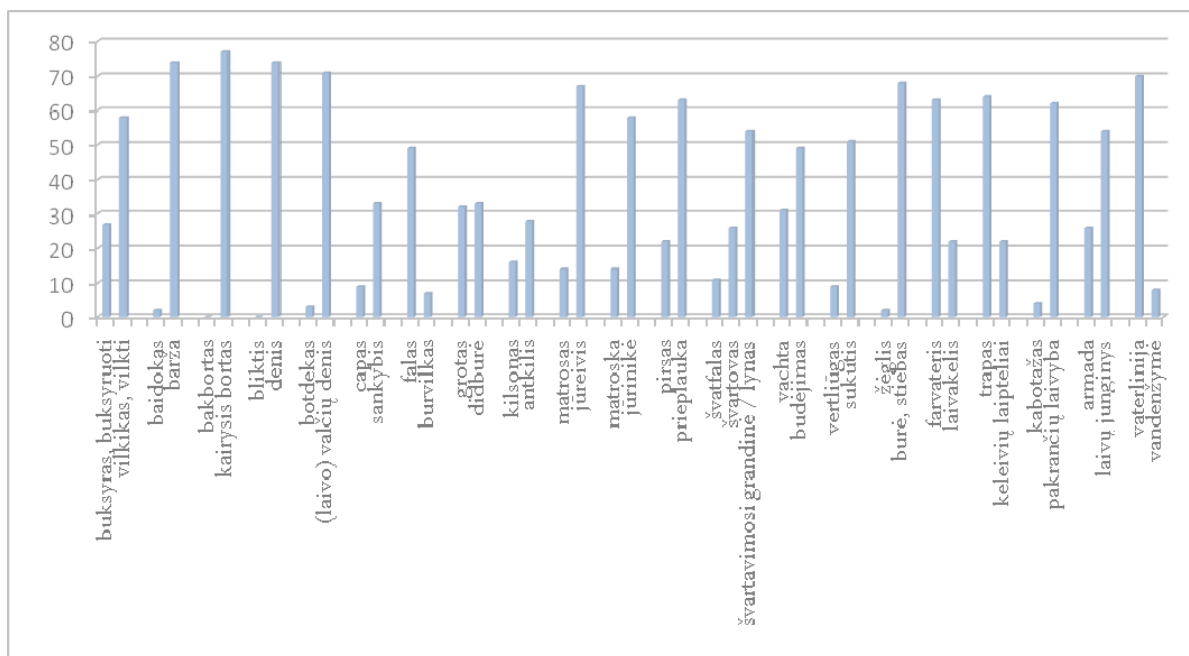
• retas ir lietuviškas terminas *vandénžymė(-a)*, kuris pateiktas tik 3 šaltiniuose ir 1 kartą paminėtas publicistikoje, JŽPŽ pateikiamas sudėtinis terminas *vandėns līnija*, o visur vyrauja *vaterlīnija* (rasta net 31 termino lizdo sudėtinis terminas: pvz., *avārinė vaterlīnija, eigōs vaterlīnija, bangū vaterlīnija, krovīnīnė vaterlīnija*, kt., 30 sudėtinių terminų, įeinančių į kitų terminų lizdus, pvz., *krovōs vaterlīnijos patikrā, vaterlīnijos āpvadas*, kt., plg. žodžio *vandénžymė* nėra nė vieno sudėtinio termino). Nors *vandénžymė* pagal darybos tipą tiktų terminijai: JTVD yra daugiau panašios darybos terminų, pvz., *vandéntalpa, vandéngrauža, vandénskyra, vandéntiekis, vandénoietė, vandénovežė* ir kt., tačiau tai, kad jo nėra nei DLKŽe, nei LKŽe, rodo, jog yra dirbtinai sukurtas, beje, ir nepatogus tarti. Be to, jūreivystės terminijoje yra tam tikra grupė terminų su dėmeniu *vater-*: pvz., *kilvāteris, farvāteris, vaterštāgas, vāterveisas* – tai rodo dėmens *vater-* įsitvirtinimą jūreivystės terminų sistemoje;

• dalies svetimžodžių ir jų atitikmenų **vartosena nenuosekli:** nors *buksyras, buksyrúoti* daug kur keičiami *vilkikū, vilktimī, viľkti*, tačiau pasitaiko naujų leidinių, kuriuose vis dar vartojami *buksyras, buksyrúoti*; lygiai taip pat ir svetimžodis *vachtā* daug kur keičiamas žodžiu *budėjimas*, tačiau pasitaiko naujesniuose žodynuose termino *vachtā* vartosenos atvejų, taip pat jis labai paplitęs buriotojų tinklalapiuose; žodis *didburė* pateiktas 5 žodynuose, tačiau iš paplitimo studijų leidiniuose ir iš žodynuose pateiktų kitų terminų su dėmeniu *grot-* (*grotbrāmselis, grotstengā, grotbramštāgas; grōtstiebis*, kt. (LAJŽ) matyti, kad vyrauja *grōtas*, be to, lietuviškasis atitikmuo įvairuoja: pvz., *didžburė* (StJ), *pagrindinė didburė* (71); vienodai paplitę, pramaišiu vartojami *kilsonas* ir *aňtkilis* (pvz., LAJŽ vyrauja *aňtkilis*, o buriotojų tinklalapiuose vartojamas tik

kilsonas), *pìrsas* ir *prièplauka* (pvz., LAJŽ abu žodžiai pateikiami su skirtingais sudėtiniais terminais: žodžio *pìrsas* lizde – 6 sudėtiniai terminai, žodžio *prièplauka* lizde – 22), *trāpas* ir *keleivių laiptėliai* bei jūreivių dažniau vartojamas žodis *kópėčios* (pvz., LAJŽ žodžio *trāpas* pateikti 26 sudėtiniai terminai, o žodžio *kópėčios* lizde – tik 6, ir abiejų lizdų sudėtiniai terminai skiriasi, žodis *laiptėliai* iš viso sudėtinių terminų neturi); nors *švārtovas* keičiamas *švārtfalu* (kuris irgi neteiktinas), o *švārtfals* – terminu *švartāvimo lūnas*, *grandinè*, nenuosekliai vartojami *švārtfals*, *švārtlynis*, *švartāvimo lūnas*, *raištas* (studijų leidiniuose dažnesnis *švartāvimo lūnas*, buriavimo vadovėliuose ir buriuotojų tinklalapiuose – *švartovas* ir *švārtfals*); taip pat įvairuoja terminų *farvāteris*, *vandėnkelis*, *laivākelis*, *plāukiojimo vagà* vartosena (pvz., LAJŽ pateikiami abu: *farvāteris* – su 13 sudėtinių terminų, *laivākelis* – su 2, *farvāteris* įeina į daugiau nei 20 terminų lizdus: *farvāterio bujà*, *farvāterio āptvaras*, *farvāterio ašis*, kt., *laivākelis* – tik į 6 terminų lizdus, vadovėliuose, teisės aktuose pasitaiko ir kitų lietuviškų atitikmenų: *vandėnkelis*, *plāukiojimo vagà*).

Jūreivystės specialybių studentų apklausa didžiąja dalimi patvirtina duomenis, gautus tiriant rašytinės kalbos šaltinius, kai kurių žodžių vartosena skiriasi (žr. 1 diagramą).

1 diagrama. Studentų jūreivystės norminės ir nenorminės leksikos vartosena

Iš 1 diagramos matyti, kad studentams nepriimtini vartoti arba **nevartojami svetimžodžiai** *baidōkas*, *bakbortas*, *bliktis*, *žėglis*, visus juos jie aiškino kaip negirdėtus, nežinomus žodžius. Jų norminiai atitikmenys visų vartojami.

Nėra paplitę, bet vis dėlto **vartojami svetimžodžiai** *cāpas*, *mātrošas*, *mātroška*, *vertliūgas*, *kabotāžas*. Dažniausiai iš poros *cāpas* / *sānkybis* studentai nė vieno nežinojo, rašė, kad nė vienas

negirdėtas, tačiau dalis jų vis tiek žymėjo lietuvišką žodį *sánkybis* kaip vartotiną, argumentuodami, kad jis suprantamesnis, literatūrinis, lietuviškas, o žodį *cāpas* pasirinko 9 studentai, nes, jų aiškinimu, tai įprastas tarptautinis žodis. Svetimžodį *matròsas* pažymėjo net 14 studentų, jiems jis priimtinas kaip tarptautinis žodis, vartojamas užsienyje, jūreivių kalboje. O pasirinkusieji žodį *jūrė̃vois* pabrėžė jo lietuviškumą, minėjo, kad *matròsas* vartojamas tik draugiškame pokalbyje, yra žargonybė, panašus į žodį *matracas*. Žodį *matròska* taip pat pasirinko 14 studentų, keletas iš jų paminėjo, jog *jūrinikė* jiems asocijuojasi su žodžiu *jūrininkė*, dalis šalia pažymėto žodžio *matròska* parašė kitą vartojamą žargono kalbos žodį *tielniažka(-ė)*. Vis dėlto didžioji dalis rinkosi žodį *jūrinikė*, minėdami, kad jis lietuviškas, nors jiems negirdėtas. Lygiai taip pat *vertliūgas* ir *sukùtis* beveik visų paminėti kaip negirdėti, tačiau pasirinktas *sukùtis* kaip lietuviškas, suprantamesnis. Pasirinkusiems žodį *vertliūgas* (9) jis atrodo jūrinis tarptautinis. Žodį *kabotāžas* pasirinko tik 4, o jų lietuviškasis atitikmuo *pakrānčių laivýba* atrodo suprantamesnis.

Vienodai arba panašiai vartojami šių porų svetimžodžiai ir jų norminiai atitikmenys: *buksýras, buksyrúoti / vilkikas, vilktis, vilkti, gròtas / didburė, kílsonas / ańtkilis, pìrsas / príeplauka, vachtà / budėjimas, armadà / laivų junginýs, švártfalas / švártovas / švartāvimo grandinė / lýnas.*

Žodžius *buksýras, buksyrúoti* pasirinko 27 studentai, nes taip pat yra rusišškai, įprasta, dažniau girdima tarp jūreivių, *vilkikas* asocijuojasi su sunkiasvore mašina, o ne laivu. Vienas paminėjo, kad uoste jie vilkikais vadina mašinas, o buksyrais – laivus. Žodžiai *vilkikas, vilkti* priimtini 58 studentams, nes lietuviški, aiškesni, suprantami, dažniau vartojami, taisyklingesni. Dalis studentų paminėjo, kad abu variantai girdėti ir įprasti. Vienas paminėjo, kad *vilkikas* suprantamas kaip atliekantis vilkimo darbus, o *buksýras* vartojamas, kai kalbama apie vilkimo lyną. Šalia žodžio *vilkikas* pateikto žodžio *vilktis* nė vienas nepažymėjo kaip vartojamo.

Panašiai studentai pasirinko žodžius *gròtas* (32) ir *didburė* (33) ir nedidelė dalis paminėjo, kad nėra girdėję nė vieno. Pasirinkusieji žodį *gròtas* motyvavo, kad jis įprastas, tarptautinis, dažniau girdėtas, taip yra išmokę, jis – patogesnis. Žodis *didburė* – lietuviškas, lengviau suprantamas jauniems jūrininkams. Vienas paminėjo, kad geriau vartotų *didžioji būrė*, vienam – *gròtas* asocijuojasi su žodžiu *grotos*.

Nors didžioji dalis studentų minėjo, kad nežino nei žodžio *kílsonas*, nei *ańtkilis*, ir nesirinko nė vieno, o kurie pabraukė vartojamą žodį, daugiau (28) rinkosi lietuvišką, nes suprantamesnis. Pasirinkusieji žodį *kílsonas* (16) motyvavo, kad jis tarptautinis. Dėl tų pačių priežasčių rinkosi ir žodžius *armadà* (26) bei *laivų junginýs* (54), *pìrsas* (22) ir *príeplauka* (63), tik kai kurie minėjo, jog *pìrsas* patogesnis tarti, taip pat dalis studentų pabrėžė, kad *pìrsas* ir *príeplauka* abu vartojami.

Studentų nuomone, *vachtà* (31) dažniau girdėtas, įprastas jūrinis terminas, paplitęs tarp jūrininkų, o *budėjimas* (49) vartojamas šnekamojoje kalboje, literatūrinis, lietuviškas, suprantamesnis. Iš žodžių grupės *švartfalias* / *švartovas* / *švartavimo grandinė* / *lėnas* labiausiai paplitęs *švartavimo grandinė* / *lėnas*, nes suprantamas, lietuviškas, bet tie, kurie pasirinko *švartfalą* ir *švartovą*, minėjo, kad geriau trumpas žodis ir jūroje nepatogu vartoti terminus iš dviejų žodžių.

Lietuviškus atitikmenis vartoja mažiau arba beveik nevartoja iš šių žodžių porų: *fālas* (49) / *būrvilkas* (7), *favāteris* (63) / *laivākelis* (22), *trāpas* (64) / *keleivų laiptėliai* (22), *vaterlīnija* (70) / *vandėnžymė* (8). Pagrindiniai argumentai buvo, kad svetimžodžiai yra tarptautiniai žodžiai, jūriniai terminai, dažniau jūrininkų vartojami, labiau žinomi, taip pat vartojami paskaitose ir mokslinėje literatūroje bei vadovėliuose. Pasitaikė ir savotiškų reikšmių neatitikimų aiškinimų: pvz., *laivākelis* netinka, „nes laivas plaukia, o ne juda keliu“, „*vandėnžymė* žymi vandenį, todėl geriau *vaterlīnija*“. Kai kurie minėjo, kad lietuviško atitikmens nesirinko, nes jis nežinomas, negirdėtas, pvz., *būrvilkas* asocijuojasi su *vilku* ar kokia pavarde, arba dėl to, kad tarptautinis yra lengviau tariamas, trumpesnis, patogesnis, pvz., *trāpas*.

Ištyrus analizuojamųjų žodžių norminių ir nenorminių variantų paplitimą rašytinėje ir sakytinėje kalboje anksčiau minėtais vartosenos aspektais, matyti, jog esama norminimo problemų: dalis svetimžodžių yra įsitvirtinę terminų sistemoje kaip sudėtiniai terminai, kitų terminų lizdų terminai, taip pat yra svetimžodžių, kurie yra įsitvirtinę lietuvių kalbos tarptautinių žodžių posistemyje, kai kurie siūlomi lietuviškieji atitikmenys nepatogios darybos, svetimžodžiai keičiami mažai žinomais, neįprastais, nepatogiais tarti tarminiais žodžiais. Ištyrus vartotojų nuomonę, paaiškėjo, kad daugeliu atvejų jie renkasi lietuvišką atitikmenį kaip suprantamesnį, teikia pirmenybę savo kalbai, tačiau sunkiai prigyja norminiai atitikmenys, jei jie yra nežinomi, neįprasti, taip pat jei sinoniminiai svetimžodžiai yra įprastiniai, tradiciškai ir plačiai vartojami specialistų, pateikiami dėstytojų per paskaitas arba moksliniuose ir studijų leidiniuose. Iš kai kurių studentų reikšmių aiškinimų matyti, kad kartais lietuviškas atitikmuo nesirenkamas dėl reikšmių skirtumo.

Jūreivystės svetimžodžių ir jų norminių atitikmenų semantikos atitiktis

Normintojų siūlomi lietuviški variantai ne visai atitinka svetimės kilmės žodžių semantiką, turi papildomų reikšmės atspalvių, kurie terminologijoje yra vengtini. „Nors terminas nemaža dalimi yra susitarimo dalykas, tačiau lietuviškasis atitikmuo gali turėti papildomų reikšmių ir tuo trukdyti suprasti pavadinamą daiktą ar veiksmą“ (Drukteinis 2005, 72). Iš tiriamųjų jūreivystės svetimžodžių ir jų atitikmenų reikšmių skirtumų nepastebėta tarp terminų: *baidōkas* ir *bārža*, *bakbōrtas* ir *kairỹsis bōrtas*, *bliktis* ir *dėnis*, *bōtdekas* ir *vālcĩų dėnis*, *cāpas* ir *sānkybis*, *kilsonas* ir *añtkilis*, *matrōsas* ir *jūreĩvis*, *matrōska(-ė)* ir *jūrinikė*, *žėglis* – 1. *būrė*, 2. *stėbas*, *kabotāžas* ir

pakránčių laivóba; armadà ir laivų junginỹs. Kiti KP(L1) pateikti jūreivystės svetimžodžiai ir jų atitikmenys turi reikšmių skirtumų:

- *buksýras* „1. laivas ar kt. mašina kam vilkti, vilkikas. 2. laivo, automobilio, traktoriaus traukimo lynas arba strypas, vilktis“ (DLKŽe), keičiamas lietuviškais *vilkikas* „traktorius, kita mašina ar laivas kam vilkti“ ir *vilktis* „traukiamasis lynas ar strypas“, kurių reikšmės atitinka. Tačiau veiksmažodis *vilkti* „3. pririšus tempti, buksyruoti“ (DLKŽe); *buksyrúoti* „traukti, vilkti buksyru“ (DLKŽe) skiriasi nuo jūrininkų vartojamo *buksyrúoti* „vilkti, traukti, stumti“ (A.DovPL), kuris vartojamas ir reikšme „stumti“. Jūreivystės terminijoje yra terminas *vilkikas-stūmikas* (JTVD), kuris apima ir „stūmimo“ reikšmę, tačiau jūrininkų kalboje apibendrintai ir vieni, ir kiti laivai vadinami *buksýrais* arba *vilkikais*.

- *príeplauka* „laivų priplaukimo, sustojimo vieta; toje vietoje įrengtas pastatas ar laivas keleiviams aptarnauti“ (DLKŽe), „įrengta kranto vieta, skirta laivams švartuotis“ (A.Dov) apibrėžtimi skiriasi nuo termino *pírsas* „uosto statinys laivams iš abiejų pusių priplaukti ir švartuotis“ (LAJŽ, TB), „uosto statinys laivams iš dviejų pusių priplaukti ir švartuotis, vienu galu sujungtas su krantu“ (A.Dov), „į jūrą išsikišusi uosto prieplauka“ (DLKŽe). Iš pateiktų reikšmių matyti, kad *príeplauka* yra bendresnis terminas, o *pírsas* – viena iš prieplaukos rūšių;

- veiksmažodinis abstraktas *budėjimas*, kuris parastai suprantamas veiksmo pavadinimo reikšme, jūreivystės studijų leidiniuose apibrėžiamas kaip „speciali laivo įgulos veikla, užtikrinanti reikiamą saugios laivo eksploatacijos lygį laivui stovint“ (A.Val), „tam tikra laivo įgulos veikla, užtikrinanti reikiamą laivo naudojimo saugumo lygį laivui stovint“ (JT). Iš vartosenos matyti, kad žodis *vachtà* nusako veiklą ne tik laivui stovint, bet ir plaukiant, be to, be veiksmo pavadinimo reikšmės, vartojamas ir kitomis reikšmėmis: 1) „budėjimo pamaina“: pvz., iki *vidurnakčio mūsų vachta ilsisi, o tuomet į budėjimą* (45); *Naktį mūsų vachta bures keičia varikliu* (45); 2) „budėjimo laikas“: *Vachta – jūreivių pamainos budėjimo laive laikas* (111); *gyvenimo ritmą visiškai pradeda reguliuoti vachtos – 6 valandos budėjimo, 6 – poilsio* (45). Įdomu tai, kad svetimžodis *vachtà* vartojamas su veiksmažodžiu *budėti*: pvz., *Jūreivis (eilinės sudėties įgulos narys) budi eigos vachtoje* (72); *su kuriomis budėsite vachtoje perplaukimo metu* (25). Gali būti, kad taip reiškiamą budėjimo vieta;

- *gròtas* „apatinė ir didžiausia grotstiebio burė“ (LAJŽ), „didžioji, apatinė burė“ (DLKŽe) vartotojų apibrėžiama ne tik kaip didžiausia, bet ir kaip „pagrindinė burė, keliamą ant grotstiebio“ (A.Dov), „pagrindinė šiuolaikinių jachtų burė“ (10); o atitikmuo *didburė* „didžioji apatinė burė“ (DLKŽe) pavadintas pagal didumo reikšmę. Vartosenoje matyti, kad yra nemažai atvejų, kai akcentuojamas ne didumas, o burės kaip pagrindinės funkcija: pvz., *Nustatyta poroje su pagrindine bure (didbure)* (31); *Likusi ant denio komanda padėjo leisti grotą (pagrindinę burę)* (43); *Juk ji nėra*

didžiausia. Ir netgi senesnės konstrukcijos jachtose už ją didesnė buvo genuja, naudojama vietoje dabar įprasto stakselio. Ir šiais laikais genakeriai ir spinakeriai akivaizdžiai lenkia tąją „didburę“. O va angliškai „main sail“ – pagrindinė burė skamba tiksliau (17);

- semantiniu atžvilgiu *vandénžymė* leidžia įvairias reikšmių interpretacijas, o *vaterlinija* yra tikslesnis terminas. Terminas *vandénžymė* gali reikšti bet kurią vietą, kur žymimas vandens lygis, o *vaterlinija* „laivo korpuso ir vandens paviršiaus susikirtimo linija; linija išilgai laivo borto“ (LAJŽ); „linija išilgai laivo borto, rodanti didžiausią pakrauto laivo grimzlę“ (TŽŽ); „1) linija išilgai laivo borto, rodanti maksimalią gramzdą“, 2) laivo korpuso ir vandens lygio plokštumos susikirtimo linija“ (A.Dov) susijusi ne tik vandens lygio žymėjimu, bet ir su laivo korpuso vieta – ant korpuso dažais nudažyta linija, rodančia maksimalią galimą laivo gramzdą;

- termino (*keleivių*) *laiptėliai* reikšmė yra siauresnė, nes *trāpas* „lipynė, skirta žmonėms įlipti ir išlipti iš jachtos“ (A.Dov), „laivo laiptai arba kopėčios“ (LAJŽ); „tai laivo laiptai arba kopėčios, skirtos įlipti, išlipti, pereiti laive iš vienu patalpų į kitas“ (JT) gali būti ne tik laiptelių formos, bet ir kopėčių, tiltelio.

- buriavimo terminas *fālas* „laivo lynas, virvė burėms, skersiniams, vėliavoms, signaliniams ženklams pakelti ir nuleisti“ (TŽŽ) yra šiek tiek platesnės semantikos nei siūlomas *būrvilkas* „virvė, kuria užtraukiamos į stiebą burės“ (LKŽe), tačiau pastarasis nėra vartosenoje paplitęs greičiausiai dėl to, kad, kaip minėta anksčiau, yra neįprastas, mažai girdėtas ir kelia įvairių asociacijų. Nors žodis *fālas* irgi yra dviprasmiškas ir pradedantiesiems buriuotojams visada kelia juoką, tačiau iš vartosenos matyti, kad labiau paplitęs, galbūt todėl, kad ir lengviau tariamas.

Kiti terminai ne taip ryškiai skiriasi reikšmėmis, tačiau jūreivystės leidiniuose yra skirtingai apibrėžiami, pateikti tuose pačiuose sąrašuose kaip skirtingi terminai, todėl galima teigti, kad jų reikšmės iš dalies skiriasi:

- nors KP(L1) *švārtfalq* ir *švārtovq* siūloma keisti *švartāvimo(si) lynù, grandinè*, buriuotojai linkę juos išskirti kaip du atskirus terminus: *švārtfālas* „lynas arba grandinė, skirta laivui priišti prie prieplaukos arba kito laivo“ (A.Dov), *švārtovai* „laivavirvės, skirtos jachtai prie kranto priišti“. Jūrinėje laivyboje *švārtovas* vartojamas *švartāvimo(si) lyno* reikšme;

- A. Dovydeno vadovėliuose (A.Dov, A.DovLP) *vertliūgas* ir *sukūtis* pateikiami viename sąrašė kaip du skirtingų reikšmių terminai: *sukūtis* „įtaisas dviem objektams sukabinti (virvėms, trosams, blokui ir falšbortui) ir leidžiantis jiems sukintis nepriklausomai vienas nuo kito“, o *vertliūgas* „dvi tvirtinimo detalės (du šekeliai, du blokai, du karabinai, karabinas su bloku), besisukiojančios apie bendrą ašį ir neleidžiančios persiduoti vienos įrangos susukimo momentams kitai įrangai“;

- nors pagal apibrėžimą *laivākelis* „paženklintas saugus vandens kelias laivams“ (DLKŽe) ir *farvāteris* „paženklintas saugus kelias laivams“ (TŽŽ); „vandens kelias, tinkantis plaukti tam tikros grimzlės laivams ir pažymėtas navigacijos ženklais arba nurodytas locmano žemėlapiuose“ (A.DovLP), „riboto pločio ir gylio tikslinis laivakelis, susijęs su plaukiojimo galimybėmis“ (LAJŽ) abu terminai reikšmėmis sutampa, žodis *laivākelis* vartotojų gali būti suprantamas ir bendresne reikšme, tiesiog kaip „laivo kelias“.

Išvados

Apžvelgus analizuojamosios leksikos vartoseną, taip pat ištyrus vartotojų nuomonę, galima pateikti tokius apibendrinimus:

- KP(L1) siūlomi analizuojamų svetimžodžių lietuvių kalbos pakaitai kalbos vartotojų yra priimami ir vartojami, kai keičiamas svetimžodis yra akivaizdžiai atpažįstamas skolinys, jis paplitęs gana siauroje vartojimo srityje arba yra sakininės kalbos žargonybė ir kai jis keičiamas bendrinėje kalboje ir specialybės tekstuose įsigalėjusiais lietuviškais žodžiais: *baidōkas* svet. ntk. = *bārža*; *bakbōrtas* svet. ntk. = jūr. *kairỹsis bōrtas*; *bliktis* svet. ntk. = jūr. *dēnis*; *bōtdekas* svet. ntk. = jūr. (*laivo*) *vālcīų dēnis*; *cāpas* svet. ntk. = jūr. *sānkybis*; *matrōsas* svet. ntk. = jūr. *jūrēivis*; *žēglis* svet. ntk. = 1. *būrė*, 2. *stiebas*; *matrōska*, *vertliūgas* svet. ntk. = jūr. *sukūtis*.

- Vartotojams problemų nekelia ne itin griežtai vertinamų kalbos faktų vartoseną, nes pagal kontekstą jie gali pasirinkti vieną kurį variantą: *kabotāžas* šltn. // *pakrāncīų laivōba*; *armadā* šltn. // *laivū junginỹs*. Nors lietuviški atitikmenys suprantamesni, kartais renkamosi tarptautinį dėl trumpumo.

- Svetimžodžiai, kurie gali būti laikomi tarptautiniais žodžiais arba kurie nevienodai normos požiūriu vertinami įvairių sričių terminijoje, neturėtų būti taip griežtai vertinami, o galėtų būti bent jau šalutiniai normos variantai ar sinonimiški lietuviškiems: *farvāteris* vngt. – jūr. *laivākelis*, *pīrsas* svet. ntk. = jūr. *prīeplauka*, *vaterlinija* šltn. // jūr. *vandēnžymė*. Tų svetimžodžių, kurių lietuviški atitikmenys nesunkiai prigija vartosenoje, turėtų būti suvienodintas vertinimas norminiuose ir lingvistiniuose šaltiniuose: *kīlsonas* svet. ntk. = jūr. *aītkilis*; *buksȳras* svet. ntk. = *vilkikas*, *vilkītis*, *buksȳruoti* svet. ntk. = *vilkti*, *švārtfālas* svet. ntk. = jūr. / *švartāvimo grandinė* / *līnas*; *švārtovas* svet. ntk. = ↑ *švārtfālas*.

- Vartotojai nepriima siūlomų lietuvių kalbos pakaitų, jei jie turi papildomų stilistinių atspalvių, yra tarmybės ar dirbtinai sukurti žodžiai, taip pat tų, kurie ne visai atitinka keičiamojo svetimžodžio semantiką: *vaterlinija* šltn. // jūr. *vandēnžymė*, *matrōskė* svet. ntk. = prek. *jūrinikė*, *fālas* svet. ntk. = jūr. *būrvilkas*; *grōtas* svet. ntk. = jūr. *dīdburė*; *vachtā* svet. ntk. = jūr. *budėjimas*, *pīrsas* svet. ntk. = jūr. *prīeplauka*, *trāpas* svet. vngt. – (*keleivīų*) *laīpteliai*.

• Tam, kad siūlomas seniai įsitvirtinusio svetimės kilmės termino lietuviškas pakaitas prigytų, jis turi ne tik atitikti kalbos grynumo kriterijų, bet ir būti patogesnis tarti, trumpas, neturėti papildomų reikšmių, tiksliai nusakyti apibrėžiamą sąvoką, atitikti terminų sistemiškumo principą.

• Vartotojai teikia pirmenybę savo kalbai ir noriai renkasi lietuvišką svetimžodžio atitikmenį, kai jis yra suprantamesnis, aiškesnis, neturi stilistinių atspalvių ir reikšmės skirtumų. Didelę įtaką vartotojų pasirinkimui turi mokslinės literatūros, vadovėlių kalba, todėl ypač svarbu kurti savą lietuvišką terminiją.

Šaltiniai

- A.Dov – Dovydenas, A. *Buriavimas*. Diemedžio leidykla, 2010.
- A.DovPL – Dovydenas, A. *Pramoginiai laivai*. Vilnius: Verslo žinios, 2008.
- A. Man – Maniachin, A. *Pramoninės žvejybos priemonių sandara ir eksploatacija*. 2007.
- A.Val – Valiukėnas, A. J. *Laivo valdymas ir eksploatacija*. 2007.
- DLKŽe – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006; internetinė versija, 2011. – <http://dz.lki.lt>.
- JTVĐ – *Jūreivystės terminų vartosenos duomenynas*: <http://is.ku.lt/zodynas/>.
- J.ČerLE – Čerka, J. *Laivo eigumas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005.
- J.ČerLH – Čerka, J. *Laivo hidroaeromechanika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
- J.ČerLT97 – Čerka, J. *Laivo teorija. Praktinis laivo jūrinių savybių nustatymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1997.
- KPS – Kaulakienė, A., Petrėtienė, A., Rutkienė, A., Žukienė, R. *Kalbininkų patarimai studentams: teorija ir praktika*. Vilnius: Technika, 2007.
- JT – Paulauskas, V., Banaitis, J., Barzdžiukas, R., Jonkus, M., Kaulitzky, A., Lukauskas, V., Maksimavičius, R., Maniachin, A., Paulauskas, D., Paulauskienė, A., Plačienė, B. *Jūrininkystės technologija*, I-II. Klaipėda: UAB „Klaipėdos banga“, 2008.
- JŽ – Velička, A. *Jūreivystės žodynas*. Klaipėda, 1991.
- JŽPŽ – Velička, A. *Jūreivystės, žvejybos ir politechnikos terminų žodynas*. Klaipėda, 1992.
- KP(L1) – *Kalbos patarimai*. Kn. IV: Leksika: skolinių vartojimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
- LAJŽ – Banaitis, J. *Lietuvių-anglų kalbų jūrinis žodynas*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2008.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005; internetinė versija – www.lkz.lt.
- PakLSA – Pakalniškis, V. *Laivybos sąvokų aiškinimas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005.
- StJl – Stundžia, B. *Jūriniai įvardai*. Torontas, 1996.
- V.PaulUT – Paulauskas, V. *Uosto technologija*. Klaipėda. 2001
- V.PaulUTP – Paulauskas, V. *Uosto terminalų planavimas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2004.
- V.PaulUVL – Paulauskas, V. *Uostų valdymas ir logistika*. Klaipėda, 1998.
- V.PaulTLPT – Paulauskas, V. *Tarptautinės laivų plaukiojimo taisyklės*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.

V.StonLT – Stonkus, V. *Laivo teorija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.

TB – Lietuvos Respublikos terminų bankas, <http://www.vlkk.lt/lit/terminai>.

TLŽŽ – Banaitis, J. *Jūrų technikos laivybos, žvejybos lietuvių–rusų–anglų kalbų žodynas*. Klaipėda, 1994.

TŽŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas*, sud. Aldona Bendorienė, Virginija Bogušienė ir kt., Vilnius: Alma littera, 2003.

Interneto šaltiniai:

1. <http://1000odiseja.lt/index.php/pageid/584/articlepage/15/articleid/129> [žr. 2012-02-18].
2. <http://1000odiseja.lt/index.php/pageid/586/articlepage/0/articleid/169> [žr. 2012-02-18].
3. <http://1000odiseja.lt/index.php/pageid/869> [žr. 2012-02-18].
4. <http://arbusis.lt/archives/tag/farvateris> [žr. 2012-02-18].
5. <http://arbusis.lt/archives/tag/grinder> [žr. 2012-02-18].
6. <http://arbusis.lt/archives/tag/juriniai-terminai> [žr. 2012-02-18].
7. <http://arbusis.lt/archives/tag/svartavimasis> [žr. 2012-02-18].
8. http://arturas.sailing.lt/Zodynelis/Zodynelis_lietuviskai_020409.htm [žr. 2012-02-18].
9. <http://buriavimomokykla.sailing.lt/> [žr. 2012-02-18].
10. <http://dictionary.sensagent.com/bur%C4%97/lt-lt/> [žr. 2012-02-15].
11. <http://jurosliga.blogspot.com/2006/03/dvi-burs.html> [žr. 2012-02-18].
12. http://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_struktura/karines_juru_pajegos.html [žr. 2012-02-18].
13. <http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/miestas/burlaivis-nuleido-trapa-klaipedieciams-463552> [žr. 2012-12-20].
14. <http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/priedai/jura/vel-spindes-sventiniai-ziburiai-126938> [žr. 2012-02-20].
15. <http://klaipeda.diena.lt/naujienos/miestas/burlaivis-meridianas-bures-kels-i-sausuma-429470> [žr. 2012-12-20].
16. http://klaipeda.diena.lt/naujienos/miestas/-vakaru-baltijos-laivu-statykla-pristate-antraji-ekologiska-buksyra-434528?utm_source=feed_reader&utm_medium=rss&utm_campaign=rss_feed [žr. 2012-12-20].
17. <http://nauticalis.livejournal.com/20836.html> [žr. 2012-02-15].
18. <http://nauticalis.livejournal.com/34459.html?thread=134043> [žr. 2012-02-15].
19. <http://nauticalis.livejournal.com/4751.html> [žr. 2012-02-15].
20. <http://nauticalis.wordpress.com/2010/12/13/robin-hood-desantines-barzos/> [žr. 2012-02-15].
21. <http://nauticalis.wordpress.com/2011/01/24/apie-savokas-ir-ivardus/> [žr. 2012-02-15].
22. <http://old.skautai.lt/juru/pages.php?id=250> [žr. 2012-02-15].
23. <http://ostmarina.adlink.lt/uncategorized/jachtos-nuleidimas/> [žr. 2012-02-15].
24. <http://sailboatscorpio.travellerspoint.com/11/> [žr. 2012-02-15].
25. <http://skipper.lt/2011/05/25/ka-krautis-kruiza-4/> [žr. 2012-02-15].
26. <http://skipper.lt/2009/06/14/laives-igulos-pareigos-%E2%80%9Camerica%E2%80%9Ctaures-varzybose/> [žr. 2012-02-15].
27. <http://skipper.lt/2011/07/04/dodekanesas-2011-ataskaita-2/> [žr. 2012-02-15].
28. <http://skipper.lt/2012/02/07/didzkiu-sugrizimas/> [žr. 2012-02-15].
29. <http://skipper.lt/2012/03/19/bufortas-ir-halzas/> [žr. 2012-02-15].
30. <http://skipper.lt/zodynas/d/> [žr. 2012-02-15].
31. <http://skipper.lt/zodynas/p/> [žr. 2012-02-15].
32. <http://skipper.lt/zodynas/r/> [žr. 2012-02-15].

33. <http://skvalas.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=78&cntnt01returnid=56> [žr. 2012-02-15].
34. <http://skvalas.lt/uploads/Dokumentai/Trumas%20buriuotojo%20vadovas%20su%20iliustracijom.pdf> [žr. 2012-02-15].
35. <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/klaipeda-apgaubs-jurine-dvasia-56-99226> [žr. 2012-02-20].
36. <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuvos-vandenyse-vyks-baltijos-saliu-kariniu-laivu-junginio-pratybos-56-242133> [žr. 2012-12-18].
37. <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/drama-kursiu-mariose-nuo-gintaro-ilankos-i-marias-vejas-nesa-valti-su-zmogumi-59-228762> [žr. 2012-12-18].
38. <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/italijoje-per-puga-keltui-isirezus-i-uolas-igsawbeta-260-zmoniu-57-194015> [žr. 2012-02-20].
39. <http://www.15min.lt/naujiena/pinigai/finansai/klaipedos-uoste-pastatyta-nauja-barza-662-227290> [žr. 2012-12-18].
40. <http://www.15min.lt/naujiena/laisvalaikis/zukle/meskerioju-reisai-i-jura-uzsitesusi-generaline-repeticija-144-260157> [žr. 2012-12-20].
41. <http://www.15min.lt/gallery/show/prieplauka-prie-baltojo-tilto-ruosiasi-naujam-gyvenimui-26825> [žr. 2012-12-20].
42. <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/gitanas-nausda-2010-metu-bvp-ties-vaterlinija-500-95330> [žr. 2012-02-20].
43. <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/tukstantmecio-odiseja/jachta-ambersail-plauke-nevaldoma-147-11524> [žr. 2012-02-23].
44. <http://www.alfa.lt/straipsnis/179219> [žr. 2012-02-20].
45. <http://www.ambersail1000.lt/data/files/Ambersail%20Karibai%20ispudziai.pdf> [žr. 2012-02-15].
46. <http://www.baidares.lt/taimen.html> [žr. 2012-02-20].
47. <http://www.balsas.lt/naujiena/213439/pamaryje-atgims-laivyba> [žr. 2012-02-20].
48. [http://www.banga.lt/lt/2forum.showPosts/518512.441.3.12808728-=\(928093166?PHPSESSID=4b7eaed8896d0c9444cbe11e1625ca03](http://www.banga.lt/lt/2forum.showPosts/518512.441.3.12808728-=(928093166?PHPSESSID=4b7eaed8896d0c9444cbe11e1625ca03) [žr. 2012-02-20].
49. <http://www.bega.lt/index.php?1350579215> [žr. 2012-12-18].
50. <http://www.bega.lt/index.php?2545668719> [žr. 2012-12-18].
51. http://www.buriavimomokykla.sailing.lt/2005_konkursas/Kelione%20i%20Norvegijos%20fiordus%20Internetui.pdf [žr. 2012-02-15].
52. http://www.buriavimomokykla.sailing.lt/Zodynemis_terminai_lietuviskai.htm [žr. 2012-02-20].
53. <http://www.buriuok.net/index.php/parduodu-jachta/blog> [žr. 2012-02-20].
54. <http://www.buriuok.net/index.php/skaitykla/j-ros-liga> [žr. 2012-02-20].
55. <http://www.delfi.lt/fotogalerijos/laivakelis-liko-be-zenklu.d?id=10464> [žr. 2012-12-18].
56. <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/laiva-vilkika-prazude-magdalena.d?id=16654419> [žr. 2012-02-20].
57. <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/maskvos-upeje-kateriui-susidurus-su-barza-zuvo-devyni-zmones.d?id=48131869> [žr. 2012-02-20].
58. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/jureivis-nezinau-kodel-dauguma-laiko-mus-paleistuviais.d?id=60123965> [žr. 2012-12-18].
59. <http://www.delfi.lt/news/daily/world/costa-concordia-kapitonas-nepakluso-raginimams-sugrizti-i-laiva.d?id=54313881> [žr. 2012-02-20].

60. <http://www.delfi.lt/news/daily/world/kinijos-prezidentas-salies-karinis-laivynas-turi-is-anksto-ruostis-karui.d?id=52626681> [žr. 2012-02-20].
61. <http://www.diena.lt/dienrastis/lietuva/ikaitu-drama-paslaptinga-232274> [žr. 2012-02-20].
62. <http://www.diena.lt/dienrastis/miestas/laivyba-ples-bet-upes-negilins-390853> [žr. 2012-02-20].
63. <http://www.druskininkumuziejus.lt/diic/amzininkai-apie-druskininkus/steponas-kolupaila-1892-1964/?page=3> [žr. 2012-02-18].
64. <http://www.infolex.lt/ta/104078:str.24> [žr. 2012-02-20].
65. <http://www.istatymas.lt/istatymai/valstybes-sienos-ir-jos-apsaugos-istatymas.htm> [žr. 2012-02-20].
66. <http://www.jachtos.lt/> [žr. 2012-03-02].
67. http://www.jachtosnuoma.lt/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=5&Itemid=6 [žr. 2012-02-20].
68. http://www.jachtosnuoma.lt/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=8 [žr. 2012-02-20].
69. http://www.kam.lt/lt/naujienos_874/archyvas_930/ziniu_archyvas_2004_metai/ziniu_archyvas_2004_-_06/vetra_apsilanke_britu_karaliskojo_juru_laivyno_namuose.html?pbck=30 [žr. 2012-02-20].
70. <http://www.klasco.lt/lt/vilkikai> [žr. 2012-02-20].
71. http://www.laisvojiura.lt/main.php?open=4&full=true&article_id=3 [žr. 2012-02-20].
72. <http://www.laivininkumokykla.lt/Mokykla.html> [žr. 2012-02-20].
73. http://www.laivininkumokykla.lt/specialybes_jureivis.html [žr. 2012-02-15].
74. <http://www.lbs.lt/> [žr. 2012-02-18].
75. <http://www.lbs.lt/index.php/lt/klaipda> [žr. 2012-02-18].
76. <http://www.lbs.lt/index.php/lt/turgus.html> [žr. 2012-02-18].
77. <http://www.lrytas.lt/-12492931071247024083-somalio-piratai-paleido-pagrobt%C4%85-malajizijos-laiv%C4%85.htm> [žr. 2012-12-18].
78. <http://www.lrytas.lt/-12828940221280835526-rusijos-lapte%C5%B3-i%C5%ABroje-dingo-11-i%C5%ABrinink%C5%B3.htm> [žr. 2012-12-18].
79. <http://www.lrytas.lt/-13006553851300067301-italijos-buksyras-su-%C4%AFgula-i%C5%A1plauk%C4%97-i%C5%A1-tripolio.htm> [žr. 2012-12-18].
80. <http://www.lrytas.lt/-12442880721243266535-somalio-piratai-paleido-10-m%C4%97nesi%C5%B3-laikyt%C4%85-nigerijos-buksyr%C4%85.htm> [žr. 2012-02-20].
81. <http://www.lt.northsails.com/BUYNORTH/RequestaQuote/tabid/7555/language/en-US/Default.aspx> [žr. 2012-02-18].
82. <http://www.lzinios.lt/index.php/layout/set/print/Lietuvoje/Ar-Lietuva-pamoko-nelaimes-juroje-foto> [žr. 2012-02-18].
83. <http://www.msa.lt/lt/teisine-informacija.html> [žr. 2012-12-18].
84. http://www.nardyk.lt/readarticle.php?article_id=123 [žr. 2012-02-18].
85. http://www.nardyk.lt/readarticle.php?article_id=327 [žr. 2012-02-18].
86. http://www.nardyk.lt/readarticle.php?article_id=365 [žr. 2012-02-18].
87. <http://www.ostmarina.lt/111-spinakerio-falas> [žr. 2012-02-18].
88. <http://www.portofklaipeda.lt/companies/company/Uosto-vilkikai/40> [žr. 2012-02-20].
89. http://www.portofklaipeda.lt/uploads/teisine_informacija/Laivybos%20taisykles%202011%2009%2020.doc [žr. 2012-02-20].

90. http://www.rykliukas.lt/product.php?id_product=416 [žr. 2012-02-18].
91. <http://www.skautas.lt/index.php/skautams/skautamokslis/6-virves/2-intetinio%20pluo%C5%A1to%20virv%C4%97s> [žr. 2012-02-18].
92. <http://www.tallships.lt/lt/apie-klaipeida/klaipeidos-uostas/> [žr. 2012-02-18].
93. <http://www.vandensmoto.lt/news.php?readmore=44> [žr. 2012-02-18].
94. <http://www.ve.lt/naujienos/ekonomika/ekonomikos-naujienos/klaipeidoje-bus-statomos-barzos-rusijos-kompanijai-573980/> [žr. 2012-02-20].
95. <http://www.ve.lt/naujienos/jura/naujas-pirsas-didziuju-laivu-priimti-dar-negali-825396/> [žr. 2012-12-18].
96. <http://www.ve.lt/naujienos/jura/ne-nuo-to-galo-pradejome-statyti-sventosios-uosta-602192/> [žr. 2012-02-20].
97. <http://www.ve.lt/naujienos/jura/po-juros-kriksto---sutvirteje-ir-apsisprende-63338/> [žr. 2012-02-20].
98. <http://www.ve.lt/naujienos/jura/treniruoklis-laive---geriau-bet-krante---pigiau-398236/> [žr. 2012-02-20].
99. <http://www.ve.lt/naujienos/laisvalaikis/ivairybes/japonijoje-sulaikytas-amerikieciu-jureivis-kuris-nuogas-vaikstinejo-po-interneto-kavine-851832/> [žr. 2012-12-18].
100. <http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/vakaru-lietuva/klaipeidieciai-laukiami-ant-ispudingo-burlaivio-denio-474363/> [žr. 2012-02-20].
101. <http://www.vejo3.lt/wp-content/uploads/2012/09/pirmos-bures.pdf> [žr. 2012-02-18].
102. [http://www.vikingai.org/vik.php?f=is zygiu sugrizus/alpes/stirijos regiono upemis 2009 metai](http://www.vikingai.org/vik.php?f=is%20zygiu%20sugrizus%20alpes%20stirijos%20regiono%20upemis%202009%20metai) [žr. 2012-02-18].
103. [http://www.vikingai.org/vik.php?f=pries zygi/vandens turizmo terminu zodynas](http://www.vikingai.org/vik.php?f=pries%20zygiu%20vandens%20turizmo%20terminu%20zodynas) [žr. 2012-02-18].
104. <http://www.wsy.lt/wbs/index.php/lt/produkcija/laivai-qiki-raktoq/vilkikai> [žr. 2012-02-18].
105. <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/m/matrosas> [žr. 2012-02-18].
106. https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:S62ZTMinrNwJ:buriavimomokykla.sailing.lt/II%2520eiles%2520vairininko%2520programa.pdf+bur%C4%97+falas&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEShuZ9eTYrljW1ae5nbuijXO0OnTheNHgI_3YrEmLRZGSQo9XHCROY09G7VsswUop5NMXk5gqGZXqIF-9t_lfv09TiD2LQJk2wRtM-3xcfP-RqEko7FougoFgdE8uUThG7Zy06l&sig=AHIEtbTCkpYRHRAGGeggribGK92mLEvXpA [žr. 2012-02-18].
107. <https://sites.google.com/site/manobures/journal-blog/jciplaukimas2diena> [žr. 2012-02-18].
108. <https://www.balsas.lt/naujiena/418142/nevilties-keleiviai> [žr. 2012-02-18].
109. [www.gerovejo.lt/en/documents/11/download/ii.../prisegtos bylos/](http://www.gerovejo.lt/en/documents/11/download/ii.../prisegtos_bylos/) [žr. 2012-02-18].
110. [www.gerovejo.lt/en/documents/11/download/ii.../prisegtos bylos/www.vejo3.lt/wp-content/uploads/2012/09/pirmos-bures.pdf](http://www.gerovejo.lt/en/documents/11/download/ii.../prisegtos_bylos/www.vejo3.lt/wp-content/uploads/2012/09/pirmos-bures.pdf) [žr. 2012-02-18].
111. [http://www.kam.lt/lt/naujienos/874/archyvas/930/ziniu/archyvas/2009 metai/ziniu archyvas 2009 - 07/jaunimo prievole - penkios dienos juroje](http://www.kam.lt/lt/naujienos/874/archyvas/930/ziniu/archyvas/2009%20metai/ziniu%20archyvas%202009%20-%2007/jaunimo%20prievole%20-%20penkios%20dienes%20juroje) [žr. 2012-02-18].

Literatūra

- Aleksandravičiūtė, S. 2008 – Paieškos sistemos *Google* naudojimo galimybės tiriant kalbos reiškinius. *Kalbos kultūra*, 81, Vilnius, 266–281.
- Drukeinis, A. 2005 – Kompiuterijos terminai: norma ir vartoseną. *Vadyba: mokslo taikomieji darbai*. Nr. 1. 2005, Klaipėda: KU I-kl. p. 71–74.
- Milašauskas, D. 1998 – Jūrinė terminologija: istorija ir dabartis. *Kalbos praktikos problemos*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 42–46.
- Miliūnaitė, R. 2006 – Kodifikacijos ir vartosenos santykiai dabartinėje lietuvių kalboje. *Lituanistica* 3 (67), 50–59.

Stunžinas, R. 2005 – Statybos terminijos sinonimija. *Terminologija* 12, Vilnius: LKI leidykla, 7–26.

Trumpickaitė, A. 2004 – Olandų kilmės jūriniai terminai lietuvių, latvių ir estų kalbose. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Liepāja: LiePA; Nr. 8, 377–383.

Vaicekauskienė, L. 2008 – Preskriptyvumas ir deskriptyvumas (skolinių) norminimo politikoje. *Darbai ir dienos* 50, 2008, Vilnius, 31–41.

Vaicekauskienė, L. 2008a – Nauji naujųjų skolinių norminimo klausimai. *Kalbos kultūra*, 81, Vilnius, 65–79.

Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (projektas „Jūreivystės terminų tyrimas ir žodyno rengimas“, sutarties Nr. LIT-2-5, 2010-04-22).

This research was funded by a grant (project “Investigation of Maritime Terms and preparing of Explanatory Maritime Dictionary” No. LIT-2-5, 2010-04-22) from the Research Council of Lithuania.

Monika Spingytė

VšĮ Lietuvos verslo kolegija

DĖL TERMINO *RINKODARA* VARTOSENOS

Anotacija

Straipsnyje aptariama verslo ir ekonomikos srities terminų *rinkodara* ir *marketingas* konkuravimo problema, bendriausi vartosenos polinkiai. Nors terminas *rinkodara* sukurtas prieš keliolika metų ir norminiuose leidiniuose, žodynuose teikiamas kaip anglų kalbos termino *marketing* atitikmuo, iš anglų kalbos perimtas terminas tebevertojamas įvairios paskirties tekstuose, taip pat ir akademinuose. Aukštųjų mokyklų studijų programos – aukščiausios kvalifikacijos specialistų bendro darbo rezultatas, todėl studijų programos bei numatytos dėstyti disciplinos, kartu ir jų pavadinimai, atspindi konkrečios srities terminų vartosenos polinkius bei tam tikrą atitinkamos srities specialistų poziciją dėl vieno ar kito termino. Šiuo straipsniu siekiama pasiaiškinti, kuriam ekonomikos ir verslo srities terminui (*marketingui* ar *rinkodarai*) teikiama pirmenybė sudarant Lietuvos aukštųjų mokyklų vykdomų studijų programų ir dėstomų disciplinų pavadinimus.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: ekonomikos srities terminai, *marketingas* ir *rinkodara*, skolinta leksika, termino semantika ir motyvacija.

Abstract

This paper discusses the problems of competition and the common usage tendencies of business and economics terms *marketing* and *rinkodara*. Despite the fact that the term *rinkodara* was created several years ago and presented in various publications and vocabularies as the term's *marketing* equivalent, the term borrowed from the English language is still in use in various texts, academic as well. High School study programs – is the result of the general work of a highly qualified specialist, thus study programs and teaching disciplines, along with their titles, reflect the usage inclinations of terms of a specific field, as well as the position of a specialist of a corresponding field for one or the other term. Therefore, this article aims to explain to which terms of economics and business (*marketing* or *rinkodara*) the priority is given, while creating the names of the Lithuanian High School implemented study programs and taught disciplines.

KEY WORDS: economics terms, *marketing* and *rinkodara*, borrowed lexis, term semantics and motivation.

Terminas *rinkodara* sukurtas prieš keliolika metų ir norminiuose leidiniuose, žodynuose teikiamas kaip anglų kalbos termino *marketing* atitikmuo, jau daugiau nei dešimtmetį vartojamas teisės aktuose, o nuo 2009-ųjų metų įtrauktas ir į Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą *Studijų sričių ir krypčių, pagal kurias vyksta studijos aukštosiose mokyklose, sąrašą* (LRVN 2009). Po nepriklausomybės atkūrimo iš esmės pasikeitusi Lietuvos ekonomikos sistema įgijo naujų realiųjų, kurioms įvardyti reikėjo ir naujų žodžių. Pokyčių gausa nulėmė, kad verslo ir ekonomikos srityje, palyginti su kitomis mokslo sritimis, skolintos leksikos yra nemažai (žr. Rimkevičiūtė, Petrėtienė 2007). Greta kalbininkų pasiūlyto termino *rinkodara* iš anglų kalbos perimtas *marketingas*

tebevertojamas įvairios paskirties tekstuose, su šiuo žodžiu sudaromi įvairių leidinių, taip pat ir vadovėlių, pavadinimai: *Marketingas* (Pranulis 2012), *Marketingo kultūra* (Žostautienė 2010), *Tarptautinis marketingas* (Kinderis 2010), *Paslaugų marketingas ir vadyba* (Bagdonienė, Hopenienė 2009), *Elektroninis marketingas* (Bakanauskas, Liesionis 2008) ir kt. Verslo organizacijos turi marketingo skyrius, direktorius, specialistus. Lietuvoje įkurta Marketingo asociacija, Kauno technologijos universitete įkurta Marketingo katedra. Su šiuo žodžiu sudaromi ir nauji terminai: *tinklinis, tarptautinis, internetinis, emocinis marketingas* ir kt.

Dėl tokio terminų varijavimo vartotojams painus gali būti ir skolinio klaidingumo aspektas. Skolinys *marketingas* kalboje gyvuoja gana ilgai, tad pagrįstai gali kilti klausimas, ar jis apskritai laikomas kalbos klaida. *Kalbos patarimuose* (Mikulėnienė 2005, 76) išspausdintame Valstybinės lietuvių kalbos komisijos svarstyname ir patvirtintame skolinių sąrašė *marketingas* priskirtas neteiktinoms, t. y. nevertotinoms svetimybėms.

Svarbu paminėti tai, kad toks dviejų terminų konkuravimas kelia keblumų ne tik kalbos tvarkytojams, vertėjams, bet ir patiems šios srities specialistams, akademinėi visuomenei. Pastarosios, kaip terminų kūrėjos ir vartotojos, vaidmuo itin svarbus – aukštosios mokyklos ruošia ir šios srities specialistus-praktikus, ir būsimus pedagogus, mokslo darbuotojus, todėl labai svarbi yra ekonomikos ir verslo dalykus dėstančių pedagogų nuostata dėl vieno ar kito termino vartosenos. Būtent dėstytojai, aiškindami vienos ar kitos disciplinos dalykus, ne tik suteikia žinių, bet ir supažindina studentus su atitinkamos srities terminija bei moko ją vartoti.

Aukštųjų mokyklų studijų programos – aukščiausios kvalifikacijos specialistų bendro darbo rezultatas. Studijų programos bei numatytos dėstyti disciplinos, kartu ir jų pavadinimai, atspindi konkrečios srities terminų vartosenos polinkius bei tam tikrą poziciją dėl vieno ar kito termino. Tad **šiuo straipsniu siekiama** pasiaiškinti, kuriam ekonomikos ir verslo srities terminui (*marketingui ar rinkodarai*) teikiama pirmenybė sudarant Lietuvos aukštųjų mokyklų vykdomų studijų programų ir dėstomų disciplinų pavadinimus.

Peržiūrėtos 9 Lietuvos universitetų, vykdančių socialinių mokslų srities ekonomikos, verslo ir vadybos pirmosios pakopos nuolatinės ketverių metų bakalauro studijas: Kauno technologijos universiteto (toliau – KTU), Klaipėdos universiteto (toliau – KU), Lietuvos kūno kultūros akademijos (toliau – LKKA), Aleksandro Stulginskio universiteto (toliau – ASU), Šiaulių universiteto (toliau – ŠU), ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto (toliau – VEU), Vilniaus Gedimino technikos universiteto (toliau – VGTU), Vilniaus universiteto (Ekonomikos fakultetas)

(toliau – VU) ir Vytauto Didžiojo universiteto (toliau – VDU) elektroniniuose puslapiuose pateiktos 2011 ir/ arba 2012, 2013 metų¹ studijų programos.

Aktualių terminų vartosenos polinkiams pasiaiškinti atrinktos studijų programos, kurių aprašuose² rasta terminų *rinkodara*, *marketingas* vartojimo atvejų. Taip pat atkreiptas dėmesys ir į kitus siūlytus termino *marketingas* pakaitus (pvz., *rinkotyra*, *prekyba*). Kaip matyti, į statistiką pateko Ekonomikos, Viešojo sektoriaus ekonomikos, Sociologijos, Apskaitos, Finansų, Marketingo, Vadybos, Verslo administravimo, Viešojo administravimo, Lyderystės, Žmonių išteklių vadybos, Viešosios politikos, Turizmo sporto vadybos, Sportinės rekreacijos ir turizmo, Apskaitos ir finansų, Kaimo plėtros organizavimo, Logistikos ir prekybos, Žemės ūkio ekonomikos, Žemės ūkio verslo vadybos, Finansų valdymo, Tarptautinio verslo ir komunikacijos, Verslo vadybos ir analitikos, Ekonomikos inžinerijos, Verslo vadybos, Vadybos informacinių sistemų, Vadybos ir verslo administravimo, Ekonomikos ir finansų, Europos ekonomikos ir Marketingo vadybos studijų programos (12 KTU, 2 KU, 2 LKKA, 5 ASU, 4 ŠU, 3 VEU, 3 VGTU, 3 VU ir 4 VDU programos). Iš viso peržiūrėtos 38 minėtų aukštųjų mokyklų programos. Rasti 93 terminų *rinkodara* ir *marketingas* pavartojimo atvejai³. Terminas *marketingas* studijų programų pavadinimuose pavartotas 2 kartus (Marketingo ir Marketingo vadybos studijos). Studijų programų pavadinimų su šio termino pakaitais nerasta išvis. Studijų dalykų pavadinimų su aktualiais terminais iš viso rasta 91. Iš jų 64 pavadinimai sudaryti su terminu *marketingas* ir 27 su terminu *rinkodara*, atitinkamai tai būtų 70 ir 30 procentų.

1 lentelė. Lietuvos aukštųjų mokyklų studijų programos ir studijų dalykai su terminais *rinkodara* ir *marketingas*

Aukštoji mokykla	Studijų programos		Studijų dalykai
	Metai	Pavadinimas	
Kauno technologijos universitetas (KTU)	2011–2012	Ekonomika KTU 1, 2	Marketingas, Marketingo tyrimai
		Viešojo sektoriaus ekonomika KTU 3, 4	Marketingas, Marketingo tyrimai
		Sociologija KTU 5, 6	Marketingas, Marketingo tyrimai
		Apskaita KTU 7, 8	Marketingas
		Finansai KTU 9, 10	Marketingas, Marketingo tyrimai

¹ Nors orientuotasi į jau vykdomas 2011 ir 2012 m. studijų programas, programų atranka pagal atnaujinimo metus nėra visiškai nuosekli – galimybė peržiūrėti atitinkamų metų studijų programas ar apskritai nustatyti studijų programos atnaujinimo metus priklauso nuo aukštosios mokyklos skelbiamos informacijos virtualiojoje erdvėje.

² Termino *marketingas* ir jo pakaito *rinkodara* ieškota studijų programų ir dėstomų dalykų pavadinimuose. Nefiksuoti studijų specializacijų, šakų, studijų dalykų blokų pavadinimai.

³ Tos pačios aukštosios mokyklos vienos skirtingų metų tie patys studijų programos disciplinų pavadinimai su terminu *marketingas* arba jo atitikmenimis nelaikyti skirtingais pavartojimo atvejais.

		Marketingas KTU 11, 12	Marketingo pagrindai, Paslaugų marketingas, Marketingo tyrimai, Prekybos marketingas, Integruotoji marketingo komunikacija, Marketingo kanalai ir logistika, Socialinė žiniasklaida marketinge
		Vadyba KTU 13, 14	Marketingas, Marketingo tyrimai
		Verslo administravimas KTU 15, 16	Marketingas, Marketingo tyrimai, Marketingo komunikacijos, paslaugų marketingas, Tarpkultūrinis marketingas
		Viešasis administravimas KTU 17, 18	Marketingas viešajame sektoriuje
		Lyderystė KTU 19, 20	Marketingas
		Žmonių išteklių vadyba KTU 21, 22	Marketingas, Marketingo tyrimai
		Viešoji politika KTU 23	Marketingas viešajame sektoriuje
Klaipėdos universitetas (KU)	2011–2012	Ekonomika KU 1, 2	Rinkodara, Rinkodaros kursinis darbas
		Vadyba KU 3, 4	Rinkodara, Rinkodaros valdymas, Rinkodaros valdymo kursinis darbas
Lietuvos kūno kultūros akademija (LKKA)	2012	Turizmo ir sporto vadyba LKKA 1	Laisvalaikio paslaugų marketingas
		Sportinė rekreacija ir turizmas LKKA 2	Laisvalaikio paslaugų marketingas (socialinė rinkotyra)
Aleksandro Stulginskio universitetas (ASU)		Apskaita ir finansai ASU 1	Rinkodara
		Kaimo plėtros administravimas ASU 2	Rinkodara
		Logistika ir prekyba ASU 3	Rinkodara, Prekybos rinkodara
		Žemės ūkio ekonomika ASU 4	Rinkodara
		Žemės ūkio verslo vadyba ASU 5	Rinkodara, rinkodaros vadyba
Šiaulių universitetas (ŠU)	2012, 2013	Ekonomika ŠU 1	Marketingas
		Verslo administravimas ŠU 2	Marketingas, Personalo marketingas, Marketingo logistika, Marketingo komunikacijos, Santykių su klientais marketingas
		Finansų valdymas ŠU 3	Marketingas
		Viešasis administravimas ŠU 4	Viešųjų institucijų marketingas, Informacijos marketingas
ISM Vadybos ir	2013	Tarptautinis verslas ir komunikacija VEU 1	Rinkodaros principai
		Ekonomika VEU 2	Rinkodaros principai

ekonomikos universitetas (VEU)		Verslo vadyba ir analitika VEU 3	Rinkodaros principai
Vilniaus Gedimino technikos universitetas (VGTU)	2011–2012	Ekonomikos inžinerija VGTU 1, 2	Marketingas, Inovacijų marketingas, Tarptautinis marketingas, E-marketingas
		Įstaigų vadyba VGTU 3, 4	Marketingas, Socialinis marketingas
		Verslo vadyba VGTU 5, 6	Marketingas, Internetinis marketingas, Marketingo tyrimai, Marketingo vadyba
Vilniaus universitetas (VU)	2011–2012	Ekonomika VUP	Rinkodara
		Vadybos informacinės sistemos VUP	Rinkodara, Rinkodaros valdymas
		Vadyba ir verslo administravimas VUP	Rinkodara, Rinkodaros valdymas, Draudimo paslaugų rinkodara, Prekybos ir paslaugų rinkodara, Rinkodaros tyrimų pagrindai, Elektroninė rinkodara, Mažmeninės prekybos vadyba ir rinkodara, Integruotoji rinkodaros komunikacija, Tarptautinė rinkodara
Vytauto Didžiojo universitetas (VDU)		Ekonomika ir finansai VDU 1	Smulkaus verslo vadyba ir marketingas, Socialiniai ir marketingo tyrimai
		Europos ekonomikos studijos VDU 2	Smulkaus verslo vadyba ir marketingas, Socialiniai ir marketingo tyrimai
		Marketingo vadyba VDU 3	Marketingo principai, Marketingo informacijos valdymas, Socialiniai ir marketingo tyrimai, Verslas–verslui marketingas, Marketingo komunikacijos, Smulkaus verslo vadyba ir marketingas, Paslaugų marketingas, Marketingo vadybos bakalauro baigiamasis darbas
		Verslo administravimas VDU 4	Marketingo komunikacijos, Marketingo principai, Socialiniai ir marketingo tyrimai

Kaip matyti, pirmenybė terminui *marketingas* teikiama sudarant penkių iš devynių aukštųjų mokyklų studijų programų disciplinų pavadinimus, tad KTU, LKKA, ŠU, VGTU, VDU studentai studijuoja Marketingą, Marketingo tyrimus, Prekybos marketingą, Laisvalaikio paslaugų marketingą, Marketingo logistiką, Marketingo komunikacijas, Tarptautinį marketingą, Marketingo principus ir kt. KU, ASU, VEU ir VU studentai studijuoja Rinkodarą, Rinkodaros valdymą, Prekybos rinkodarą, rinkodarą, Tarptautinę rinkodarą ir kt. Iš viso terminas *marketingas* pavartotas sudarant 25 studijų programų disciplinų pavadinimus, terminas *rinkodara* – 13.

Vieno ar kito termino pasirinkimas iš esmės yra nuoseklus: konkrečių aukštųjų mokyklų studijų programoms ir dėstomiems dalykams pavadinti nuosekliai vartojamas tik vienas iš šių dviejų terminų, t. y. terminų varijavimo tos pačios aukštosios mokyklos studijų programų

pavadinimuose iš esmės nėra. Aptiktas tik vienas studijų dalyko pavadinimas, kai greta vartojamas ir terminas *marketingas*, ir vienas iš jo pakaitų: *Laisvalaikio paslaugų marketingas (socialinė rinkotyra)*. Tai rodytų, kad renkantis vieną ar kitą terminą, vis dėlto kartais yra abejojama, kuris iš jų tikslesnis, suprantamesnis, priimtinesnis, matyt, pateikiant abu terminus, siekiama išvengti painiavos. Taigi, galima sakyti, kad vieno ar kito termino pasirinkimas yra iš esmės nuoseklus ir aktualiųjų terminų atžvilgiu programų sudarytojai laikosi tvirtos pozicijos.

Jau minėtos Marketingo asociacijos narių apklausos duomenimis, per septyniasdešimt procentų apklaustųjų nemano *rinkodarą* esant tinkamu *marketingo* pakaitu, o kaip dažniausiai minėti argumentai nurodomi šie: „marketingas apima plačiau nei rinkodara“, „lietuviško atitikmens per siaura prasmė“, „rinkodara neaprepia visų marketingo veiksmų“, „rinkodara yra tik dalis marketingo“ (Bartkus 2010)⁴. Šiuo atveju galima būtų galvoti, kad skirtingais terminais pavadinti studijų dalykai tiesiog skiriasi turiniu, tačiau abejotina, ar aukštosios mokyklos, vykdančios tokias pačias studijų programas, studentams siūlytų siauresnės apimties kursus (plg. KTU Ekonomikos studijų programos dalykas *Marketingas*, VU Ekonomikos studijų programos dalykas – *Rinkodara*; KTU Vadybos studijų programos dalykas *Marketingas*, KU Vadybos studijų programos dalykas – *Rinkodara*), tad manytina, kad šių terminų varijavimas atspindi ne disciplinų turinio, apimties skirtumus, o tiesiog tas pats dalykas vadinamas skirtingais pavadinimais ir tai atspindi Lietuvos universitetų atitinkamos srities specialistų nuostatas dėl vieno ar kito termino vartosenos.

Kaip matyti, net ir iš esmės terminams keliamus reikalavimus atitinkantis pakaitas ne visada įtinka vartotojams. Pakaitų kūrimas ir įsigalėjimas kalboje – apskritai sudėtingas ir neretai ilgai trunkantis procesas, priklausantis nuo įvairių veiksnių (Vaicekauskienė 2007, 138–140, 142–143). 2007 m. Rasos Rimkevičiūtės ir Angelikos Petrėtienės atlikto *Verslo ir ekonomikos terminijos vartosenos internete tyrimo (Leksika)* duomenimis, skolinys *marketingas* ir lietuviškas pakaitas *rinkodara* vartojami daugmaž tolygiai, t. y. 162 000 interneto puslapių, kuriuose aptiktas skolinys *marketingas* ir 270 000 puslapių, kuriuose aptiktas terminas *rinkodara* (Rimkevičiūtė, Petrėtienė 2007, 8). Perspektyviu ir ilginiui galinčiu visiškai pakeisti iš anglų kalbos pasiskolintąjį, terminas *rinkodara* laikomas ir kitų kalbininkų (plg. Umbrasas 2010).

Kaip jau buvo minėta, vienu iš svarbiausių termino *rinkodara* trūkumų nurodomas termino ir jo darybinės reikšmės nesutapimas. Iš tiesų, termino semantika ir motyvacija yra svarbūs dalykai, nuo to priklauso ir termino tikslumas, tačiau terminijoje yra atvejų, kai tam tikru terminu yra pavadinamas ir universalesnis, ir konkretesnis dalykas nei rodo dūrinio sudedamosios dalys, pavyzdžiui, terminas *šilkverpis* tokiu atveju taip pat laikytinas netiksliai motyvuotu, mat taip

⁴ Paminėtina, kad vykusiu naujadaru *rinkodarą* laiko ir ne visi kalbos mokslo specialistai (plg. Tadauskienė 2006, 65).

pavadintas vabzdys neverpia šilko tikrąją šio žodžio prasme, botanikos terminu *žydrasis gvazdikas* vadinamas augalas žydi ne tik melsvais, bet ir baltais, rausvais, raudonais žiedais, tad ir šis terminas turėtų būti laikomas netikslu.

Nors dariniai iš daiktavardžio ir veiksmažodžio lietuvių terminologijoje vartojami gausiai, dariniai su *-dara* yra retesni. Paprastai su šiuo sandu sudaromi abstrakčios reikšmės dariniai, reiškiantys „įvairių mokslo sričių, kartais ir kitokių sričių bei šakų pavadinimus“ (Keinys 2005, 168), o „šių darinių reikšmės centras yra antrasis, veiksmažodinis sandas, nes visų pirma nuo jo pareina bendrasis dūrinio reikšmės pobūdis“ (Keinys 2005, 164). Paisant žodžio dalių semantikos, aiškesni, atrodytų, tie šio tipo terminai, kurių pirmasis dėmuo nėra toks abstraktus (žodį *rinka* galima laikyti abstraktu, nors tai ir nėra „grynasis“ abstraktas (plg. Būdvytytė-Gudienė, Toleikienė 2010, 282): *kraujodara: kraujo gaminimas* (LKŽe); *dirvodara: dirvožemio susidarymo procesas* (LKŽe); *kalnodara: kalnų susidarymo procesų visuma* (LKŽe) (plg. *daryti: gaminti, dirbti (konkretų objektą)* (LKŽe). Tokių pavyzdžių, kuomet pirmasis dūrinio dėmuo yra abstraktesnis, o darybinė reikšmė yra siauresnė nei paties termino, yra ir tarp to paties darybos tipo: *kainodara, eilėdara*, tačiau šie terminai finansų srities specialistų ir filologų, panašu, nėra suprantami tik kaip *kainų* ar *eilių darymas*. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisės nuomone, pats anglų kalbos žodis *marketing* savo raiška aiškiai neparodo sąvokos turinio, todėl ir iš lietuviško termino atitiktumens nederėtų reikalauti, kad raiška visiškai atskleistų turinį (Umbrasas 2010).

Lietuvių kalbotyroje tradiciškai svetimžodžių norminimo pagrindą sudaro savos kalbos priemonės: paprastai siūlomi naujadarai arba kalboje jau egzistuojantys žodžiai. Dėl pastarojo būdo gali kilti semantinio nesutapimo problemų, atsirasti tam tikrų asociacijų. Jau minėti to paties darybos tipo terminai *eilėdara, kainodara*, panašu, vartotojams nekliūna. Taigi, kuomet svetimam terminui pakeisti siūlomas naujadaras, kaip matyti, pakaitas tampa kalbininkų ir tam tikros srities specialistų susitarimo reikalu.

Išvados

1. Iš peržiūrėtų studijų programų matyti, kad gana ryški tendencija pirmenybę teikti terminui *marketingas*. Iš viso peržiūrėtos 38 minėtųjų aukštųjų mokyklų programos, užfiksuoti 93 terminų *rinkodara* ir *marketingas* pavartojimo atvejai. Terminas *marketingas* studijų programų pavadinimuose pavartotas 2 kartus (Marketingo ir Marketingo vadybos studijos). Studijų programų pavadinimų su šio termino pakaitais nerasta išvis. Studijų dalykų pavadinimų su aktualiais terminais iš viso rasta 91. Iš jų 64 pavadinimai sudaryti su terminu *marketingas* ir tik 27 su terminu *rinkodara*, atitinkamai tai būtų 70 ir 30 procentų. Pirmenybė terminui *marketingas*

teikiama sudarant penkių iš devynių aukštųjų mokyklų studijų programų disciplinų pavadinimus: KTU, LKKA, ŠU, VGTU, VDU. Sudarant KU, ASU, VEU ir VU studijų programų disciplinų pavadinimus vartojamas terminas *rinkodara*. Iš viso terminas *marketingas* pavartotas sudarant 25 studijų programų disciplinų pavadinimus, terminas *rinkodara* – 13. Taigi, galima sakyti, kad vieno ar kito termino pasirinkimas yra iš esmės nuoseklus ir aktualių terminų atžvilgiu programų sudarytojai laikosi tvirtos pozicijos.

2. Neabejotina, kad tam tikros srities terminologija gali būti tvarkoma tik konkrečios mokslo šakos ir kalbos mokslo specialistų pastangomis. Ekonomikos, vadybos specialistų pastabos ir įrodinėjimas, kad *rinkodaros* terminas neatitinka tikslumo reikalavimo, keliamo terminams, rodo tam tikros srities specialistų ir kalbininkų bendradarbiavimo bei svarbiausių terminologijos žinių stoką.

Šaltiniai

- ASU 1 – Apskaita ir finansai. Prieiga per internetą: http://www.asu.lt/noriu_studijuoti_lzuu/lt/51615 [žr. 2013-03-21].
- ASU 2 – Kaimo plėtros administravimas. Prieiga per internetą: http://www.asu.lt/noriu_studijuoti_lzuu/lt/51590 [žr. 2013-03-21].
- ASU 3 – Logistika ir prekyba. Prieiga per internetą: http://www.asu.lt/noriu_studijuoti_lzuu/lt/51591 [žr. 2013-03-21].
- ASU 4 – Žemės ūkio ekonomika. Prieiga per internetą: http://www.asu.lt/noriu_studijuoti_lzuu/lt/51589 [žr. 2013-03-21].
- ASU 5 – Žemės ūkio verslo vadyba. Prieiga per internetą: http://www.asu.lt/noriu_studijuoti_lzuu/lt/51592 [žr. 2013-03-21].
- KTU 1 – Ekonomika, 2011. Prieiga per internetą: http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612L10003&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].
- KTU 10 – Finansai, 2012. Prieiga per internetą: http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N30001&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].
- KTU 11 – Marketingas, 2011. Prieiga per internetą: http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N50002&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].
- KTU 12 – Marketingas, 2012. Prieiga per internetą: http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N50002&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].
- KTU 13 – Vadyba, 2011. Prieiga per internetą: http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N20003&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 14 – Vadyba, 2012. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N20003&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 15 – Verslo administravimas, 2011. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N10002&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 16 – Verslo administravimas, 2012. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N10002&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 17 – Viešasis administravimas, 2011. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N70001&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 18 – Viešasis administravimas, 2012. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N70001&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 19 – Lyderystė, 2011. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N60001&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 2 – Ekonomika, 2012. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612L10003&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 20 – Lyderystė, 2012. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N60001&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 21 – Žmonių išteklių vadyba, 2011. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N60002&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 22 – Žmonių išteklių vadyba, 2012. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N60002&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 23 – Viešojo politika, 2012. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612L20007&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 3 – Viešojo sektoriaus ekonomika, 2011. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612L10008&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 4 – Viešojo sektoriaus ekonomika, 2012. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612L10008&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 5 – Sociologija, 2011. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612L30002&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 6 – Sociologija, 2012. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612L30002&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 7 – Apskaita, 2011. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N40002&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 8 – Apskaita, 2012. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N40002&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KTU 9 – Finansai, 2011. Prieiga per internetą:

http://uais.cr.ktu.lt/plsql/mod_dest/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N30001&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KU 1 – *Ekonomika*, 2011. Prieiga per internetą:

https://web.liemisis.lt/kuis/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612L17001&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KU 2 – *Ekonomika*, 2012. Prieiga per internetą:

https://web.liemisis.lt/kuis/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612L17001&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KU 3 – Vadyba, 2011. Prieiga per internetą:

https://web.liemisis.lt/kuis/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N20007&p_year=2011&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

KU 4 – Vadyba, 2012. Prieiga per internetą:

https://web.liemisis.lt/kuis/stp_report_ects.card_ml?p_valkod=612N20007&p_year=2012&p_lang=LT [žr. 2013-03-21].

LKKA 1 – Turizmo ir sporto vadyba, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.lkka.lt/studijos/studiju-programos/sporto-edukologijos-fakultetas/bakalauro-studijos/turizmo-ir-sporto-vadyb> [žr. 2013-03-21].

LKKA 2 – Sportinė rekreacija ir turizmas, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.lkka.lt/studijos/studiju-programos/sporto-edukologijos-fakultetas/bakalauro-studijos/sportine-rekreacija-ir-> [žr. 2013-03-21].

ŠU 1 – Ekonomika, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/smf/apie-fakulteta/studiju-programos/bakalauro-studijos/6133-ekonomikos-studij-programa> [žr. 2013-03-21].

ŠU 2 – Verslo administravimas, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/smf/apie-fakulteta/studiju-programos/bakalauro-studijos/6283-verslo-administravimo-studij-programa> [žr. 2013-03-21].

ŠU 3 – Finansų valdymas, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/smf/apie-fakulteta/studiju-programos/bakalauro-studijos/8700-finans-valdymo-studij-programa> [žr. 2013-03-21].

ŠU 4 – Viešasis administravimas, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/smf/apie-fakulteta/studiju-programos/bakalauro-studijos/6202-viejojo-administravimo-studij-program> [žr. 2013-03-21].

VDU 1 – Ekonomika ir finansai. Prieiga per internetą: <http://www.vdu.lt/lt/study/program/subject/3> [žr. 2013-03-21].

VDU 2 – Europos ekonomikos studijos. Prieiga per internetą: <http://www.vdu.lt/lt/study/program/subject/223> [žr. 2013-03-21].

VDU 3 – Marketingo vadyba. Prieiga per internetą: <http://www.vdu.lt/lt/study/program/subject/179> [žr. 2013-03-21].

VDU 4 – Verslo administravimas. Prieiga per internetą: <http://www.vdu.lt/lt/study/program/subject/101> [žr. 2013-03-21].

VEU 1 – Tarptautinis verslas ir komunikacija, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.ism.lt/index.php/76722> [žr. 2013-03-21].

VEU 2 – Ekonomika, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.ism.lt/index.php/76726> [žr. 2013-03-21].

VEU 3 – Verslo vadyba ir analitika, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.ism.lt/index.php/76721> [žr. 2013-03-21].

VG TU 1 – Ekonomikos inžinerija, 2011. Prieiga per internetą: <https://medeine.vgtu.lt/programos/programa.jsp?sid=F&prog=121&rus=U&fak=11&metai=2011> [žr. 2013-03-21].

VG TU 2 – Ekonomikos inžinerija, 2012. Prieiga per internetą: <https://medeine.vgtu.lt/programos/programa.jsp?sid=F&prog=121&rus=U&fak=11&metai=2012> [žr. 2013-03-21].

VG TU 3 – Įstaigų vadyba, 2011. Prieiga per internetą: <https://medeine.vgtu.lt/programos/programa.jsp?sid=F&prog=34&rus=U&fak=11&metai=2011> [žr. 2013-03-21].

VG TU 4 – Įstaigų vadyba, 2012. Prieiga per internetą: <https://medeine.vgtu.lt/programos/programa.jsp?sid=F&prog=34&rus=U&fak=11&metai=2012> [žr. 2013-03-21].

VG TU 5 – Verslo vadyba, 2011. Prieiga per internetą: <https://medeine.vgtu.lt/programos/programa.jsp?sid=F&prog=39&rus=U&fak=11&metai=2011> [žr. 2013-03-21].

VG TU 6 – Verslo vadyba, 2012. Prieiga per internetą: <https://medeine.vgtu.lt/programos/programa.jsp?sid=F&prog=39&rus=U&fak=11&metai=2012> [žr. 2013-03-21].

VUP – Ekonomika; Vadybos informacinės sistemos; Vadyba ir verslo administravimas, 2011, 2012. Prieiga per internetą: [https://klevas.vu.lt/pls/klevas/public_ni\\$www_prog_app.show](https://klevas.vu.lt/pls/klevas/public_ni$www_prog_app.show) [žr. 2013-03-21].

Literatūra

Bagdonienė, L., Hopenienė, R. 2009 – *Paslaugų marketingas ir vadyba*. Kaunas: Technologija.

Bakanauskas, A., Liesionis, V. 2008 – *Elektroninis marketingas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Bartkus, S. 2010 – „Marketingas“ nėra „rinkodara“: leiskite „marketingui“ gyventi. Prieiga per internetą: <http://simonas.bartkus.lt/blog/2010/03/04/marketingas-nera-rinkodara-leiskite-marketingui-gyventi/> [žr. 2013-03-21].

Būdvytytė-Gudienė, A., Toleikienė, R. 2010 – Konceptų MARKET ir RINKA raiška vokiečių ir lietuvių kalbose. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 10, 282–291.

Keinys, S. 2005 – *Dabartinė lietuvių terminologija*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Kinderis, R. 2010 – *Tarptautinis marketingas*. Vilnius: Ciklonas.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002). Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/startas.htm> [žr. 2013-03-21].

LRVN 2009 – Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 1749 *Dėl studijų sričių ir krypčių, pagal kurias vyksta studijos aukštosiose mokyklose, sąrašo ir kvalifikacinių laipsnių*. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/smt/st_org/docs/klasifikavimas/kryptys_galutinis.pdf [žr. 2013-03-21].

Mikulėnienė, D. 2005 – *Kalbos patarimai*. Leksika: skolinių vartojimas (svetimybės, tarptautiniai žodžiai). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

- Pranulis, V. 2012 – *Marketingas*. Vilnius: Garnelis.
- Rimkevičiūtė, R., Petrėtienė, A. 2007 – *Verslo ir ekonomikos terminijos vartosenos internete tyrimas (leksika)*. Prieiga per internetą: http://leidykla.vgtu.lt/conferences/JMK_TRANSPORTAS_2007/Pagalbiniai/PDF/VGTU-Transportas-006-013.pdf [žr. 2013-03-21].
- Tadauskienė, E. V. 2006 – Lietuviškos ir tarptautinės rinkos ekonomikos ir informatikos terminijų integracija. *Santalka. Filologija. Edukologija*, t. 14, Nr. 4, 64–67.
- Umbrasas, A. 2010 – Terminų ringas: „marketingas“ prieš „rinkodarą“. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/lit/93312> [žr. 2013-03-21].
- Vaicekauskienė L., 2007 – *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai. Kalbos politika ir vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Žostautienė, D. 2010 – *Marketingo kultūra*. Kaunas: Technologija.

II DALIS. ASMENVARDŽIŲ VARTOSENOS AKTUALIJOS

Albinas Drukteinis

Klaipėdos universitetas

NELIETUVIŠKŲ ASMENVARDŽIŲ VARTOSENOS IR REGLAMENTAVIMO FORMAVIMOSI APŽVALGA⁵

Šiuo metu nelietuviškų asmenvardžių vartojimo lietuvių kalboje klausimu yra susiformavusios, galima sakyti, trys nuostatos: 1) rašyti asmenvardžius beveik visada ar visada pagal tarimą, t. y. adaptuotas; 2) rašyti autentiškai, jei nebūtina net ir nelinksniuojant (tarkim, nevartojant vardininko galūnės) ir 3) taikyti abu rašymo būdus pasirenkant pagal tam tikras sąlygas. Priešingos nuomonės išsakomos kai kada gana kategoriškai, paremiamos įvairiais lingvistiniais argumentais, kai kada nuspalvintais stiprokių emocijų.

Svarstant šiuos klausimus paprastai diskutuojama dėl pavardžių rašymo. Vardai yra greičiau ir plačiau plintantys, labiau adaptavęsi kalboje ir tik iš dalies aktualūs, todėl toliau bus aptarinėjamas tik pavardžių vartojimas.

Rinkimasis tarp pritaikytų prie lietuvių sakytinės kalbos ir neadaptuotų asmenvardžių buvo būdingas beveik per visą rašytinės kalbos istoriją. Rašytinės lietuvių kalbos istorijoje buvo panašių kultūrinių bei socialinių-politinių laikotarpių, todėl istorinė šio klausimo peržvalga gali būti naudinga šiandieniniams sprendimams ar bent formuoti nuostatomis.

Iki XIX a. pabaigos suformuluotų nuostatų šiuo klausimu nebuvo, bet vartosenoje vyravo autentiška (originalioji) pavardės forma, kai kada net negramatinant, t. y. nepridedant lietuviškų galūnių (bet tokių buvo reta), pvz.: *Martina Luthera*, *Baltramieju Willenta*, *Cyrellus*, per *Lazaru Sengstack*, *Johannis Reusneri*. Pasitaikydavo ir užrašytų pagal tarimą, t. y. adaptuotų pavardžių, bet, galima manyti, tik šnekamojoje kalboje išplitusių, pvz.: *Luterio* (M. Daukšos „Postilė“), bet tame pačiame tekste ir *Calwino*. Tiesa, griežčiau tvirtinti, kad pavardės tuo metu buvo rašomos paprastai autentiškai (plg. Baltrušaitienė 2009, 12), negalėtume. Tarkime, *Joachimas Jurgis Rhetas* galėtų būti laikomas užrašymu pagal tarimą, nes ir *Rėza* buvo užrašomas *Rhesa*, *Rehsa*, tiesiog, nesant

⁵ Apžvalga rengta pagal Indrės Baltrušaitienės magistro darbą „Svetimvardžių rašymo tradicijos formavimasis Lietuvoje“ (vad. Irena Smetonienė, VU, 2009). Remtasi ten pateikta faktine medžiaga, kai kada ir interpretacija. Išvados bei apibendrinimai teikiami dažniausia apžvalgos rengėjo. (Darbas yra įkeltas į VLKK svetainę: http://www.vlkk.lt/i/u/file/Svetimzodziai/str_mgr_VU09_IBaltrusaitiene.pdf.)

abėcėlėje tokios raidės kaip *é* (ji atsirado tik XIX a. pabaigoje), buvo užrašoma pagal kitų kalbų panašaus garso užrašymą.

Pirmą kartą įvairuojanti pavardžių rašyba aptariama ir taisyklės suformuluojamos Vinco Kudirkos rašybos taisyklių sąrašė „Statrašos ramsčiai“ (1890). Taisyklės buvo skirtos rašantiesiems „Varpo“ laikraščiui. Jose nelietuviškus asmenvardžius rekomenduojama rašyti pagal tartį, o skliausteliuose nurodyti ir originalo rašybą: *Liuis (Lewes) Smails (Smiles)*. Kaip tokio rašymo atmainą nurodė ir *Liuis'o, Smails'o, Liuis'ui, Smails'ui*. Bet po kelerių metų pats rašė *Byrono, Schiller'o, Słowacki'o*. O Šilerio „Viliaus Telio“ rankraščio komentaruose nurodo sąmoningai pasirinkęs pavardžių rašymą *Rudenz'o, Rudenz'ui, Rudenz'q*. Tai rodo, kad rašymo būdas priklausė nuo adresato – minėtos taisyklės kurtos galvojant labiau apie laikraščio skaitytojus.

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje aiškesnio nuoseklumo rašant nelietuviškas pavardes nebuvo. Spaudoje buvo vartojamos autentiškosios pavardės pridėdant lietuvišką galūnę nelabai paisant pavardės pabaigos, pvz.: *Lassal'us, Gladston'o, Rogalski's, Klingenberg'is; Tadeusz'o, Schoenke's, Madzini'o*. Kartu, nors ir rečiau, galūnės buvo rašomos ir be apostrofo: *Henebergeris, Geidelbergq, Reussnerio*.

Sulietuvintos pavardės vartojamos taip pat nevienodai. Vienais atvejais būdavo adaptuojamos (*Kuršaitį, Šleikerį, Fišerio, Orževskio, Fletčer* – moters pavardė) (beje, kitame laikraščio numeryje jau *Kurszaicziui, Schleicheriui*), kitais – tik transkribuojamos, t. y. pateikiamos tekste be galūnių (*Holubovič, Sevriuk, Loid*). Buvo netgi tarpinių variantų (*Kossarževskis, Šilleris, Jussapas* – paliktos dvigubos priebalsės).

Abiejų rašymo būdų pavardės viename tekste, nurodant kurį nors kitą variantą skliaustuose, nebuvo dažnos: *Pace* (skaityk – *Pés*), *Julius Moreau (=Moró)*; *E. Ropas (Ropp)*, *Eduardas Dženneris* (išnašoje – *Jenner*).

Taigi minėtu laikotarpiu vartosenoje pasitaikė visi pavardžių užrašymo būdai ir aiškesnės tradicijos ar kryptingai formuojamos nuostatos nebuvo.

Svarstymas rašyti pagal tarimą ar autentiškai tęsėsi abu pirmosios nepriklausomybės dešimtmečius. Vieni diskusijų autoriai (V. Gustainis, A. Gražvydas) ragino pagalvoti, kaip norėtume savo pavardes matyti užrašytas kitomis kalbomis, ir įtikinėjo rašyti autentiškai, žinoma, linksniuojant, pridurdami, kad visos Europos kalbos, išskyrus latvių, taip daro. Ne vienas siūlė atsižvelgti į skaitytojus: platesnei visuomenei, „liaudiniuose“ raštuose rašyti pagal tarimą, o inteligentams, mokslo reikalais – autentiškąsias pavardes (A. Vireliūnas, P. Jonikas, S. Tijūnaitis, A. Salys). Leidiniai („Lietuvos žinios“, „Lietuvos aidas“, „Gimtoji kalba“) buvo suformavę savo pozicijas, bet jos buvo taip pat įvairios, dažniausiai kompromisinės. Dvejopo rašymo nuostata buvo suformuluota 1933 metų rašybos reformos projekte, pakartota A. Kalniaus, Z. Kuzmickio,

J. Talmanto „Lietuvių kalbos rašybos vadovėlyje“ (1938). Jame originalioji rašyba nelaikoma privaloma, bet galima mokslo veikaluose pridedant lietuvišką galūnę. Netgi didžiausias kalbos vartosenos autoritetas Jonas Jablonskis neteikė aiškios pirmenybės kuriam nors iš rašymo būdų, paisė konteksto ir adresato.

Tie patys vartojimo dėsniai A. Salio ir P. Skardžiaus surašyti 1943 metų „Lietuvių kalbos rašybos pagrinduose“.

Bet jau 1948 m. „Lietuvių kalbos rašybos žodyne“ (redakcinė kolegija – K. Gasparavičius, N. Grigas, J. Lazauskas, K. Alvydas ir A. Žirgulys) pirmą kartą oficialiai įtvirtintas transkribavimo principas – rašymas pagal tarimą. Galimybė rašyti autentišką pavardę mokslo veikaluose išliko – po lietuviškų lyčių, pirmą kartą minint, skliausteliuose. 1950 metais išėjusiame „Lietuvių kalbos vadove“ taip pat pagrindiniu būdu laikomas užrašymas pagal tarimą, bet nurodoma, kad galimi abu rašymo būdai, ir rekomenduojama skliaustuose užrašyti pavardę kitu būdu nei tekste. O renkantis siūloma atsižvelgti į adresatą – laibai panašiai, kaip šiuo metu formuluojama VLKK 60-ame nutarime.

Daugmaž tokia nuostata liko iki pat XX a. pabaigos. Galima manyti, kad periodikos, o ir knygų leidyklų pasirinkimą rašyti adaptuotas pavardes palaikė apskritai griežta spaudos ir visų leidinių politinė, kartu ir kalbinė priežiūra, palyginus nedidelis periodinių leidinių skaičius.

Beje, tokia nuostata mokslininkai nebuvo patenkinti. Įvairių argumentų už originaliąją rašybą pateikė istorikas Juozas Jurginis, lituanistai Vytautas Kubilius, Bronys Savukynas, Aleksandras Vanagas. Jie akcentuoja informatyvumo svarbą moksliniuose ir ne tik moksliniuose tekstuose, o transkribuotos pavardės informacinę teksto vertę mažina. Be to, informacinei bazei paruošti, kad būtų galima tinkamai transkribuoti, reikia daug darbo laiko ir sąnaudų.

1976 metų leidinyje „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ nurodoma, kad „mokslo veikaluose, informacinėje literatūroje, skelbimuose svetimi tikriniai vardai rašytini originalo rašyba (skliaustuose galima pateikti ir sulietuvintą formą)“ (p. 131). 1980 metais, apsvarsčiusi šį leidinį, tuometinė Lietuvių kalbos komisija bandė praplėsti originaliosios pavardžių vartosenos sritis iki knygų viršelių ir titulinų puslapių, bet tokį nutarimą buvo uždrausta skelbti ir komisija paleista. Vėliau (1987 m.) atnaujintos komisijos buvo suformuluota privaloma adaptuota forma periodikoje, originalios formos įteisintos specialios paskirties mokslinėje literatūroje, reklaminiuose, informaciniuose ir kituose specialiuose tekstuose. Reikalavimas periodikai buvo panaikintas 1991 metais.

Dabar galiojančios 1997 metais 60-uoju Valstybinės lietuvių kalbos komisijos suformuluotos taisyklės iš esmės atitinka tarpukario pabaigos rašybos reformos nuostatas, lyg ir pratęsdamos pirmosios nepriklausomybės laikotarpio tradicijas.

Kalbininkų, kritikuojančių tokią oficialiąją nuostatą, svarbiausias siūlymas – mokslinėje

literatūroje, reklaminiuose, informaciniuose leidiniuose bei specialiuose tekstuose nelietuviškus tikrinius vardus rašyti lietuviškais rašmenimis pagal tarimą, tačiau, pirmąkart minint, skliausteliuose nurodyti ir lotyniško pagrindo alfabetus vartojančių kalbų tikrinių vardų originalias formas. Norint užtikrinti bent apylygį kitų kalbų asmenvardžių teikimą, būtinos taisyklės, nurodančios, kaip tai įgyvendinti. Tačiau, Z. Zinkevičiaus ir V. Ambrazo teigimu, tai būtų beprasmiškas ir neįvykdomas darbas, nes sukurti tikslių taisyklių, pagal kurias galėtume nuosekliai perdirbinėti svetimus vardus vadovaudamiesi tarimu, neleidžia dideli kalbų garsinės sandaros skirtumai.

Teorinėje plotmėje priešingos nuostatos grindžiamos nevienoda svetimvardžių interpretacija savoje kalboje: adaptavimo šalininkai laiko juos savos kalbos sistemos dalimi, kompromisinio varianto šalininkai – už kalbos sistemos ribų esančiais, laikinai į kalbą įtraukiamais kalbos vienetais; į kalbą jie įtraukiami tik tiek, kiek reikia jiems funkcionuoti, t. y. pridėdant galūnę tekste. Įvairių šalių lingvistų tyrimai patvirtina antrąją nuostatą.

Sprendžiant tą problemą atskirai galėtų būti minimos tradicinės svetimšios pavardės (Šekspyras, Šopenas, Niutonas ir pan.), taip kaip yra sudarytas tradicinių vietovardžių sąrašas. Bet pamatuoti pavardžių vartosenos pagal tarimą tradiciškumą nebūtų paprasta. Apie tradicinius asmenvardžius kaip apie paliktinus pagal įsigalėjusią adaptuotą vartojimą užsimena Antanas Salys. Apie tai ir P. Joniko žodžiai (1963): „Vis dėlto, bent šviesuoliai, jei šiaip ir originalo laikydami, bene greičiausiai parašo iš tarties plačiau paplitusias bei dažniau girdimas pavardes.“ Tradicinių pavardžių atskyrimas gal bent kiek palengvintų tos problemos sprendimą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad autentiškoji pavardžių vartoseną turi gana ilgą, nuo XVI a. besitęsiančią tradiciją, dvejopas rašymas vyravo nepilną šimtmetį, tarimo formai pirmenybė akivaizdžiau buvo teikiama keliasdešimt metų.

Albinas Drukteinis

Klaipėdos universitetas

AUTENTIŠKŲ ASMENVARDŽIŲ VARTOSENĄ IR REGLAMENTAVIMĄ

Anotacija

Straipsnyje aptariamas nelietuviškų pavardžių autentiškos vartosenos reglamentavimas, analizuojami VLKK nutarimuose nurodyti autentiškų asmenvardžių užrašymo būdai, vartotojams kylantys sunkumai juos taikant. Remiantis nelietuviškų pavardžių autentiško užrašymo lietuvių kalboje istorijos peržvalga siūloma vartosenos supaprastinimo kryptis – pavardžių gramatinimas galūnes rašant po apostrofo.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: autentiškos pavardės, gramatinimas, vartosenos reglamentavimas.

Abstract

The article describes usage of foreign names in the Lithuanian language, the regulation of this usage. As proved by the research, the ways of writing of original names in Lithuanian texts are very various, and it takes difficulties for author of text. The analyses of history of use original names shows the way of more simple manner original name – Lithuanian ending with apostrophe after all original names excepting women's ones.

KEY WORDS: original name, grammar form of original name, regulation of name's usage.

Autentiškų svetimvardžių vartojimo lietuvių kalboje galimybė yra numatyta 60-ame Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarime (Nutarimai 1998). Tame pačiame nutarime nustatyta, kad jie tekste turi būti gramatinami, t. y. su tam tikromis išlygomis pridedama lietuviška reikiama galūnė. Tiesa, tų išlygų yra ne taip mažai. Ten, kur galūnė privalo būti rašoma, jos pridėjimo būdai taip pat nėra vienodi. Šiuo straipsniu **siekama** išanalizuoti autentiškų (originaliųjų) pavardžių gramatinimo principus, jo įforminimo būdus, įvertinti tų būdų patogumą vartotojui ir pasiūlyti gramatinimo supaprastinimo variantų.

Apsispręsti dėl vienokio ar kitokio gramatinimo būdo gali padėti gramatinimo istorijos peržvalga.

Senuosiuose raštuose galūnės dažniausiai buvo pridedamos ir rašomos tiesiogiai prie autentiškos nelietuviškos pavardės, pvz.: *Martina Luthera*, *Baltramieju Willenta* (galininkas), *Calwino* (kilmininkas) (žr. Baltrušaitienė 2009, 12–13).

XIX a. II pusėje paplinta galūnės rašymas po apostrofo. Vincas Kudirka buvo sudaręs taisyklės, kaip rašyti pavardes teikiant straipsnius *Varpui* (ten pat, 13). Jose nurodomas ir rašymo su apostrofu variantas. Pats V. Kudirka, kad ir ne visada, taip pat laikėsi tokios nuostatos. Kalbėdamas apie savo rankraštį, siūlo redaktoriui rašyti pavardes po apostrofo: *Rudenz'o*,

Rudenz'ui, Rudenz'q (Kudirka R 1990, 848). Laiškuose rašė *Schiller'o, Słowacki'o* (ten pat, 843). Paskutinis pavyzdys įdomus tuo, kad lietuviška galūnė pridedama prie kaitomosios kitos kalbos žodžio dalies – galūnės. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad lietuviška galūnė su apostrofu ir V. Kudirkos, ir to laiko laikraščiuose rašoma ir po tariama priebalse besibaigiančios pavardės: *Spencer'is, Bismarck'ui, Lassal'us* (žr. Baltrušaitienė 2009, 16). Suprantama, taip rašomos kamieno balsėmis ar netariamomis priebalsėmis besibaigiančios pavardės: *Don Pedro'ui, Gladstone'as, Carnegie'o, Maupassant'as*.

Tos tradicijos laikomasi ir pirmaisiais XX a. dešimtmečiais. Apostrofas prieš galūnę rašomas neatsižvelgiant į kamieno ypatumus ar kalbos tipą: *Gladston'o, Jacobs'o, Jones'o, Erberger'is, Weber'is, Ropp'as, Wojewski's, Rogalski's, Vespuci'o, Madzini'o* (plg. Baltrušaitienė, ten pat). Svarbi I. Baltrušaitienės pastaba ta, kad apostrofas žymi ir autentiškosios pavardės ribas, todėl susidaro neįprastos sandūros, plg. *Jazovski'o, Oginski'o, Kulakvirski'o* (ten pat).

Pastangos parodyti tikslią autentiškąją pavardę reiškesi ir kitaip. Buvo parašoma nesugramatinta forma, o skliausteliuose nurodoma, kaip bus toliau vartojama jau sugramatinta ir su apostrofu, pvz.: *Amerigo Vespuci* (toliau – *Vespuci'o*), arba pavardė pavartojama pridedant galūnę su apostrofu, o skliaustuose nurodoma, kaip bus toliau vartojama be apostrofo, pvz.: *Lechert'o* (toliau – *Lechertas*). Tai rodo, kad to paties tipo pavardės tuo metu buvo rašomos dvejopai, visuotinai nebuvo apsispręsta.

Nors galūnė kai kada buvo tiesiogiai pridedama prie pavardės jau ir XIX a. pabaigoje, bet, kaip nurodo I. Baltrušaitienė, vyrauti ėmė maždaug nuo 1930 metų: *Leskieno, Szoberio, Grimmas, Kraszewskis, Wojnowskį* ir pan. Tokią nuostatą puikiai iliustruoja 1933 metų „Gimtosios kalbos“ antro sąsiuvinio korektūros klaidų įrašas: „išspausdinta „Reuter'is“, turi būti „Reuteris“ (GK 1933, 16(48)). Bet esant netariamai originalo kalbos balsei ar priebalsei lietuvių kalbos galūnė rašoma po apostrofo, pavyzdžiui, *Montaigne'is* (GK 1933), *Roland'o* (GK 1937), *Chateaubriand'as* (Rašybos reformos projektas 1933) (Baltrušaitienė 2009, 16, 19, 20, 32). Beje, tariamoji balsė *e* verčiama į galūnę *-ė*: *Goethė, Nietschė*, kai kada net moterų pavardėse: *Charlottos Brontės* (ten pat, 18). Tokiais atvejais pavardės autentiškumas jau neišsaugojamas – dingsta kamiengalio balsė. Dėl moterų pavardžių rašymo diskusijų beveik nebuvo. Pasvarstyta dėl galimo lietuviškų priesagų dėjimo, bet tai buvo tik epizodiški samprotavimai (žr. ten pat). Nuostatos keitimąsi gerai rodo aktyvaus asmenvardžių rašybos tvarkymo dalyvio kalbininko Prano Skardžiaus vartoti svetimvardžiai. 1928 m. rašytame straipsnyje dar vartojo apostrofą ir po tariamų priebalsių: *Klein'as, Hermann'as, Sütterlin'as*, bet 1937 metais rašė *Mussolinis, -io, Torricellis, -io*, t. y. kaip buvo numatyta 1933 metų rašybos reformos taisyklėse (žr. ten pat, 38).

Savotišku pavardžių rašymo variantu galima laikyti galūnių dėjumą po apostrofo prie adaptuotų pavardžių. V. Kudirkos sudarytose taisyklėse buvo pateikiamas rašymo variantas *Liuis'o Smails'o*, *Liuis'ui*, *Smails'ui* ir t. t. Bet toks rašymas nepaplito.

Pagrindinės 1933 metų autentiškosios rašybos nuostatos buvo pakartotos ir 1943 metų A. Salio ir P. Skardžiaus leidinyje „Lietuvių kalbos rašybos pagrindai“. O nuo 1948 metais išleisto „Lietuvių kalbos rašybos žodyno“ buvo įtvirtintas transkribuotas nelietuviškų pavardžių rašymas. Tai patvirtinta ir leidinyje „Lietuvių kalbos vadovas“ (1950), bet ir ten nurodoma, kad netariama balse ar priebalse besibaigiantys svetimi asmenvardžiai rašomi galūnę pridedant po apostrofo: *Saussure'as*, *Moliere'as* (žr. ten pat, 40).

60-ame VLKK nutarime (Nutarimas 1998, 71–72), reguliuojančiame dabartinį nelietuviškų pavardžių vartojimą, iš esmės laikomasi paskutiniame prieškario dešimtmetyje nusistovėjusių originaliosios svetimų pavardžių rašybos principų – rašymo galūnių tiesiogiai prie pavardės kamieno, po apostrofo ir vartojimo be lietuviškų galūnių. Žinoma, tai taikoma tik lotyniškaisiais raštmenimis parašytoms pavardėms.

Autentiškosios pavardės vartojimas visais atvejais be galūnės pripažįstamas tik pateikiant jas skliaustuose arba nerišliame tekste. Tekste pavardės gramatinimas pagal nutarimą turi gana daug variantų.

1. Pagrindiniu reikėtų laikyti galūnės pridėjimą tiesiai prie kamieno, besibaigiančio priebalse (*Brugmannas*). Taip galūnę pridedama prie pavardžių, neturinčių kaitomosios dalies. Jei pavardė baigiasi kamieno balse *a*, ta balsė paverčiama lietuviška galūne *-a* ir linksniuojama pagal tokios galūnės tipą (*Cossiga – Cossoga*, *Cossigos*; *Zappa – Zappa*, *Zappos*), kitaip sakant, vartojimas sutampa su toliau nurodomų linksnių sistemą turinčių kalbų *-a* galūne. Jei pavardė yra tos kalbos, kuri turi kaitomąją dalį, tai galūnę pakeičiama į lietuvišką (*Ozols – Ozolas*; *Sudrabkalns – Sudrabkalnis*; *Kraszewski – Kraszewskis*; *Walęsa (Walęsy) – Walęsa (Walęsos)*).

Rašančiajam sunkumų gali sudaryti nustatant, iš kokios kalbos atėjusi pavardė – turinčios daiktavardžių galūnes ar neturinčios. Linksnių sistemos gana skirtingos ir tose kalbose, kuriose jos yra. Jei būtų nustatytas tokių kalbų sąrašas, užduotis vartotojui palengvėtų. Bet liktų nustatyti, ar pavardė priklauso kalbai iš sąrašo. Taigi praktiškai tą nuostatą taikyti nėra lengva. Tik dėl pavardžių, besibaigiančių *a*, nereikėtų sukti galvos, nes visais atvejais šiam punktui priklausančias vyriškosios giminės pavardes reikėtų vartoti be apostrofo.

Pavardžių, besibaigiančių kamieno balsiu *a*, linksniavimas be apostrofo paslepia tikslią originaliąją pavardę: tarkim, iš naudininko (*Cossigai*, *Zappai*) atkurti vardininką galima tik žinant vartojimo apibūdinimą, kad baigmuo *a* paverčiamas galūne, o iš galininko (*Cossigą*, *Zappą*) išvis nebūtų galima nustatyti, ar pavardė yra *Zapp* ar *Zappa*.

2. Kai pavardė baigiasi netariama priebalse ar balse *e*, galūnė pridedama po apostrofo (*Mitterand'as, Fillmore'as, Verlaine'as*).

Šiai nuostatai taikyti reikia žinoti, kad rašomoji pavardė priklauso tokiam tipui, t. y. kad priebalsė ar balsė nėra tariama. Vadinasi, reikia žinoti ar būti girdėjus tarimo variantą. Pavyzdžiui, nežinant, kaip tariama pavardė *Chateaubriand*, galima ją priskirti pirmai grupei – su besibaigiančia priebalse ir pridėti galūnę *-as*, o skaityti **Šatobriandas* pagal tam tipui būdingą adaptavimą – su priebalsiais. Dar painiau su tokia pavarde kaip *Delacroix*: nežinodami jos tarimo ir kirčiavimo vietoje *Delakrua* turėsime **Delacroixq* (ir skaitoma, matyt, būtų **Delacroixsas* ar **Delakroixsas*), nors gale kirčiuotos pavardės išvis nekaitomos (žr. toliau).

3. Pavardėms, kurios originalo kalboje baigiasi kamieno balsiu (įskaitant ir *e*) (išskyrus *a*) ar dvibalsiu galūnes dėti nerekomenduojama, bet pasakoma, kad prireikus galima jas dėti po apostrofo (*Goethe's, Craxi'o, Goethe'ei, Craxi'ui*, bet vns. galininkas *Goethe*).

Tą sąlygą atitinkančių pavardžių yra daug, tad nepridedant galūnių dviprasmybių tekstuose gali kilti dažnai, plg. *Craxi pažinojo Antonescu* (kas ką pažinojo); *Goethe pasiuntė ilgą laišką* (kas siuntė ar kam siuntė) ir pan. O juk tai yra pagrindinė priežastis, kodėl reikalaujama gramatinti svetimas pavardes. Pridedant po apostrofo nurodytu būdu, sunku laikytis sistemiškumo: vardininkas (ir galininkas) *Goethe* visai neturi galūnės (o vardininko rašymo klausimas (visur rašyti be galūnės) yra aktualus ir vis keliamas), kilmininkas *Goethe's* ar vardininkas *Craxi's* turi ne visą galūnę. Tokie kilmininkai ar naudininkai kaip *Craxi'o, Craxi'ui* turėtų būti tariami kaip hiatai (*i* negalima laikyti minkštumo ženklu) – *Kraksijo, Kraksijui*, o tai gerokai iškreiptų pavardę, naudininką darytų panašų į lotyniškąsias pavardes. Na o jei ten, kur aktualu, teksto autorius galūnę rašytų po apostrofo, o kitur visai jos nerašytų, viename tekste atrodytų nenuoseklu ir to vengtų pats autorius, redaguotų nenuoseklumą redaktoriai.

Nenuoseklumo yra ir kitu atžvilgiu. Jei galime kamieno balsę *a* paversti sava galūne (*Zappa, Zappos*), kodėl to nedaroma su *u* ir *i*, tokio kamieno (linksniavimo tipo) žodžių kalboje yra. Tada būtų *Antoneskus, Antoneskaus, Craxis, Craxio* – be apostrofų. Kaip minėta, ir balsė *e* yra buvusi verčiama į galūnę *-é* (*Goethé, Nietsché*). Žinoma, toks pasirinkimas įvairovės nepamažintų, tik gal atrodytų nuoseklesnis. Beje, asmenvardžių adaptavimo dalyje nurodoma, kad esant gale nekirčiuotiems *i* ir *y* pridedama galūnė *-is*, pvz.: *Pučinis (Puccini), Chomskis (Chomsky)*.

4. Pavardės su kirčiuotais balsiais gale prie autentiškosios vartosenos atvejų neaptariamos, bet jų nekaitymas paminėtas prie adaptuotųjų aptarimo, tad ši nuostata turėtų galioti ir autentiškoms pavardėms. Joms galūnės nepridedamos ir jos nekaitomos (*Hugo, Anjou* (tar. *Anžu*), *Bally, Curie* (tar. *Kiuri*), *Debussy*). Šiai grupei priskiriamos ir tos pavardės, kurios baigiasi nekirčiuotu balsiu *u*

arba balsių sandūra (*Antonesku, Mobutu, Boileau*). Taigi tiems atvejams nenumatytos galūnės nė po apostrofo.

5. Kaip formuluojama Nutarimuose (p. 68; 6.1.3), nekaitomos priebalsiu besibaigiančios moterų pavardės, pvz.: *Smith, Fischer, Gomez*. Galūnės nededamos ir prie nekirčiuotu *i* besibaigiančių moterų pavardžių (*Ibaruri*) (p. 69; 6.6). Ši nuostata formuluojama taip pat tik asmenvardžių adaptavimo punktuose.

Tokia įvairovė ir rašymo pasirinkimo trukdžiai verstų ieškoti paprastesnio ir vienodesnio autentiškųjų pavardžių rašymo būdo. Vienas iš paprastinimo būdų galėtų būti daugumos pavardžių rašymas su apostrofu ir po jo einančia lietuviška galūne po bet kokios vyriškosios giminės pavardės. Jei tokiam užrašymo būdui suteiktume ne tik kaitymo rodiklio funkciją, bet ir originaliosios pavardės nurodymo funkciją, tokiam būdui būtų galima priskirti net ir pavardes iš įvairių linksnių sistemas turinčių kalbų. Nors net buvusysis rašymas su apostrofais yra kai kada vertinamas labai neigiamai (Labutis 2007), bet jei rašymas pagal tarimą labiau plėstųsi, o autentiškosios rašymas vis labiau trauktųsi į specialiuosius tekstus, o juolab nurodant bent kartą tarimo variantą, toks vienodinimas palengvintų pasirinkimą autoriams, kartu būtų visada aiški autentiškoji pavardė. Beje, tokią nuostatą yra išsakęs P. Kniūkšta (Kniūkšta 2001, 527). Čia pavardės su lietuviškomis galūnėmis be apostrofų laikomos keistomis: kamienas svetimkalbis, o galūnė – lietuviška. Net ir sutampančioms pagal rašymą ir tarimą originaliosioms pavardėms (*Tambergas*), nors ir siūloma kalbininko, vargu ar reikėtų daryti išimtį. Ten pat minimas dar vienas tokio rašymo privalumas: šitaip atskirtume iš užrašymo sutampančias lietuviškas ir užsieniečių pavardes – *Major'as* reikštų Jungtinės Karalystės politiką, o, tarkim, *Majoras* – šalia Klaipėdos gyvenusį medžio skulptūrų meistrą. Tokiam rašymo būdui yra pritaręs ir kalbininkas Vytautas Vitkauskas (Vitkauskas 2004).

Atskiriant nuo bendresnio būdo kitose kalbose linksniuojamas pavardes (prie nelietuviškos galūnės pridėta lietuviška iš tikrųjų bent kol kas atrodytų keistai), vis dėlto teksto autoriui išliktų nemažai minėtų sunkumų. O jei to netaikytume kirčiuotais balsiais besibaigiančioms pavardėms (kiltų nemenkų keblumų jas tariant, gal net paveiktų kirčio vietą), tai nedaug paprastėjimo teatsirastų.

Taigi iš principo matomi lyg ir du keliai: arba eiti prie visuotinio adaptavimo (nurodant autentišką pavardę pirmą kartą skliausteliuose), arba daugiau formalumo suteikti apostrofui bei po jo rašomai galūnei ir taikstyti su autentiškos pavardės ir lietuviškos galūnės santykio keistumais.

Išvados

1. Sugramatintų autentiškųjų pavardžių vartosenos, reglamentuotos VLKK nutarimais, įvairovę būtų galima sumažinti renkantis labiausiai priimtina variantą – galūnės rašymą po

apostrofo. Šis užrašymo būdas turėtų ne tik sintaksinių ryšių rodiklio paskirtį tekste, bet ir nurodytų autentiškosios pavardės ribas. Toks pavardžių užrašymas visais vyriškosios giminės atvejais leistų nesunkiai nustatyti autentišką pavardę ir tenkinti paieškos internete ir žodynuose bei enciklopedijose poreikį.

2. Neigiamas galūnių po apostrofų rašymo vertinimas paprastai koreliuoja su bendru siekiu lietuvinti užsieniečių pavardes. Plečiant adaptuotų pavardžių vartosenos sritis, skatinant jų vartoseną ten, kur Nutarimais jau numatyta, originaliųjų vartojimas su po apostrofo rašomomis galūnėmis galbūt darytųsi priimtinesnis, nes būtų vartojimas tik tam tikrais atvejais, tam tikrų autorių – sudarytų aiškia mažumą tekstuose.

3. Moterų pavardės liktų negramatintos ir tai aiškiai jas atskirtų nuo kitų pavardžių.

4. Paliekant dabartines Nutarimo nuostatas, reikėtų tikslinti originaliosios pavardžių rašybos formuluotes, pildyti naujais punktais, nes ne vienu atveju dėl jų gramatinimo galima netiesiogiai spręsti tik iš adaptuotųjų pavardžių gramatinimo formuluočių.

Literatūra

- Baltrušaitienė, I. 2009 – *Svetimvardžių rašymo tradicijos formavimasis Lietuvoje*. Magistro d. (vad. – I. Smetonienė), Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą:
http://www.vlkk.lt/i/u/file/Svetimzodziai/str_mgr_VU09_IBaltrusaitiene.pdf [žr.
- GK, 1933 – Gimtoji kalba, 3 sąs. <http://www.epaveldas.lt> [žr.
- Kniūkšta, P. 2001 – *Kalbos vartoseną ir tvarkybą*. Vilnius: LKI leidykla.
- Kudirka, V. 1990 – *Raštai, 2 t.* (sud. J. Lankutis ir kt.). Vilnius: Vaga.
- Labutis, V. 2007 – Diskutuokime kalbos klausimais garbingai! *Bernardinai.lt*, 2007-06-08.
- Nutarimai 1998 – *Lietuvių kalbos komisijos nutarimai 1977–1998*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vitkauskas, V. 2004 – Svetimųjų tikrinių daiktavardžių rašyba. *Lietuvos aidas*, 2004-01-12.

Aurelija Dvylytė

VLKK Konsultacijų grupė

NELIETUVIŠKI ASMENVARDŽIAI KONSULTACIJOSE

Kalbos komisijos Konsultacijų grupė konsultuoja žmones įvairiais kalbos klausimais telefonu ir elektroniniu paštu (elektroniškai daugiausia per elektroninį Kalbos konsultacijų banką), per dieną atsakoma maždaug į 100–150 klausimų. VLKK Kalbos konsultacijų bankas – tai kalbos patarimų bankas, į kurį traukiami visuomenei aktualūs leksikos, morfologijos, žodžių darybos, sintaksės, kirčiavimo, tarties ir, žinoma, asmenvardžių vartojimo klausimai. Dabar banke jau yra per 10 tūkstančių įvairių kalbos klausimų ir atsakymų.

Konsultantai pirmiausia ir pajunta, sužino žmonių reakciją į bet kokį kalbos reiškinių vertinimą, taisykles, taisyklių pakeitimus, pirmiausia ir patiria, kaip žmonės supranta vieną ar kitą dalyką, ar moka taikyti ir pan.

Kitų kalbų asmenvardžių vartojimo klausimai gana dažni, anksčiau (prieš penketą šešetą metų) daugiau diskutuodavome su žmonėmis dėl pačių asmenvardžių vartojimo principų. Vyresnė visuomenės dalis norėjo ir nori visur matyti adaptuotą (sulietuvintą) asmenvardžio variantą, spaudos darbuotojai, kultūrininkai visada gynė teisę asmenvardžius vartoti tik originalius (rodančius tikslųjį, neiškreiptą variantą). Pastaraisiais metais tų diskusijų mažiau, matyt, dėl to, kad jau užaugo karta, kuri laisviau kalba kitomis kalbomis, pripratusi skaityti kitomis kalbomis, tai ir originalūs kitų kalbų asmenvardžiai ir vietovardžiai netrikdo. Dabar daug dažniau teiraujamasi konkrečių originalių asmenvardžių adaptavimo, gramatinimo klausimų.

Žinoma, kiekvienam skaitytojui būtų patogiausia, kad tekste būtų teikiamos abi formos (originali ir sulietuvinta) ir tekstų kūrėjams, redaktoriams visada patariame pagal galimybes taip asmenvardžius teikti, ypač plačiai visuomenei skirtuose tekstuose. Bet tikrai ne visada įmanoma to laikytis (ypač jei asmenvardžių ir vietovardžių tekste yra daug).

Vis dar gana dažnas diskusijų objektas – noras griežčiau reikalauti sulietuvintų formų plačiai visuomenei skirtuose tekstuose – populiariuosiuose laikraščiuose, dienraščiuose. Bet sunku ir nelabai įmanoma nubrėžti griežtą ribą tarp mokslinių, kultūrinių leidinių (kur būtų galima leidėjui asmenvardžių teikimą rinktis) ir populiariųjų leidinių (kur leidėjas jau nelabai galėtų rinktis, būtinai turėtų teikti ir sulietuvintą variantą). Pirmiausia labai jau nelygios leidėjų teisės, be to, sunku suformuluoti tokius atskyrimo kriterijus. Daugybė leidinių yra tarpiniai (įvairūs mokslo populiarinamieji leidiniai), juos skaito ir mokslo, ir plačioji visuomenė. Brėžti griežtą ribą tarp mokslinių ir populiariųjų leidinių tekstų tikrai sunku. Turėtinas omenyje ir dar

vienas dalykas, kad laikraščiuose, dienraščiuose daug informacijos, kuri aktuali tik tą dieną, kaip, pvz., kokie asmenys iš Afrikos daugiausia ko suvalgė, ilgiausius nagus užsiaugino ir pan. Tos pavardės tuoj pat užmiršamos (tiksliai ar apytiksliai perskaitytos), o norint jas tinkamai adaptuoti kartais reikia įdėti daug darbo. Taigi vargu, ar galima rasti geresnį sprendimą nei leisti leidiniui pasirinkti asmenvardžių vartojimo būdą, atsižvelgiant į skaitytojų pageidavimus, išprusimą ir pan.

Kaip jau minėta, dabar dažniausi asmenvardžių klausimai – konkrečių VLKK 1997 m. birželio 19 d. nutarimo Nr. 60 „Dėl lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos“ kitų kalbų asmenvardžių ir vietovardžių vartojimą reglamentuojančių punktų taikymas, kokias galūnes dėti (ir ar dėti) prie originalių formų, kaip adaptuoti konkrečius asmenvardžius ir vietovardžius. Į keletą tokių konkrečių dalykų norėčiau atkreipti dėmesį.

Adaptuojant kitų kalbų asmenvardžius ir vietovardžius parankinė vertėjų, redaktorių ir, žinoma, konsultantų knyga yra „Nelietuviškų tikrinių vardų rašymas „Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“ (Vilnius, 1986), kur pateiktos pagrindinių Europos ir kai kurių kitų kalbų perrašos taisyklės. Enciklopedininkai (dabar Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro specialistai) yra pakoregavę, patikslinę šias taisykles, bet išleistų pakoreguotų taisyklių dar neturime. Dėl to kartais kyla keblumų, pvz., „Pasaulio vietovardžių“ teikiniai jau adaptuoti pagal patikslintas taisykles, todėl kartais vietovardžiai anksčiau išleistuose „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ (toliau – VLE) tomuose (ar „Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“) skiriasi nei teikiami „Pasaulio vietovardžių“ tomuose. Kai teikiniai skiriasi, patartina remtis naujesniu šaltiniu.

Be enciklopedininkų išleistų šaltinių (perrašos knygelės, VLE, „Pasaulio vietovardžių“ tomų – jų dabar išleista 4), praverčia įvairūs internetiniai žodynai ir bazės, kur galima pasiklausti tarimo ir pan. Pvz., klausama, kaip lietuviškai *bayesian methods* (tokie matematiniai metodai). Internete randama, kad žodis *bayesian* yra padarytas iš angliškos pavardės *Bayes*. Perrašos taisyklėse teikiamas tik angl. *ay* tarimas (ne *aye*). Informacija tikslinama internete. Daugelis internetinių žodynų teikia angliškos pavardės *Bayes* tarimą – [Beis], taigi adaptuota forma *Beisas* ir klausiamas junginys – *Beiso metodai*.

Neradus patarimo išvardytuose šaltiniuose, geriausias adaptavimo patarėjas – tos kalbos, kurios yra asmenvardis ar vietovardis, specialistas.

Dažni klausimai dėl tradicinių asmenvardžių ir vietovardžių, ypač aktualūs klausimai, kai tradicinis asmenvardis konkuruoja su dabartiniais laikais adaptuotu variantu. Dėl tradicinių vietovardžių pavadinimų yra aiškiau, turime valstybių ir jų sostinių pavadinimų sąrašus, tradicinius Baltarusijos, Lenkijos, Latvijos ir Karaliaučiaus vietovardžių sąrašus (išleistus atskira knyga „Lietuviški tradiciniai vietovardžiai: Gudijos, Karaliaučiaus krašto, Latvijos ir Lenkijos“ (2002) ir teikiamus svetainėje www.vlkk.lt). Tokių asmenvardžių sąrašų neturime, 60 nutarime paminėti tik du pavyzdžiai: *Karolis Didysis*, *Petras Pirmasis*.

Turime nerašytą taisyklę – tradiciniais laikome tuos asmenvardžius (ir kitus pavadinimus), kurie teikiami VLE (ir „Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“). Bet raštu to nėra aiškiai pasakyta.

Kai VLE teikiami du variantai (tradicinis ir adaptuotas), rašantysis gali pasirinkti, kurį vartoti, atsižvelgdamas į adresatą, teksto pobūdį ir paskirtį. Pvz., kaip rašyti „Bažnyčių enciklopedijoje“: *Šventojo Isakijaus soboras* ar *Šventojo Izaoko soboras* (Sankt Peterburge)? VLE (t. 8, Vilnius, 2005, p. 251) teikiami abu variantai: *Šv. Isakijaus soboras (Isaakijevskij sobor)*, *Šv. Izaoko soboras*. „Bažnyčių enciklopedijoje“ ir patartina teikti abu variantus, kituose tekstuose galima pasirinkti (elektroninėje vartosenoje *Isakijaus soboro* dukart daugiau nei *Izaoko*).

Kartais vartoseną pati pasirenka vieną kurią iš tokių formų. Pvz., VLE (t. 6, Vilnius, 2004, p. 642) teikiami du Lenkijos politiko, teisininko, publicisto vardo ir pavardės variantai (adaptuota ir tradicinė forma): *Ježis Vladyslavas Gedroycas (Jerzy Władysław Giedroyc)* ir *Jurgis Vladislovas Giedraitis*. Taigi galimi vartoti abu variantai. Leidiniai (tiek popieriniai, tiek elektroniniai) dažniausiai renkasi tradicinį variantą – *Jurgis Vladislovas Giedraitis*.

Kai VLE teikiamas tik tradicinis variantas, žmonėms neaišku, kaip vertinti adaptuotą formą (kaip nelabai tinkamą, taisytiną ar pan.). Pvz., VLE teikiamas tik *Aleksandras Neviškis (Aleksandr Nevskij)*, kaip vertinti spaudoje dažnesnį *Aleksandrą Nevskį*? VLE teikiama tik tradicinė Ispanijos karaliaus asmenvardžio forma *Jonas Karolis I (Juan Carlos I)*, kaip vertinti vartosenoje dažnesnį adaptuotą variantą *Chuanas Karlosas I*? Kol nėra aptartų sąrašų, žinoma, apie griežtą adaptuotų formų vertinimą nėra ir kalbos, bet ir parengti tokie sąrašai turėtų būti rekomendacinio pobūdžio, protingiausia čia leisti vartosenai rinktis.

Dar vienas redaktorius ir vertėjus kamuojantis klausimas, nelabai aiškiai suformuluotas 60 nutarime, – kada dėti galūnę *-as*, kada *-is* (ir prie adaptuotų, ir prie originalių formų). Nutarime nėra pasakyta, kada kokia galūnė dedama, tik iš pavyzdžių matyti, kad prie kieto baigmens dedama *-as*, prie minkšto *-is*. Kartais nutinka ir taip, kad vartosenoje paplinta ne visai pagal šį dėsnį sugramatintų formų. Pvz., *Perlo indeksas*. Indeksas pavadintas amerikiečių biologo vardu (*Raymond Pearl*), baigmuo ištariamas minkštai, tai sugramatinta forma – *Pearlio indeksas*, adaptuota *Perlio indeksas*. Vartosenoje paplitusi forma *Perlas, Perlo indeksas*. Redaktorius visada sprendžia klausimą, ar redaguojamame tekste palikti vartosenoje įsitvirtinusią formą ar pataisyti į tiksliau sugramatintą. Padėti apsispręsti ir įvertinti, kiek įsitvirtinusi paplitusi forma dalykinėje kalboje, ar verta ją tikslinti, turėtų teksto autorius, tos srities specialistai.

Nutarime visuomenė pasigenda informacijos apie moteriškus asmenvardžius. Apie adaptuotas moteriškas formas nutarime keletas žodžių pasakyta (kad prie moterų vardų ir pavardžių galūnės nededamos (ir du pavyzdžiai): *Ibaruri (Ibaruri)*, *Meri (Mary)*); originalo ištariama

nekirčiuota *e* keičiama į *é*: *Afrodité, Halé*; ir pavardės, kurios baigiasi priebalsiu, nelinksniuojamos). O apie originalių formų vartojimą nepasakyta nė žodžio.

Taigi labai dažni du klausimai: ar ir kaip linksniuojami originalūs moteriški vardai, kai *e* nekirčiuotas, tariamas (*Gabrielle, Rachele*), ir kaip elgtis, kai *e* netariamas (pvz., *Monako princesė Charlene*).

Dėl *Gabrielle, Rachele*. Asmenvardininkų nuomonė čia nėra vienoda, nėra iki galo apsispręsta: vienu nuomone, reikėtų elgtis kaip su *Goethe*: nelinksniuoti arba pridėti prireikus galūnę po apostrofo (*Gabrielle's, Rachele's, Gabrielle'ė, Rachele'ė*), kitų nuomone, galūnę dėtina tiesiai: *Gabriellės, Rachelės, Gabriellė, Rachelė*. Kol nėra sutarta iki galo, žmonėms patariame rinktis vieną iš išvardytų variantų.

Nevienoda nuomonė ir dėl moteriškų vardų, kai *e* netariama. Prie originalios formos gali būti nieko nededama (*princesė Charlene*, adaptuota forma *Šarlen*), gali būti pridėdama galūnę po apostrofo (taikomas punktas – kai asmenvardis baigiasi netariama balse, prieš pridėdamas galūnes rašytinas apostrofai – *princesė Charlene'ą*, adaptuota forma būtų *Šarlėna*). Nieko baisaus, jei kas pasielgs su šiuo vardu trečiaip – kaip su *Gabrielle* (spaudoje dažnas toks variantas, pvz., *Monako princesė Charlenę pakerėjo dangiškos spalvos*).

Daug klausimų dėl originalių asmenvardžių, kurie baigiasi *-ia, -ias, -ius* (*Maria, Elias, Sibelius*), kaitymo – ar kaitant terpti jotą. Asmenvardininkų nuomonė čia taip pat dvejopa: vienu nuomone, jotas terptinas, kitų – gali būti kaitoma be joto. Taigi žmonės gali kaitymo būdą pasirinkti (*Marios* ar *Marijos*), daugiau pavyzdžių žr. Konsultacijų banko įrašė „Papadimas, Papademos; Papandreu, Papandreu“ (dėl graikų politikų vardų ir pavardžių).

60 nutarime nėra aptarti asmenvardžiai su brūkšneliais, kada brūkšneliai išlieka, kada ne. Kai vartojamos originalios formos, brūkšneliai išlieka ir tarp vardų, ir tarp pavardžių, pvz.: *Jeanas-Pierre'as Danthine'as* (*Jean-Pierre Danthine*), *Henry Rowanas-Robinsonas* (*Henry Rowan-Robinson*). Adaptavus tarp vardų brūkšnelių nelieka (lietuviškų vardų nejungiamo brūkšneliu), pvz., *Žanas Pjeras Dantinas*, tarp pavardžių brūkšnelis išlieka (brūkšneliu jungiamos ir lietuviškos pavardės), pvz., *Henris Rovanas-Robinsonas*.

Taigi vartosena ir konsultavimo praktika rodo, kad asmenvardžių (tiek originalių, tiek adaptuotų) vartojimo taisyklės reikia peržiūrėti, tikslinti, papildyti, galbūt net pavyktų kai kuriuos dalykus supaprastinti. Dabar, norint tinkamai adaptuoti ar sugramatinti kitos kalbos asmenvardžius, reikia ne tik mokėti taikyti 60 nutarimo nuostatas, bet ir išmanyti nemažai tos kalbos, kurios yra asmenvardžiai, dalykų.

Sigita Sereikienė

Valstybinė kalbos inspekcija

SVETIMVARDŽIŲ VARTOJIMAS. VALSTYBINĖS KALBOS INSPEKCIJOS PATIRTIS

Daugiausia su kitų kalbų asmenvardžiais ir vietovardžiais Valstybinėje kalbos inspekcijoje susiduriama tikrinant rašytinę kalbą, t. y. periodinius leidinius, interneto svetaines, reklamą, tam tikrus gaminius, pastabų būna ir dėl šnekamosios kalbos. Šiuo metu svetimvardžių klausimas aktualiausias interneto svetainėms, tačiau pasitaiko klaidų ir laikraščiuose bei žurnaluose, tiesa, dažniausiai tai būna pavieniai žodžiai, o ne sisteminė problema.

Straipsnyje remiamasi pastarųjų kelerių metų patirtimi, anksčiau klaidų pasitaikydavo kiek daugiau. Tai, kas užrašyta (periodinius ir neperiodinius leidinius, interneto svetaines, spausdintą reklamą, TV laidų subtitrus), ir šnekamąją kalbą (radiją ir televiziją) reikėtų aptarti atskirai, nes rašantiesiems ir kalbantiesiems aktualūs skirtingi dalykai. Apie asmenvardžius ir vietovardžius čia taip pat bus kalbama atskirai, nors jiems taikomi vienodi adaptavimo ir galūnių pridėjimo principai. Kaip rodo Inspekcijos praktika, galima išskirti ir vieną probleminę svetimų kraštų vietovardžių vartojimo sritį, kur pasitaiko labai apmaudžių klaidų.

Teisės aktuose įtvirtintos kitų kalbų asmenvardžių ir vietovardžių rašybos lietuviškame tekste nuostatos ir susiklosčiusios jų vartojimo rašytinėje kalboje tradicijos

Valstybinės kalbos įstatymo 22 str. (Žin., 1995, Nr. 15) nustatyta, kad „Lietuvos visuomenės informavimo priemonės, visi knygų ir kitų leidinių leidėjai privalo laikytis taisyklingos lietuvių kalbos normų“. Taisyklingos kalbos normas nustato Valstybinė lietuvių kalbos komisija, jos nutarimai yra privalomi. Klaidos, už kurias skiriamos administracinės nuobaudos, turi būti patvirtintos Komisijos nutarimu, už kitas kalbos klaidas nuobaudos negali būti taikomos. Šiuo atveju, dėl kitų kalbų asmenvardžių ir vietovardžių, Komisijos nutarimas yra priimtas, taigi dėl netaisyklingų svetimvardžių lietuviškame tekste nuobaudos galima sulaukti. Teisinis pagrindas tam yra.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas Nr. 60 „Dėl lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos“ įteisina du svetimvardžių rašymo principus: grožiniuose, populiariuose ir vaikams bei jaunimui skirtuose leidiniuose atsižvelgiant į skaitytojų amžių ir išsilavinimą jie adaptuojami, o moksliniuose, reklaminiuose, informaciniuose leidiniuose pateikiamos autentiškos formos.

Adaptuotos ir originalios formos gali būti pateikiamos pagrečiui (viena iš jų skliausteliuose). Visų kalbų asmenvardžius ir vietovardžius rašant pagal šiuos principus išlaikomos tradicinės formos, t. y. paprastai lietuviškai rašomi tie, kurių lietuviškos formos seniai nusistovėjusios ir niekam nekelia abejonių.

Valstybinė kalbos inspekcija, tikrindama spaudos leidinius, interneto svetaines, įvairią reklamą ir kitus rašytinius objektus, visuomet atkreipia dėmesį į tai, kaip rašomi svetimų kalbų asmenvardžiai ir vietovardžiai. Adaptavimo ar galūnių originalioms formoms pridėjimo klaidos paprastai sudaro nedidelę spaudos leidinio kalbos klaidų dalį, neretai jų išvis nebūna, nes ne kiekvienam leidiniui ir ne kiekviename numeryje tai aktualu – kartais svetimvardžių tiesiog nebūna. Vien dėl netaisyklingos svetimvardžių rašybos Inspekcija nėra nubaudusi nė vieno leidinio. Vargu ar įmanoma pažeisti tiek jų rašybos taisyklių punktų, kad tai būtų verta nuobaudos.

Per visą laiką, kiek galioja Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas, nustatantis svetimvardžių vartojimo taisykles, spaudoje susiklostė tradicija asmenvardžius vartoti originalius ir pridėti lietuviškas galūnes. Taip šiuo metu elgiasi visi didžiausi šalies dienraščiai ir interneto portalai. Jų teigimu, taip išvengiama netikslumų, galinčių pasitaikyti perrašant svetimvardžius pagal tarimą, nes ne visuomet būna aišku, kaip reikėtų vieną ar kitą vardą tarti. Netgi tie leidiniai, kurie anksčiau vartojo tik adaptuotas formas, keičia savo poziciją, pereinama prie abiejų formų pateikimo pagrečiui (pirma adaptuota, po to originali ar atvirkščiai). Taigi Inspekcijos patirtis rodo, kad tikrai neinama adaptavimo linkme.

Kitų kalbų asmenvardžių rašymo klaidos

Pradedant leisti naują leidinį reikia apsispręsti, kokio principo bus laikomasi (adaptavimo ar originalios rašybos), ir jo nuosekliai laikytis. Tačiau jeigu, pvz., pasirenkama asmenvardžius palikti originalius, visiems gerai žinomos užsieniečių pavardės, kaip tradicinės, gali būti rašomos adaptuotos.

Įvairių nenuoseklumo pavyzdžių spaudoje ir interneto portaluose nemažai, savivaldybių kalbos tvarkytojų teigimu, tokių dalykų pasitaiko ir rajonų leidiniuose. Pvz., vieni asmenvardžiai tame pačiame leidinyje vartojami adaptuoti, greta skliaustuose pateikiamos originalios formos (*Bredas Merčendas (Brad Marchand)*), kiti adaptuoti (*Lebronas Džeimsas*), tretieji – originalūs (*Colin Firth*) (Vakarų ekspresas, 2011); rašoma originali forma *Jacques Preverto* (taisyklingai būtų *Jacques'o Prevert'o*), bet adaptuota *Žanas Viležjė* (Vyzdys foto/video, 2011).

Kartais tas pats asmenvardis rašomas abiem galimais būdais (*Johanas Christophas Glaubitzas* ir *Glaubicas*) (Žemaičių vyskupystės muziejaus svetainė, 2012). Šiuo atveju klaidos nėra, tačiau

vertėtų pasirinkti vieną rašymo būdą ir jo laikytis, t. y. rašyti originalo kalba su lietuviškomis galūnėmis arba adaptuoti.

Jei asmenvardis yra adaptuotas, Inspekcija paprastai netikrina, ar iš tiesų jis tariamas taip, kaip užrašyta lietuviškai. Pakanka to, kad svetimvardžio gramatinė forma atitinka lietuvių kalbos taisykles.

Taigi leidiniams Inspekcija paprastai turi priekaištų tik dėl originalių asmenvardžių formų rašybos – pirmiausia yra tikrinama, ar jie lietuviškame tekste apskritai yra vartojami su galūnėmis, po to – ar tos galūnės pridėtos pagal taisykles. Autentiškų formų rašymą be galūnių arba su galūnėmis, pridėtomis ne pagal taisykles, Inspekcija traktuoja kaip Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimo pažeidimą. Labai retai (bet tokių atvejų dar pasitaiko) originali rašyba suprantama kaip lietuviškos galūnės pridėjimas po apostrofo visais atvejais ar rašymas apskritai be galūnių.

Visas Inspekcijos užfiksuotas asmenvardžių rašymo klaidas galima skirstyti į kelias grupes.

1. Be galūnių rašomi asmenvardžiai:

a) galūnė turi būti rašoma be apostrofo (tai gausiausia klaidų grupė), pvz.:

su asistentu Jurij Kolesnikov (=Jurijumi Kolesnikovu) (Statyk, 2011); Paul (=Paulo) Heiney knygos tęsinys, mokslininko Steven Neuberger (=Steveno Neubergero) manymu, Paul Lichtenstein (=Paulo Lichtensteino) atlikti tyrimai, tai patvirtina Ted Kaptchuk (=Tedo Kaptchuko) bandymas (Psichologija tau, 2011); dizainerio Christopher (=Christopherio) Bailey kolekcija; Brian Atwood (=Briano Atwoodo) bateliai (Jurgita, 2010); motociklininko Marek Žardin (=Mareko Žardino), įq Abraham Lincoln (=Abrahamas Lincolnas) panaikino (Laisvas laikraštis, 2011); su James (=Jamesu) Dougherty, susitikus su Colin Firth (=Colinu Firthu), Firth (=Firtho) žmona (Vakarų ekspresas, 2011); rūmai pastatyti pagal J. Huss (=Husso) projektą; skulptoriaus A. Coysewox (=Coysewoxo) skulptūros (Trakų istorinio nacionalinio parko svetainė, 2011);

b) galūnė turi būti pridedama po apostrofo, pvz.:

vadinaują George (=George'o) Clooney efektą; Dale (=Dale'o) Carnegie citata; Oscar Wilde (=Oscaro Wilde'o) pjesės (Vakarų ekspresas, 2011); Jules Massenet (=Jules'o Massenet) ir kitų kompozitorių duetai (Kauno valst. filharmonijos svetainė, 2011);

c) asmenvardis, kuris baigiasi -a, turi būti linksniuojamas, pvz.:

gydytojo Ezra Horofez (=Ezros Horofezo) gyvenimo pėdsakai (Trakų istorinio nacionalinio parko svetainė, 2011); Lady Gaga, Madonna, Barbra Streisand, Tina Turner (=Lady Gagos, Madonnos, Barbrės Streisand, Tinos Turner) dainos (Kauno valstybinės filharmonijos svetainė, 2011).

2. Asmenvardžiai su ne pagal taisykles pridėta galūne:

a) galūnė pridėta po apostrofo, nors turėtų būti dedama iškart po žodžio baigmens (asmenvardis originalo kalboje baigiasi priebalsiu), pvz.:

Chris'as (=Chrisas) *Pane'as*; *Jacob'as Fuglsang'as Mikkelsen'as* (=Jacobas Fuglsangas Mikkelsenas) (Green'as, 2011); *Ashley'is Woodcock'as* (=Woodcockas) (Natūralioji medicina. 2011); *Georg'o* (=Georgo) *Byrono poeziją* (Lietuvos žinios, 2011); *dėkojame Hans'ui Sandstrom'ui* (=Hansui Sandstromui);

b) labai retos klaidos – kai galūnę reikėtų rašyti po apostrofo, o ji pridedama iškart. Dažniausiai taip atsitinka su prancūziškais vardais ir pavardėmis, kurie baigiasi netariamu priebalsiu. Taisyklė čia jau turėtų būti taikoma kita nei esant tariamam kamiengalio priebalsiui, o formaliai tokie asmenvardžiai gali atrodyti vienodi, pvz.: *Laurentas Jalabertas* (=Laurent'as *Jalabert'as*).

3. Apskritai netinkamai parašyti asmenvardžiai (žodžio šaknis adaptuota, bet galūnė nepridėta): *Dastin Hoffman* (=Dustinas Hoffmanas arba Dastinas Hofmanas); *Alen Delon* (=Alainas Delonas arba Alenas Delonas).

Teikiant pastabas laikraščių ir žurnalų redaktoriams visuomet stengiamasi ne tik nurodyti ir ištaisyti konkrečias klaidas, bet ir apibendrinti jas, rašomos taisyklės, dedamos interneto nuorodos, kur būtų galima plačiau pasiaiškinti sunkumų keliančius dalykus. Ypač tai aktualu, kai visame leidinyje daromos tokios pačios klaidos ir akivaizdu, kad problemą reikia spręsti iš esmės.

Neperiodiniuose leidiniuose, t. y. įvairaus pobūdžio knygoje, svetimų kalbų asmenvardžiai nėra toks aktualus dalykas, tekste esantys vardai ir pavardės būna adaptuoti, be to, ir adaptavimo tikslumas, pvz., grožiniam kūriniiui, turbūt nėra toks svarbus, kaip rašant apie tikrovėje egzistuojantį asmenį. Kūrinių autoriai paprastai nurodomi originalo kalba, nors būtų neblogai, jei knygų leidėjai greta originalios nurodytų ir adaptuotą autoriaus pavardės formą. Ypač tai aktualu vaikų leidiniams, nes suprantama, kad ikimokyklinukas ar pradinukas nelabai sugeba perskaityti, kas parašyta kita kalba. Anksčiau buvo įprasta vardus ir pavardes atpažinti iš klausos, dabar kai kuriais atvejais jau labiau atpažįstamas užrašas (vaizdas) kaip prekės ženklas.

Svetimvardžių rašymo klausimas aktualiausias dienraščiams ir internetiniams žinių portalams, kuriuose pateikiama daug ir įvairios informacijos, ji greitai keičiasi ir reikia sugebėti operatyviai ir tinkamai ją pateikti.

Radijui, televizijai svetimų asmenvardžių problema yra aktuali rašant subtitrus, dažniausiai informacinėse laidose, o kadangi jos ir šiaip pasižymi taisyklinga kalba, tai ir subtitrai būna parengti gerai. Kartais iškyla klausimų, koks asmenvardis laikytinas tradiciniu (greta visų originalių tokių reikėtų rašyti adaptuotą, nes perrašius originaliai daug kas ir nesuprastų, apie kokį žmogų kalbama). Pavyzdys galėtų būti senųjų karalių vardai, kuriuos visi įpratę matyti sulietuvintus, ir dabartinių mėlynojo kraujo atstovų asmenvardžiai, kuriuos jau linkstama rašyti originalius, kaip ir

bet kurių kitų asmenų. Subtitruose taip pat matome tendenciją pereiti nuo adaptuotų asmenvardžių prie originalių.

Kad asmenvardžiai šnekamojoje kalboje būtų nesugramatinti kaip spaudoje, galima sakyti, nepasitaiko, nes kalbant galūnės yra savaime suprantamas dalykas. Tariant sudėtinga jų nepridėti. Esama nenuoseklumo, tariant vardus ir pavardes, kurios baigiasi balsiu -o, pasitaiko, kad vieni linksniuojami, kiti tokie patys – ne (pvz., *Barikelo* ir *Barikelas*, *Alonso* ir *Alonsas*). Pagal taisykles šiuo atveju galima ir taip, ir taip. Dar vienas dalykas, aktualus tik šnekamajai kalbai, yra asmenvardžių kirčiavimas, jie turėtų būti kirčiuojami laikantis lietuvių kalbos taisyklių, pvz.: *Injesta*, *su Pepe*, *su Migeliu* (= *Injesta*, *su Pepe*, *su Migeliu*).

Dabartinės asmenvardžių rašymo tvarkos privalumai ir trūkumai, problemos, su kuriomis susiduria leidinių redaktoriai ir skaitytojai

Apibendrinant Inspekcijos patirtį dėl kitų kalbų asmenvardžių vartojimo rašytinėje kalboje matyti, kad skaitytojams būtų idealu, jei leidiniuose būtų pateikiamos ir adaptuotos, ir originalios asmenvardžių formos: tuomet skaitytojas žinotų ir kaip ištarti, ir atpažintų asmenvardį parašytą. Daugelis leidinių renkasi originalią rašybą dėl, jų manymu, svarios priežasties – pateikiamos informacijos tikslumo. Negalima paneigti, kad tai svarbu. Kyla klausimas, kas geriau: netiksliai pagal tarimą pateikta ar tiksliai parašyta, bet nežinia kaip tariama pavardė? Nesunku pateikti adaptuotas formas asmenvardžių, kurie dažnai vartojami ir sakytinėje, ir rašytinėje kalboje (tokie natūraliai adaptuojami), tačiau pasitaiko nemažai atvejų, kai neaišku, kaip tiksliai perrašyti pagal tarimą. Tam reikia gerai mokėti nemažai užsienio kalbų. Norint pagal dabartinę tvarką pridėti galūnes prie originalių asmenvardžių pakanka turėti reikiamos kalbos pagrindus. Taigi dabar egzistuojantis svetimų kalbų asmenvardžių rašybos modelis yra kompromisinis, turintis ir privalumų, ir trūkumų.

Kitų kraštų vietovardžių rašymo klaidos

Vietovardžiams galioja tokie patys rašybos principai, kaip ir asmenvardžiams. Spaudoje vartojama daugiau tradicinių jų formų. Klaidų pasitaiko mažiau, jos panašios kaip ir rašant asmenvardžius.

1. Nenuoseklumas, pvz.:

Moselis ir *Mozelis* (Geras skonis, 2011).

2. Rašybos klaidos, pvz.:

Čenstachova (= *Čenstakava*) (Geras žurnalas, 2011); *Niukastlio* (= *Niukaslo*) *mokslininkų tyrimai* (Mano žurnalas, 2012); *Hong Kongas* (= *Honkongas*) (Nemunas, 2010).

3. Mot. g. formų nelinksniavimas ir galūnių nepridėjimas vyr. g. formoms, pvz.:

gyvenimas verda tik sostinėje Male (=Malėje) (Ieva, 2011); Jordanijos mieste Petra (=Petroje; Petros mieste Jordanijoje) (Laikas.lt, 2012);

Bochum (=Bochumo) miesto; garsiam kurorte Swakopmund (= garsiam Swakopmundo kurorte); Luderitz (=Lüderitzo) kurorte (Kelionės ir pramogos, 2009).

4. Ne pagal taisyklės pridėtos galūnės originalioms formoms, pvz.:

Manchester'io ir Birmingham'o (=Manchesterio ir Birminghamo) miestų, Buckingham'o (=Buckinghamo) rūmuose (Laisvas laikraštis, 2010).

Mokykliniuose leidiniuose reikalaujama vartoti lietuviškas tradicines ir adaptuotas kitų šalių vietovardžių formas. Greta jų (rišliame tekste – skliausteliuose) arba prieduose gali būti nurodomos autentiškos formos (Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1999-09-30 nutarimas Nr. 3 „Dėl kitų šalių vietovardžių pateikimo mokykliniuose leidiniuose“). Tikrinant vadovėlius nepastebėta, kad šio reikalavimo nebūtų paisoma.

Kitų kraštų vietovardžių rašyba aktuali turizmo agentūrų platinamuose reklaminiuose leidiniuose. Inspekcija yra atkreipusi agentūrų vadovų dėmesį į tai, kad būtina laikytis vienos pozicijos: arba adaptuoti, arba vartoti autentiškas formas.

Dar viena sritis, kur labai aktuali svetimų kraštų vietovardžių rašyba – lavinamieji žaidimai. Klaidos juose – nemaža problema, nes lavintis skirtose priemonėse klaidų būti neturėtų. Čia, kaip ir spaudoje, svarbus nuoseklumo principas. Žaidimų platintojams, kurie atsakingi ir už turinį, patariama užsienio šalių miestų ir vietovių pavadinimus arba adaptuoti, arba pateikti originalius. Kadangi žaidimas skirtas vaikams, tikslingiau būtų pateikti pagal tarimą, nes originalo forma parašytų pavadinimų daugelis vaikų, ypač mažesnių, nesugebės perskaityti. Taigi šiuo atveju adaptuoti būtų priimtinesnis sprendimas, nors galima nuspręsti ir kitaip.

Pvz.: *Galway (=Golvėjus); Perth (=Pertas), plg. Dublinas (Stalo žaidimas „Tapk turtingas“).*

Kita problema – elementarios rašybos klaidos: *Kijavas (=Kijevas); Jaruzalė (=Jeruzalė); Kvala Lampūras (=Kvala Lumpūras); Beijingas (=Pekinas); Singapūro Miestas (=Singapūras); Lijonas (=Lionas); Meksiko Miestas (=Meksikas); Rijo de Žaneiras (=Rio de Žaneiras) (Stalo žaidimas „Monopoly. Čia ir dabar: pasaulinis leidimas“).*

Visiškai nesuprantamas dalykas yra gausybė klaidų žaidime „Pasaulio vėliavos“, kurį žaisdamas vaikas turėtų išmokti šalių ir jų sostinių pavadinimus. Su daugybe klaidų žaidimas visiškai bevertis. Net ir viena ar kelios klaidos, pvz., stalo žaidimo lentoje, yra blogai, nes tai ne laikraštis ar žurnalas, kai leidžiant kitą numerį jau rašomos kitos pavardės, kiti vietovardžiai, ir tos padarytos klaidos jau nebeturi tokios vertės. Žaidimas juk naudojamas daug kartų...

Žaidimas „Pasaulio vėliavos“

<i>Aukštutinė Volta (=Burkina Fosas)</i>	<i>Kastri (=Kastris)</i>
<i>Bachreinas (=Bahreinas)</i>	<i>Abuja (=Abudža)</i>
<i>Barbadas (=Barbadosas)</i>	<i>Nufakšutas (=Nuakšotas)</i>
<i>Čekijos Respublika (=Čekija)</i>	<i>Port Lujis (=Port Luisas)</i>
<i>Ekvatoriaus Gvinėja (=Pusiaujo Gvinėja)</i>	<i>Maputus (=Maputu)</i>
<i>Gvinėja Bisau (=Bisau Gvinėja)</i>	<i>Frytaunas (=Fritaunas)</i>
<i>Kape Verdė (=Žaliojo Kyšulio Salos)</i>	<i>Antananarivas (=Antananaryvas)</i>
<i>Kirgiztanas, Kirgizstanas (=Kirgizija)</i>	<i>Ugadugus (=Ugadugu)</i>
<i>Maršalo salos (=Salos)</i>	<i>Malabo (=Malabas)</i>
<i>Maurikijus (=Mauricijus)</i>	<i>Abidžanas (=Jamusukras)</i>
<i>Naūrus (=Nauru)</i>	<i>Asmera (=Asmara)</i>
<i>Papua–Naujoji Gvinėja (=Papua Naujoji Gvinėja)</i>	<i>Kinzasa (=Kinšasa)</i>
<i>Samoja (=Samoa)</i>	<i>Solsberis (=Hararė)</i>
<i>Seišelių salos (=Seišeliai)</i>	<i>Magadišas (=Mogadišas)</i>
<i>Sent Kristoferis ir Nevis (=Sent Kitsas ir Nevis)</i>	<i>Maserus (=Maseru)</i>
<i>Sent Lūsija (=Sent Lusija)</i>	<i>Alma Ata (=Astana)</i>
<i>Sent Vinsentas ir Grenadinų (=Sent Vinsentas ir Grenadinai)</i>	<i>Timpus (=Timpu)</i>
<i>Svazilendas (=Svazilandas)</i>	<i>Naujasis Delis (=Delis)</i>
<i>Turkmenistanas (=Turkmėnistanas)</i>	<i>Kuala Lumpūras (=Kvala Lumpūras)</i>
<i>Vanuatus (=Vanuatu)</i>	<i>Bandar Seri begavanas (=Bandar Seri Begavanas)</i>
<i>Zairas (=Kongo Demokratinė Respublika)</i>	<i>Er Rijadas (=Rijadas)</i>
<i>Montevideo (=Montevidėjus)</i>	<i>Vila (=Port Vila)</i>
<i>Honijara (=Honiara)</i>	<i>Skopje (=Skopjė)</i>
<i>Madžiuras (=Madžūras)</i>	<i>Andora la Viecha (=Andora)</i>
<i>Wašingtonas (=Vašingtonas)</i>	<i>La Valeta (=Valeta)</i>
<i>Rozas (=Rozo)</i>	<i>Varšuva (=Varšuva)</i>
	<i>Liublijana (=Liublana)</i>

Pasitikrinti, ar gerai parašytas vietovardis, tikrai galima: išleisti keturi „Pasaulio vietovardžių“ tomiai, valstybių ir jų sostinių pavadinimai yra oficialiai patvirtinti Valstybinės lietuvių kalbos

komisijos nutarimu, galima naudotis ir kitais šaltiniais (pvz., enciklopedijomis), deja, tos galimybės ne visada išnaudojamos.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimai dėl valstybių ir jų sostinių pavadinimų yra priimti, tačiau administracinio poveikio priemonės, esant klaidų stalo žaidimuose, taikyti sudėtinga, nes Valstybinės kalbos įstatymas taisyklingos kalbos normų laikytis įpareigoja tik žiniasklaidos priemones ir leidėjus. Žaislas, žaidimas nėra leidinys, nors taisyklingos kalbos būtinybė šiuo atveju akivaizdi. Inspekcija neturi tikslo būtinai skirti nuobaudą, svarbiausia yra pasiekti, kad klaidos būtų ištaisytos. Paprastai gavę pastabas platintojai įdeda į pakuotes klaidų atitaisymus, o kai partija išplatinama, nauja gaminama jau be klaidų.

Skundų, klausimų dėl vietovardžių ir asmenvardžių mažėja. Anksčiau, ypač vyresnio amžiaus piliečiai, piktindavosi dėl originalios rašybos, esą neįmanoma perskaityti, kas parašyta. Dabar klausimai daug konkretesni, dažnai tai būna reakcija į, pvz., interneto straipsnius, pastebima, jog nepridėta reikalinga galūnė ar vartojamos nelietuviško alfabeto raidės. Vis dar pasitaiko abejojančių, ar pridėjus galūnę nepasikeis pats asmenvardis. Galbūt dėl to matome nemažai klaidų, kai asmenvardžiams galūnės dedamos po apostrofo, tarsi ženklas, kad galūnė prirašyta papildomai, ir taip grafiškai atskirtas originalas nuo lietuviškos galūnės.

Agris Timuška

Latvijos valstybinės kalbos centras

KITŲ KALBŲ TIKRINIŲ DAIKTAVARDŽIŲ PERTEIKIMAS LATVIŲ KALBA: TEORIJA IR PRAKTIKA

Įvadas. Kalbos politika – vienas iš svarbiausių tautos tapatybės apsaugos priemonių. Tikrinių daiktavardžių perteikimas – gana svarbus kalbos politikos reiškinys su rimta įtaka visai kalbinei sistemai. Tikriniai daiktavardžiai – kitų kalbų asmenvardžiai (antroponimai) ir vietovardžiai (toponimai), kurie būtinai perteiktini latvių kalba. Perteikimas – kitų kalbų tikrinių daiktavardžių išreiškimas latvių kalbos garsais ir raidėmis (ne sulatvinimas / ne letonizacija!!!).

Normatyvinis pagrindas – Valstybinės kalbos įstatymas, priimtas 1999 m., veikia nuo 2000 m. rugsėjo 1 d. Aktualūs svarstomai problemai straipsniai:

19 str. 1 d.: *Asmenvardžiai perteikiami laikantis latvių kalbos tradicijų ir rašomi pagal galiojančias bendrinės kalbos normas, atsižvelgiant į šio straipsnio 2 dalies sąlygas.*

19 str. 2 d.: *Asmens pase arba gimimo liudijime šalia asmens vardo ir pavardės, perteiktų pagal galiojančias latvių bendrinės kalbos normas, nurodoma asmens gimtosios pavardės istorinė forma arba kitos kalbos asmenvardžio originalioji forma, kuri transliteruojama lotynišku raidynu, jeigu pats asmuo arba nepilnamečio asmens tėvai taip pageidauja ir gali tą dokumentiškai patvirtinti.*

19 str. 3 d.: *Vardų ir pavardžių rašybą ir identifikaciją, taip pat kitų kalbų asmenvardžių rašybą ir vartoseną latvių kalboje reglamentuoja Ministrų kabineto nuostatai.*

Ministrų kabineto 2004 m. kovo 2 d. priimti „Asmenvardžių rašybos ir vartosenos latvių kalboje bei jų identifikacijos nuostatai“ (Nr.114). Šiuose nuostatuose apibrėžiamas asmenvardžių perteikimas, kodifikuotas latvių bendrinės kalbos normas asmenvardžiams, nustatyta oficialioji asmenvardžių sistema: tik vardai ir pavardės, be tėvavardžių, suformuluotos visuotinės perteikimo taisyklės, pateikiami svarbiausių kalbų asmenvardžių atitikmenys su pavyzdžiais: lietuvių, estų, anglų, vokiečių, rusų kalbų; latgaliečių pavardžių atitikmenys.

137 punktą sako, kad asmenvardžiai rašomi laikantis latvių kalbos normų, naudojant šių nutarimų 6 punkte minėtas latvių abėcėlės raides.

138 punkte nurodoma, kad kiekvienas asmenvardis privalo turėti latvių kalbos gramatinę sistemą atitinkančią vyriškosios arba moteriškosios giminės galūnę (išskyrus bendrosios giminės

pavardžių formas su moteriškosios giminės galūne abiejų lyčių asmenims bei nelinksniuojamas pavardes).

145 punktas: Latvių kalba rašoma asmenvardžio forma juridiniu požiūriu yra tapati su asmenvardžio istorine forma arba kitos kalbos asmenvardžio originaliaja forma, transkribuota lotynišku raidynu.

148 punktas: Dokumentų vertimuose šalia perteiktojo kitos kalbos asmenvardžio nurodoma jo originalioji forma, transkribuota lotynišku raidynu.

Kiti normų šaltiniai: įvairių kalbų tikrinių daiktavardžių perteikimo taisyklės ar instrukcijos (jose nurodyta, kas ką atitinka, kaip ką perteikti, nurodytos išimtys); žodynų priedai, žemėlapiai, leksikonai su reikiama informacija (dvikalbiai bei daugiakalbiai žodynai, atlasai (pavyzdžiui, *Didysis pasaulio atlasas*), interneto svetainės ir kt.

Prie praktikos. Normos ir taisyklės yra gana aiškios. jeigu trūksta nurodymų kuriai nors kalbai, naudojamos jai giminiškos kalbos tikrinių daiktavardžių perteikimo taisyklės (pvz. *Farerų : danų, makedonų : bulgarų, juodkalniečių : serbų*). Kartais nelengva atskirti, iš kurios kalbos kilęs konkretus asmenvardis.

Pagrindiniai principai:

1) iš kalbų, vartojančių lotynišką abėcėlę – **transkripcija** (perteikimas pagal žodžio tarimą; išimtis – danų k.);

2) iš kitų raidynų kalbų – **transliteracija** (perteikimas pagal žodžio rašybą).

Keletas pavyzdžių:

Originalas:	Latviškas atitiktumu:
anglų <i>David Beckham</i>	<i>Deivids Bekhems</i>
italų <i>Giuseppe Verdi</i>	<i>Džuzepe Verdi</i>
suomių <i>Kimi Räikönen</i>	<i>Kimi Reikenens</i>
baskų <i>Gotzon Aurrekoetxea</i>	<i>Gocons Aurekoečea</i>
albanų <i>Nënë Tereza</i>	<i>Māte Terēze</i>
turkų <i>Kemal Dürsa</i>	<i>Kemals Dursa</i> (ne Dirsā)
korėjiečių <i>Pyongyang</i>	<i>Phenjāna</i>
švedų <i>Örebro</i>	<i>Ērebrū</i>

Išimtys

1. Tradiciniai egzozonimai: *Eesti* – Igaunija, *Magyjrország* – Ungārija, *Deutschland* – Vācija, *Sverige* – Zviedrija, *Shqipëria* – Albānija, *Rossija* – Krievija, *Moskva* – Maskava, *Pskov* – Pleskava, *Sakartvelo* – Gruzija, *Hayastan* – Armēnija, *España* – Spānija, *Ellas* – Griekija.

2. Vertimai: **Crna Gora** – Melnkalne, **Sancta Sedes** – Svētais Krēsls (Vatikāns), **Great Britain** – Lielbritānija, **New Zealand** – Jaunzēlande, **South Africa** – Dienvidāfrika, **Timor Leste** – Austrumtimora, **United States of America** – Amerikas Savienotās Valstis.

3. Istorinių asmenų vardai: *Richard Lionheart* – Ričards Lauvassirds, *Bloody Mary* – Asiņainā Mērija, *Ludwig der Bayer* – Bavārijas Ludviķis, *August der Starke* – Augusts Stiprais, *Ivan Groznyj* – Jānis Bargais, pop. *Joannus Paulus* – Jānis Pāvils.

Kur rasti atsakymus?

Vyriausioji konsultacinė įstaiga – Švietimo ir mokslo ministerijos Latvių kalbos agentūra. Taip pat konsultuoja kiti valstybės ir savivaldybių konsultacijų biurai, filologai (mokytojai, dėstytojai, mokslininkai, redaktoriai ir kt.), Teisingumo ministerijos **Valstybinės kalbos centras** su Latvių kalbos ekspertų komisija ir pakomisėmis.

Problemos

1. Visuomenė palyginti gerai orientuojasi šiais klausimais.
2. Taisyklėms dažniausiai nusižengia žiniasklaidos priemonės, ypač spauda.
3. Dar nėra vieningos duomenų bazės ivairių kalbų tikrinių daiktavardžių perteikimui.
4. Netrūksta žmonių, mėgstančių bylinėtis (net dėl niekų, o ypač dėl pavardžių rašybos).

Nejaugi problemos?

1. Reikia padidinti tekstų autorių bei redaktorių atsakomybę už kalbos taisyklingumą.
2. Pagal esančias perteikimo taisykles reikia suformuoti vieningą duomenų bazę.
3. Neabejotina, kad tai blogas / neadekvatus žmogaus teisių supratimas, nes nėra tokios teisės – reikalauti asmens vardo bei pavardės įrašo tam tikra forma!

Perteikimo teisinis pagrįstumas

Latvijos Konstitucinis teismas jau 2001 m. nusprendė: latvių kalboje kitos kalbos tikrinis daiktavardis į sakinį įtraukiamas ir jo reikšmė suvokiama tik tuo atveju, jei jis rašomas taip kaip tariamas, ir jei jis turi galūnę. Taigi kitų kalbų asmenvardžių perteikimo tradicijos remiasi latvių kalbos gramatikos ypatybėmis.

Konstitucijos 4 straipsnis, nurodantis, kad latvių kalba Latvijos Respublikoje laikoma valstybine kalba, jai suteikia konstitucinį statusą. Valstybinės kalbos konstitucinis statusas įtvirtina latvių kalbos vartosenos teisinį pagrįstumą Latvijos Respublikos išduotuose dokumentuose. Atsižvelgiant į faktą, kad Latvijos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, kuris ne tik identifikuoja asmenį, bet ir liudija ilgalaike teisinę asmens sąsają su valstybe, asmens vardas ir pavardė rašomi valstybine kalba.

Atsižvelgiant į latvių kalbos kaip valstybinės kalbos įtvirtinimą Konstitucijoje, taip pat ir tai, kad globalizacijos sąlygomis Latvija yra vienintelė vieta pasaulyje, kur galima garantuoti latvių

kalbos bei pagrindinės nacijos egzistavimą ir raidą, latvių kalbos kaip valstybinės kalbos vartojimo srities susiaurinimas šalies teritorijoje laikomas grėsme valstybės demokratinei santvarkai.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas (2011 m.) byloje *Malgožata Runevič-Vardyn, Łukasz Paweł Wardyn* prieš Vilniaus miesto savivaldybės administraciją, Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją, Valstybinę lietuvių kalbos komisiją, Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Teisės departamento Civilinės metrikacijos skyrių:

Remiantis kelių vyriausybių, pateikusių Teisingumo Teismui pastabas, nuomone, valstybė narė turi teisę rūpintis valstybinės kalbos apsauga, siekdama išsaugoti tautinę vienybę ir socialinę sanglaudą. Lietuvos vyriausybė, be kita ko, pabrėžia, kad lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė, kuri saugo tautos identitetą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina tautos suvereniteto raišką, valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą.

Šiuo klausimu reikia pažymėti, kad Sąjungos teisės nuostatos nedraudžia vykdyti politikos, kuria siekiama ginti ir remti valstybės narės kalbą, kuri yra nacionalinė ir pirmoji valstybinė kalba. Juo nedraudžiama kompetentingoms valstybės narės institucijoms taikant nacionalinės teisės aktus, pagal kuriuos asmens vardai ir pavardės tos valstybės civilinės būklės aktų įrašuose gali būti rašomi tik laikantis valstybinės kalbos rašybos taisyklių, atsisakyti pakeisti gimimo ir santuokos liudijimuose vieno iš savo piliečių vardą ir pavardę pagal kitos valstybės narės rašybos taisykles.

Europos Žmogaus teisių teismo 2004 m. nutarimas byloje *Lidija Kuharec alias Kuhareca* prieš *Latviją*:

Atsakydamas į pareiškėjos skundą dėl to, kad jos pavardės gramatinis pritaikymas esą pažeidžia jos etninę tapatybę, Teismas pastebi, kad atitinkama galūnė yra tik latvių kalbos ypatybė. Taigi niekas neįpareigoja pareiškėją vartoti ją kalbant ar rašant rusų ar ukrainiečių kalba.

1999 m. spalio 21 d. Lietuvos Konstitucinis teismas nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nustatė:

Pagal Konstitucijos 14 straipsnį lietuvių kalba yra valstybinė kalba. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas reiškia, kad lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė. Valstybinė kalba saugo tautos identitetą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina tautos suvereniteto raišką, valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą. Valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo garantija, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Lietuvių kalba, pagal Konstituciją įgijusi valstybinės kalbos statusą, privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldos institucijose, visose Lietuvoje esančiose

įstaigose, įmonėse ir organizacijose; įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti skelbiami valstybine kalba; raštvedyba, apskaitos, atskaitomybės, finansiniai dokumentai privalo būti tvarkomi lietuvių kalba; valstybės ir savivaldos institucijos, įstaigos, įmonės bei organizacijos tarpusavyje susirašinėja valstybine kalba.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvoje gyvenantys asmenys save priskiria daugiau kaip šimtui tautybių. Jų tautų kalbose vartojami įvairūs rašmenys, dažnai visiškai arba iš dalies nesutampantys su lietuvių kalbos rašmenimis. Jeigu teisės normomis būtų nustatyta, kad šių piliečių vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi kitokiais, ne lietuviškais rašmenimis, būtų ne tik paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos principas, bet ir sutrikdyta valstybės ir savivaldybių įstaigų, kitų įmonių, įstaigų bei organizacijų veikla. Dėl to piliečiams būtų sunkiau įgyvendinti savo teises bei teisėtus interesus ir būtų pažeistas Konstitucijoje įtvirtintas jų lygybės įstatymui principas. Įrašų Lietuvos Respublikos piliečio pase rašymas valstybine kalba nepaneigia įvairioms tautinėms grupėms save priskiriančių piliečių teisės rašyti savo vardus ir pavardes bet kokia kita kalba, jeigu tai nesusiję su įstatyme nustatyta valstybinės kalbos vartojimo sritimi.

Išvados

Vadinasi, asmens vardai ir pavardės ne tik gali, bet ir turi būti rašomi tik laikantis valstybinės kalbos rašybos taisyklių.

Taigi rekomenduojama atkurti ankstesnę tvarką, pagal kurią bet kurie kitų kalbų tikriniai daiktavardžiai perteikiami pagal lietuvių kalbos rašybos taisykles.

KONFERENCIJOS-DISKUSIJOS
„VARDAI, VARDYNAS, VARDYNOS:
ASMENVARDŽIŲ IR KITŲ PAVADINIMŲ AKTUALIJOS“

BAIGIAMOSIOS IŠVADOS

2012 m. rugsėjo 21 d.

Klaipėda

Siūlyti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai supaprastinti neadaptuotų asmenvardžių gramatinimo taisykles, tikslinti ir konkretinti asmenvardžių adaptavimo reikalavimus, supažindinti su pakeitimais visuomenę.

Adaptuotos vartosenos tradiciją turinčios žymių žmonių pavardės galėtų būti aptartos atskiru nutarimo punktu rekomenduojant jas vartoti pagal šią tradiciją, pavyzdžiui, *Šekspyras, Šopenas, Čerčilis* ir pan.

Siūlyti Kalbos komisijai inicijuoti darbus, susijusius su interneto svetainės ar panašaus visuomenei prieinamo šaltinio, kuriame būtų pateikiami asmenvardžių sąrašai (originalioji, aprobuota adaptuotoji ar (ir) transkribuotoji forma), rengimu ir nuolatiniu pildymu.

Siūlyti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai visuomenei skirtus viešuosius tekstus teisiškai reglamentuoti griežčiau pirmenybę teikiant adaptuotajam variantui (plg. beveik priešingą dabartinę VLKK 60 nutarimo formuluotę).

Kalbos, kaip vieno iš valstybės pagrindo ir tautos savimonės elementų, puoselėjimas būtinas valstybės mastu. Atsižvelgiant į prastą jaunosios kartos kalbą, būtina inicijuoti projektus, susijusius su jaunimo raštingumo gerinimu ir kalbinio patriotizmo skatinimu.

Būtina visuotinai kelti lietuvių kalbos prestižą visais įmanomais būdais. Atsižvelgiant į pasikeitusias realijas, reikia tobulinti Valstybinės kalbos įstatymą arba nedelsiant priimti naująją jo redakciją. Registrų centras, registruodamas naujas įmones, turi laikytis Civilinio kodekso reikalavimo dėl pavadinimo taisyklingumo. Teisės aktuose būtina tiksliau apibrėžti *viešojo užrašo* sąvoką.

Atsižvelgiant į kitų sričių patirtį, baudų už viešosios kalbos reikalavimų pažeidimus skyrimą reikėtų laikyti prevencine priemone ir tokią praktiką taikyti dažniau.

Visuomenės dalyvavimui kalbos tvarkybos procese skatinti siūlyti laikraščiams ir Universitetui atgaivinti skyrelius apie kalbos vartojimo aktualijas.

Siūlyti Lietuvių kalbos draugijos Klaipėdos skyriui, Kalbos gynimo draugijai ir kitoms suinteresuotoms visuomeninėms organizacijoms surasti bendradarbiavimo formų, padedančių visuomenei įsitraukti į kalbos priežiūrą ir tvarkybą.

Siūlyti Universitetui rengti nuolatinius specialiuosius kalbos praktikos seminarus regiono kalbos specialistams, redaktoriams, žiniasklaidos darbuotojams ir bendruosius – įvairios veiklos žmonėms pritraukiant projektinių lėšų.

Siūlyti Savivaldybei gatvių pavadinimams daugiau panaudoti tradicinių ne Lietuvos teritorijoje esančių vietovardžių.

Konferencijos dalyviai

Informacija apie autorius

Albinas Drukteinis – Klaipėdos universiteto Lietuvių kalbos katedros vedėjas, profesorius, daktaras

Vaida Drukteinytė – Klaipėdos universiteto Lietuvių kalbos katedros docentė, daktarė

Aurelija Dovylytė – Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Konsultacijų grupės vadovė

Vitalija Kapševičienė – Klaipėdos universiteto Lietuvių kalbos katedros lektorė

Laimutė Raškauskienė – Klaipėdos Maksimo Gorkio pagrindinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja ekspertė

Sigita Sireikienė – Valstybinės lietuvių kalbos inspekcijos vyresnioji inspektorė

Sandra Sirvidienė – Klaipėdos universiteto Lietuvių kalbos katedros asistentė

Monika Spingytė – VšĮ Vakarų Lietuvos verslo kolegijos asistentė

Agris Timuška – Latvijos valstybinės kalbos centro direktoriaus pavaduotojas